

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

TAUTVYDAS KRUKONIS
Civilinės teisės studijų programa

ASMENŲ PASIKEITIMO PRIEVOLĖJE YPATUMAI
MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

Darbo vadovas:
Doc. dr. Dangutė Ambrasienė

Vilnius 2006

TURINYS:

IVADAS	3
I. BENDRIEJI ASMENŲ PASIKEITIMO PRIEVOLĖJE BRUOŽAI	6
1.1. Asmenų pasikeitimo prievolėje samprata	6
1.2. Asmenų pasikeitimo prievolėje esmė, reikšmė ir istorinė raida	9
1.2.1. Asmenų pasikeitimas prievolėje romėnų privatinėje teisėje.....	9
1.2.2. Kai kurie asmenų pasikeitimo prievolėje ypatumai užsienio valstybių teisėje.....	12
1.3. Asmenų pasikeitimo prievolėje atskyrimas nuo panašių institutų.....	15
II. KREDITORIAUS PASIKEITIMAS PRIEVOLĖJE	18
2.1. Reikalavimo perleidimo samprata	18
2.2. Reikalavimo perleidimo teisinis pagrindas.....	20
2.3. Reikalavimo perleidimas negaliojimas	22
2.4. Cesijos forma	25
2.5. Kai kurie cedento, cesionarijaus ir skolininko tarpusavio santykių ypatumai cesijos atveju	27
2.5. Faktoringo sutartis	32
2.5.1. Faktoringo samprata ir jo teisinė prigimtis	32
2.5.2. Faktoringo ir cesijos santykis	34
2.5.3. Faktoringo atskyrimas nuo panašių institutų.....	38
III. SKOLININKO PASIKEITIMAS PRIEVOLĖJE (CESSIO DEBITIS)	42
3.1. Skolininko pasikeitimo prievolėje samprata ir reikšmė	42
3.2. Atvejai, kai skolos perkėlimas negalimas, ir skolos pripažinimo negaliojančia teisiniai padariniai	44
3.3. Šalių, dalyvaujančių skolos perkėlime, teisės ir pareigos	45
3.4. Skolos perkėlimo sutartis	48
3.5. Cessio ir cessio debitis santykis	50
IV. REIKALAVIMO PERĖJIMAS TREČIAJAM ASMENIUI REGRESO TVARKA (SUBROGACIJA)	51
4.1. Subrogacijos samprata	51
4.2. Subrogacijos pagrindai ir atvejai	53
4.3. Subrogacijos ir cesijos santykis bei kai kurie subrogacijos aspektai esant draudimo teisiniams santykiams	54
IŠVADOS	56
LITERATŪROS SĄRAŠAS	60
SANTRAUKA	63
SUMMARY	63

ĮVADAS

Civilinės teisinės apyvartos dalyviams sudarant sandorius, atsiranda juos siejantys prievoliniai teisiniai santykiai, pagrįsti tarpusavio teisėmis ir pareigomis. Sutartiniai ryšiai kaskart įvairėja ir sudėtingėja. Šalys, sudarydamos sutartį, susitaria dėl tarpusavio teisių ir pareigų, jų vykdymo būdų, terminų, ginčų sprendimo būdų, sutartiniams santykiams taikytinos teisės ir daugelio kitų dalykų.

Sutartį dažniausiai vykdo šalys, todėl dažniausiai santykiai pasibaigia, jų dalyviams realizavus įgytas teises ir įvykdžius prisiimtus įsipareigojimus. Tačiau dėl daugybės priežasčių bei aplinkybių kuri nors sutartį sudariusi šalis gali pareikšti norą perleisti trečiajam asmeniui savo sutartines teises arba pareigas. Tam pasitelkiamas asmenų pasikeitimo prievolėje institutas, kuris yra reikšmingas civilinei teisei apyvartai. Šio instituto praktinė svarba esant šiuolaikinei rinkos ekonomikai neginčijama, todėl ypač aktualu, kad asmenų pasikeitimo prievolėje normos, įtvirtintos Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse (toliau LR CK), būtų tinkamai suprantamos bei aiškinamos.

Didėjančią asmenų pasikeitimo prievolėje instituto svarbą taip pat atspindi naujasis LR CK, kuriame yra išskirti skyriai dėl reikalavimo teisių perleidimo, skolos perkėlimo ir subrogacijos. Būtina pažymėti, kad šių institutų reglamentavimas yra daug išsamesnis ir detalesnis nei anksčiau galiojusiam 1964 metų LR CK. Įsigaliojus naujam LR CK, reikalavimo perleidimas bei skolos perkėlimas tapo efektyvesnis ir aiškesnis, nes senajame LR CK daug klausimų, susijusių su šiais dviem institutais, nebuvo reglamentuota. Be to, senajame LR CK nerasime normų, reguliuojančių subrogaciją ir faktoringo sutartį, kuri laikoma viena iš cesijos rūšių.

Temos problema ir reikšmė. Nors LR CK įtvirtintos specialios normos, reglamentuojančios asmenų pasikeitimą prievolėje, tačiau civilinių teisinių santykių dalyviai neretai šias normas pritaiko netinkamai. Skirtingai minėto instituto aspektai traktuojami ir teisės doktrinoje, nevienodas jų aiškinimas atsispindi ir teismų praktikoje.

Taigi iškyla *problema*: kaip turėtų būti aiškinami kai kurie asmenų pasikeitimo prievolėje aspektai ir kokių reikalavimų turi būti laikomasi, siekiant tinkamai realizuoti atskirus asmenų pasikeitimo prievolėje institutus, pavyzdžiui, cesijos tikslas, nors įstatymas jo nurodyti nereikalauja, yra svarbus ir visada turi būti, nes gali nulemti tokio sandorio teisėtumo ir pagrįstumo vertinimą.

Darbo *teorinė reikšmė* atsiskleidžia, formuojant vientisą teisinį asmenų pasikeitimo prievolėje instituto požiūrį. Analizuojamos asmenų pasikeitimo prievolėje ir atskirų jo institutų sampratos, išskiriami esminiai minėtų institutų požymiai, pateikiami svarbiausi jiems keliami reikalavimai, taip pat reikalavimo perleidimo, faktoringo, skolos perkėlimo ir subrogacijos institutai atskiriami nuo panašių institutų.

Šis darbas yra *reikšmingas praktikai*. Pateikiami praktiniai patarimai ne tik civilinės teisės subjektams, rengiant reikalavimo perleidimo ir skolos perkėlimo sutartis, bet ir pasiūlymai įstatymų

leidėjui, kaip derėtų pataisyti LR CK normas, kad būtų pašalintos kliūtys ir prieštaravimai, kurie užkerta ar pasunkina tinkamą civilinės teisės subjektų teisių ir teisėtų interesų realizavimą.

Taigi šiame darbe bus nagrinėjama asmenų pasikeitimo prievolėje institutų esmė, reikšmė, teisinio reglamentavimo ypatumai, teoriniai reikalavimo perleidimo, skolos perėjimo, faktoringo, subrogacijos aspektai, bus atskleidžiami šių institutų panašumai ir skirtumai, analizuojama jau susiklosčiusi teisminė praktika, nurodomi teisiniai šių institutų reglamentavimo trūkumai.

Tyrimo objektas. Asmenų pasikeitimo prievolėje institutas, įtvirtintas LR CK šeštos knygos VI, VII ir VIII skyriuose, taip pat faktoringo sutartį reglamentuojančios LR CK šeštos knygos XLV skyriaus normos bei asmenų pasikeitimas prievolėje užsienio valstybių teisėje.

Tyrimo dalykas. Esminės asmenų pasikeitimo prievolėje instituto problemos, susijusios su šio instituto įtvirtinimu LR CK bei kylančiais neaiškumais, kadangi Lietuvos civilinės teisės doktrinoje nėra pakankamai teisinių darbų, kurie padėtų išspręsti kylančius ar tik ateityje kilsiančius sunkumus, taip pat užsienio valstybių teisėje su asmenų pasikeitimu prievolėje susijusių problemų sprendimų pritaikymas Lietuvos civilinėje teisėje, nes tik užsienio valstybių patirtis gali pateikti išsamų asmenų pasikeitimo prievolėje praktinių problemų vaizdą.

Hipotezė. Susiformavęs nevieningas teisinis požiūris į tam tikrus asmenų pasikeitimo prievolėje instituto aspektus yra kliūtis tinkamam šio instituto supratimui ir realizavimui.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Pagrindinis magistrinio darbo tikslas yra atskleisti esmines asmenų pasikeitimo prievolėje instituto problemas ir pateikti išsamų jų įvertinimą bei galimus sprendimus. Darbe bus siekiama ne tik nustatyti asmenų pasikeitimo prievolėje instituto panaudojimo Lietuvoje kliūtis, bet ir panagrinėti aktualiausius asmenų pasikeitimo prievolėje klausimus, iškilusius ne tik Lietuvoje, bet ir tose valstybėse, kur asmenų pasikeitimas prievolėje naudojamas jau daug metų.

Darbui yra keliami tokie savarankiški uždaviniai:

- pateikti pagrindines darbo temos sąvokas ir jų definicijas;
- atskleisti asmenų pasikeitimo prievolėje instituto istorinę raidą, aptarti Romos privatinėje teisėje egzistavusius šio instituto ypatumus, palyginti naujojo ir senojo CK reglamentaciją bei aptarti, kaip asmenų pasikeitimas prievolėje reglamentuojamas užsienio valstybėse;
- aprašyti ir paaiškinti asmenų pasikeitimo prievolėje rūšis bei etapus.
- atskleisti pagrindinius probleminius LR CK reglamentacijos magistrinio darbo tema momentus ir atlikti jų analizę;
- palyginti įvairių autorių teiginius dėl cessio, cessio debitis bei subrogacijos ir pateikti išvadas;
- pateikti praktinių pasiūlymų, siekiant tinkamai realizuoti asmenų pasikeitimą prievolėje.

Darbo šaltiniai. Šiame moksliniame tiriamajame darbe iškeltoms problemoms spręsti

vadovautasi LR CK ir kitais teisės aktais bei Lietuvos Aukščiausiojo teismo (toliau LAT) praktika. Reikalingos informacijos buvo ieškoma tiek Lietuvos, tiek užsienio valstybių teisinėje literatūroje.

Tenka apgailestauti, kad įsigaliojus naujam LR CK, mokslininkai asmenų pasikeitimui prievolėje institutui dėmesio skiria nedaug. Paprastai aptariami bendri institutų bruožai, vengiant gilintis į praktines jų realizavimo problemas. Lietuvos mokslininkai asmenų pasikeitimui prievolėje dėmesio skiria mažai, šia tema nėra gausu mokslinių publikacijų. Minėtini Mykolo Romerio universiteto Tesės fakulteto Doc. dr. Dangutės Ambrasienės straipsnis, išspausdintas Mykolo Romerio universiteto mokslo darbų biuletenyje „Jurisprudencija“, kuriame nagrinėjami kai kurie teoriniai ir praktiniai asmenų pasikeitimo prievolėje aspektai, taip pat doktorantės Živilės Skibarkienės publikacijos, analizuojančios kai kuriuos cesijos ir faktoringo klausimus. Deja, mokslinių straipsnių, kur būtų smulkiai nagrinėjamos skolos perkėlimo ar subrogacijos teorinės bei praktinės problemos, rasti nepavyko.

Tyrimo metodai. Svarbiausi metodai, naudojami šiame darbe, yra *loginis-kalbinis*, *lyginamasis-istorinis* ir *sisteminis normų analizės*. Kalbinis-loginis metodas naudojamas ne tiek naujai teisinei informacijai gauti, kiek teisės normoms griežtai formuluoti, sisteminti, loginiams prieštaravimams atrasti ir šalinti, padėti teisės adresatams aiškiau suvokti teisės normos prasmę, tiksliau ją pritaikyti konkrečiam atvejui, operatyviau rasti normų gausybėje konkrečią normą ir kita. Visa teisės sistema turi loginę struktūrą, todėl šis metodas aiškinant teisės normas - vienas iš svarbiausių. Taikant kitus aiškinimo metodus visada tenka remtis ir loginiu metodu. Šis metodas leidžia aiškiau apibrėžti reikalavimus, keliamus asmenų veiksams bei jų riboms, esant asmenų pasikeitimo prievolėje teisiniam santykiui. Be to, loginis-kalbinis metodas bus taikomas siekiant nustatyti atliekamų veiksmų seką cesijos, subrogacijos ir t.t. atvejais. Sisteminio normų analizės metodas taikomas dėl to, kad visos CK normos sudaro vientisą sistemą ir todėl nagrinėjant asmenų pasikeitimo prievolėje ypatumus neišvengiamai tenka tyrinėti sisteminius ryšius tarp atskirų CK nuostatų. Lyginamasis-istorinis metodas bus naudojamas gretinant įvairių šalių ar toje pačioje šalyje įvairiais istorijos etapais egzistavusį asmenų pasikeitimo prievolėje instituto reglamentavimą bei praktiką.

I. BENDRIEJI ASMENŲ PASIKEITIMO PRIEVOLĖJE BRUOŽAI

1.1. Asmenų pasikeitimo prievolėje samprata

Prieš pradėdant analizuoti asmenų pasikeitimo prievolėje sampratą, tikslinga trumpai apibrėžti pačią prievolę, jos sampratą, subjektus, turinį, dalyką, bei prievolės atsiradimo pagrindus.

Taigi prievolė – teisinis santykis, kurio viena šalis (skolininkas) privalo atlikti kitos šalies (kreditoriaus) naudai tam tikrą veiksmą arba susilaikyti nuo tam tikro veiksmo, o kreditorius turi teisę reikalauti iš skolininko, kad šis įvykdytų savo pareigą¹. Tokia prievolės samprata pateikta ir užsienio teisinėje literatūroje. Pats žodis „prievolė“ yra kilęs iš lotynų kalbos žodžio „obligatio“ – įsipareigojimas.

Prievolės subjektai yra kreditorius – aktyvioji prievolės šalis, ir skolininkas – pasyvioji prievolės šalis. Prievolė, kurioje yra vienas kreditorius ir vienas skolininkas, yra vadinama paprastąja. Tačiau neretai kreditoriaus ir skolininko pusėje yra ne vienas, bet keli ar daugiau asmenų. Teisinėje literatūroje prievolė, turinti asmenų daugetą, vadinama sudėtingąja arba kompleksine². Reikėtų pabrėžti, kad esant dvišalėms sutartims kreditorius turi ne tik reikalavimo teisę, bet ir pareigą vykdyti tam tikrą įsipareigojimą, o skolininkas yra ne tik pasyvioji prievolės šalis, bet turi ir reikalavimo teisę.

Prievolės subjektai yra fiziniai ir juridiniai asmenys. Apžvelgus LR CK normas, reguliuojančias civilinės teisės subjektus, galima tvirtai teigti, kad skolininkui keliami didesni reikalavimai nei kreditoriui. Skolininku prievolėje gali būti tik veiksnus fizinis asmuo, nes pareigai atlikti ar atsakomybei už pareigos nevykdymą prisiimti būtina, kad skolininkas suvoktų savo veiksmų esmę ir galėtų juos valdyti. Tuo tarpu juridinis asmuo privalo turėti atitinkamą teisnumą. O kreditoriumi gali būti tiek veiksnus, tiek ir neveiksnus, ir dar negimęs asmuo³.

Prievolės turinį sudaro kreditoriaus ir skolininko veiksmai, kuriais jie įgyvendina savo subjektines teises ir pareigas, atsirandančias iš prievolės. Pagal prievolės šalių teisių ir pareigų įgyvendinimą prievolės gali būti teigiamo ir neigiamo turinio⁴.

Prievolės dalykas pagal LR CK 6.3 str. gali būti bet kokie veiksmai, kurių nedraudžia įstatymai ir kurie neprieštarauja viešajai tvarkai ar gerai moralei, bei bet koks turtas, įskaitant ir tą, kuris bus sukurtas ateityje.

¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas/ Valstybės žinios. 2000. Nr. 74. 6.1 straipsnis.

² Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 54.

³ Ten pat. P. 54.

⁴ Ambrasienė D., Baranauskas E. ir kiti Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, Vilnius, 2004. P. 16.

Prievolė kaip ir kiekvienas teisinis santykis atsiranda iš juridinio fakto – prievolės atsiradimo pagrindo. LR CK 6.2 straipsnyje įtvirtinta, kad prievolės atsiranda iš sandorių arba kitokių juridinių faktų, kurie pagal galiojančius įstatymus sukuria prievolinius santykius, tačiau atsižvelgiant į tai, kad prievolė yra viena iš civilinių santykių rūšių, bei į LR CK sistemiškumą šią normą reiktų aiškinti kartu su LR CK 1.136 straipsniu, kuriame pateiktas juridinių faktų sąrašas. Prof. V. Mikelėno nuomone, yra penki prievolių atsiradimo pagrindai: vienašaliai, daugiašaliai sandoriai, deliktai, kvazisutartys ir įstatymai⁵. Tokį prievolės atsiradimo pagrindų sąrašą pateikia ir daugelis užsienio teisės specialistų.

Sutartys yra vienas iš plačiausiai paplitusių prievolių atsiradimo pagrindų⁶. Jos yra neatskiriama kiekvieno asmens gyvenimo dalis, kadangi tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys kasdieninėje veikloje sudarinėja sutartis dėl pačių įvairiausių objektų ne visada suvokdami, kad tampa prievolinio santykio subjektais, kad prisiima atitinkamas teises ir pareigas.

Apibendrinant galima išskirti keturis esminius bruožus, kurie būdingi prievoliniams teisiniams santykiams: 1) prievolė – tai asmeninio pobūdžio teisinis santykis tarp kreditoriaus ir skolininko; 2) prievoliniams santykiams būdingas santykinumas; 3) prievolinio santykio objektas yra valiniai veiksmai; 4) prievolių teisei būdingi specifiniai pažeistų teisių gynbos būdai.

Su šio darbo tema ypatingai susijęs antrasis paminėtas prievolinio santykio bruožas – santykinumas. Nors įstatyme įtvirtinta, kad teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis **jos šalims** turi įstatymo galią⁷, vadinasi, teisės ir pareigos, kilusios iš sutarties, atsiranda tik jos šalims, visgi šios prievolinių teisinių santykių santykinumo savybės absoliutinti negalima, nes kreditoriaus ar skolininko vietą gali užimti trečiasis asmuo, prisiimdamas atitinkamas teises ir pareigas. Prievoliniai santykiai yra labai dinamiški, o šalių pasikeitimą prievolėje gali lemti objektyvios ar subjektyvios aplinkybės. Būtent tokį veiksmą, o tiksliau veiksmų seką, reglamentuoja asmenų pasikeitimo prievolėje institutas, kuris ir bus nagrinėjamas šiame darbe.

Asmenų pasikeitimas prievolėje teisės moksle paprastai apibūdinamas kaip naujo asmens įstojimas vietoje buvusio kreditoriaus arba skolininko⁸. Pasak M. I. Braginskij, svarbiausias asmenų pasikeitimo prievolėje požymis yra tas, kad keičiasi tik subjektinė prievolės sudėtis. Todėl teisinėje mokslinėje literatūroje asmenų pasikeitimas prievolėje dar yra vadinamas išoriniu prievolės pasikeitimu, kai keičiasi tik prievolės šalys, o prievolės turinys, t.y. ją sudarančios teisės ir pareigos, nekinta⁹.

⁵ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 60.

⁶ Ambrasienė D., Baranauskas E. ir kiti Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, Vilnius, 2004. P. 20.

⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas/ Valstybės žinios. 2000. Nr. 74. 6.189 straipsnio 1 dalis.

⁸ Vaitkevičius P., Vėlyvis S., Mikelėnas V. ir kt. Civilinė teisė: vadovėlis. – Kaunas: Vėjusia, 1997. P. 373.

⁹ Брагинский М. И., Договорное право. Книга первая: Общие положения. – Москва: Статут, 2001. С. 470

Derėtų paminėti, kad asmenų pasikeitimas prievolėje gali būti universalus ir singularinis. Universalusis asmenų pasikeitimas prievolėje įvyksta tada, kai sutarties šalis miršta arba likviduojama (reorganizuojama). Tokiu atveju, jeigu tai yra įmanoma pagal įstatymus ar sutarties prigimtį, iš sutarties atsiradusios teisės ir pareigos pereina įpėdiniams. Jeigu įmanomas universalusis teisių perėmimas, prievolės šalys – kreditorius ar skolininkas – išlieka, bet vietoj vieno asmens (kreditoriaus ar skolininko) įsitraukia nauji asmenys¹⁰. Tuo tarpu singularinis asmenų pasikeitimas prievolėje įvyksta tada, kai pasikeičia vienos iš šalių (arba abiejų prievolės šalių) dalyvis (-iai), t.y. perleidus reikalavimo teisę, perkėlus skolą ir subrogacijos atveju. Šio darbo dalykas ir yra atskleisti singularinio asmenų pasikeitimo prievolėje ypatumus.

Taigi LR CK pateikia trijų rūšių asmenų pasikeitimą prievolėje:

1. *Kreditoriaus pasikeitimą prievolėje* (LR CK 6 knygos VI skyrius „Reikalavimo perleidimas“);
2. *Subrogaciją* (LR CK 6 knygos VII skyrius „Reikalavimo perėjimas trečiajam asmeniui regreso tvarka (subrogacija)“);
3. *Skolininko pasikeitimą prievolėje* (LR CK 6 knygos VIII skyrius „Skolos perkėlimas“).

Taip pat LR CK 6 knygos XLV skyriuje reglamentuojama faktoringo sutartis - komercinė sutartis, skirta piniginio reikalavimo perleidimui su specifiška subjektine sudėtimi ir sąlygomis, kuri laikytina reikalavimo perleidimo rūšimi.

Norėtusi pabrėžti, kad minėtoms asmenų pasikeitimo prievolėje rūšims įvardinti teisinėje literatūroje vartojamos alternatyvios sąvokos, pvz. reikalavimo perleidimas dažnai įvardijamas naudojant lotynišką terminą – *cessio*, o skolos perkėlimas vadinamas *cessio debitis*. Studijuojant rusų civilinės teisės literatūrą, matyti, kad kai kurie autoriai, pvz. B. A. Belov, apibūdindami reikalavimo perleidimą ar skolos perkėlimą dažnai vartoja gan ilgą frazę - *singularinis teisių perėmimas prievolėje*, o reikalavimo perleidimą ir skolos perkėlimą apibūdinančius terminus naudoja atsižvelgdami į tai, ar prievolėje keičiasi kreditorius, ar keičiasi skolininkas. Kreditoriaus pasikeitimą prievolėje, kai reikalavimo perleidimo sutartis sudaryta tarp pradinio ir naujojo kreditoriaus, vadina aktyviaja cesija arba *sukcesija*, o skolininko pasikeitimą prievolėje, kai skolos perkėlimo sutartis sudaroma tarp kreditoriaus ir naujojo skolininko, – pasyviaja cesija arba *intercesija*.

Derėtų pabrėžti, kad reikalavimo perleidimo subjektai taip pat turi savo pavadinimus: cedentas (kreditorius, norintis perleisti reikalavimo teisę) ir cesionarius (asmuo, kuriam perleidžiama reikalavimo teisė).

Taigi apibendrinant tai, kas buvo išdėstyta šioje darbo dalyje, galima pabrėžti, kad asmenų pasikeitimas prievolėje yra vienas iš prievolių teisės institutų. Tai tokia prievolinio santykio

¹⁰ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 56

transformacija, kai prievolės turinys lieka toks pat, tačiau vietoj buvusio kreditoriaus arba skolininko šiuose santykiuose atsiranda naujas kreditorius arba skolininkas.

Kiti asmenų pasikeitimo prievolėje klausimai ir ypatumai bus aptariami tolesnėse šio darbo dalyse.

1.2. Asmenų pasikeitimo prievolėje esmė, reikšmė ir istorinė raida

Trumpai aptarus pačią prievolę, jos subjektus, turinį, dalyką bei pateikus asmenų pasikeitimo prievolėje sampratą ir pagrindinius šio prievolių teisės instituto požymius, natūraliai gali kilti klausimų: kokia šio instituto esmė ir reikšmė, kodėl buvo būtina teisiškai reglamentuoti šiuos santykius, kodėl tiesiog „nesugriovus“ pačios prievolės ir nesukūrus naujos prievolės tarp tų subjektų, kuriems tai aktualu, nerizikuojant pažeisti imperatyvių įstatymo nuostatų, kai pasekmės galėtų būti reikalavimo perleidimo ar skolos perkėlimo sutarties pripažinimas negaliojančia? Į šiuos bei kitus klausimus ir bus bandoma atsakyti šioje darbo dalyje.

Manytume, kad lengviausia atsakyti į šiuos klausimus būtų retrospektyviai pažvelgus į civilinės teisės ištakas, t.y. į romėnų privatinę teisę.

1.2.1. Asmenų pasikeitimas prievolėje romėnų privatinėje teisėje

Romėnų privatinėje teisėje seniausias žinomas asmenų pasikeitimas prievolėje buvo prievolės paveldėjimas. Šiuo metu tai yra taip vadinamas universalusis asmenų pasikeitimas prievolėje. Dar dvylikos lentelių įstatymai numatė, kad reikalavimas ir skola gali būti padalijama keliems įpėdiniams, atsižvelgiant į paveldimą dalį. Romos teisininkai prievolės paveldėjimą grindė tuo, kad paveldėtojas yra lyg ir palikėjo asmenybės tęsėjas¹¹. Taigi pagal senąją romėnų teisę, kreditoriui ir skolininkui esant gyviems, jų pakeisti nebuvo galima. Asmenų pasikeitimo prievolėje (singularinio) nebuvimas nesukėlė didelių nepatogumų, kol vyravo natūrinis ūkis. Tik po to, kai vietoj natūrinio ūkio atsirado prekinė gamyba, prievolės tapo reikšminga daugelio romėnų turto dalimi, todėl reikėjo didesnio lankstumo įgyvendinant prievolinius santykius.

Tuoju po „novacijos“¹² (kuri nebuvo pakankamai lanksti asmenų pasikeitimo prievolėje atžvilgiu, nes kreditoriaus pasikeitimui turėjo pritarti ne tik pradinis ir naujasis kreditorius, bet ir pats skolininkas, be to, pasibaigus pradinei prievolei, pasibaigdavo ir prievolės įvykdymą

¹¹ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. – Vilnius: Justitia. 1999. P. 225

¹² Novacija – tai pasibaigimas pradinės prievolės, kurios dalyvis - vienas kreditorius, ir sukūrimas naujos prievolės, kurios dalyvis yra jau kitas kreditorius. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. – Vilnius: Justitia. 1999. P. 225

užtikrinančios priemonės) atsiranda cesija, kaip kreditoriaus prievolėje pakeitimo būdas, kuris, skirtingai nuo novacijos, tapo būdu kreditoriui pakeisti, nesugriaunant pačios prievolės.

Taigi nuo romėnų privatinėje teisėje vyravusio principo, kad prievolė yra asmeniniai kreditoriaus ir skolininko santykiai, kad prievolės teisiniai padariniai liečia tik dalyvavusius ją nustatant asmenis, pradėjus plėtotis prekybai, buvo nutolta. Nors ir ribotai, visgi buvo leistas prievolės dalyvių pasikeitimas.

Vertėtų paminėti, kad siekiant prievolėje pakeisti kreditorių, nenutraukiant pačios prievolės, buvo pasitelktas procesinio atstovavimo institutas¹³. Pagal romėnų teisę byla galėjo būti vedama per atstovą. Jeigu teismas patenkindavo ieškinį, išieškojimas būdavo atliekamas atstovo vardu. Po to atstovas perduodavo atstovaujajam tai, kas buvo išieškota. Kreditorius savo procesiniu atstovu byloje galėjo paskirti tą asmenį, kuriam norėdavo perleisti savo reikalavimo teisę. Tuomet ieškinio, kuris būdavo pareiškiamas per atstovą, formulėje būdavo įtvirtinama išlyga, kad atstovas turi teisę niekam neatsiskaitydamas pasilikti sau visa tai, ką išieškos iš skolininko. Procese atstovas veidavo savo vardu ir savo interesais ir buvo vadinamas *procurator in rem suam*¹⁴ (įgaliotinis savo reikale). Nors procesinio atstovavimo institutas leido perleisti reikalavimo teisę procesiniam atstovui, tačiau šis būdas turėjo keletą trūkumų: 1) tokį pavedimą, grindžiamą išskirtiniu šalių savitarpio pasitikėjimu, atstovaujamas galėjo bet kada vienašališkai nutraukti; 2) šį susitarimą nutraukdavo bet kurios iš šalių mirtis, todėl nepatenkinus procesiniam atstovui perduoto reikalavimo jo padėtis nebūdavo tvirta; 3) atstovaujamas su skolininku galėjo sudaryti taikos sutartį ir taip atimti iš atstovo jo teises; 4) reikalavimo teisės perėmėjas kreditoriaus atstovu būdavo tik teisme, ir, jeigu skolininkas prievolę įvykdavo tiesiogiai atstovaujajam, prievolė buvo laikoma tinkamai įvykdyta, ji pasibaigdavo, o atstovas netekdavo reikalavimo teisės.

Siekiant apsaugoti procesinio atstovo teises, buvo numatyta taisyklė, kad jau pateikusio ieškinį atstovo įgaliojimus galima panaikinti tik dėl svarbios priežasties. Vėliau buvo nustatyta taisyklė, kad apie reikalavimo teisės perleidimą naujam kreditoriui turi būti informuotas skolininkas¹⁵. Ši taisyklė išliko iki šių laikų, ji įtvirtinta ir LR CK. Paprastai apie įvykusį reikalavimo perleidimą pranešdavo reikalavimo perėmėjas. Pranešimas skolininkui buvo labai svarbus, nes prievolę įvykdyti privalėjo tik naujam kreditoriui. Jei skolininkas prievolę įvykdavo pirmam kreditoriui, prievolė nepasibaigdavo, o reikalavimo perėmėjas turėdavo teisę reikalauti skolininko įvykdyti prievolę. Kiek vėliau procesiniam atstovavimui, kaip ir atstovaujajam, buvo suteikta savarankiška ieškinio teisė, tik į jo formuluotą būdavo įtraukiama fikcija, kad atstovas yra atstovaujamojo įpėdinis.

¹³ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. – Vilnius: Justitia. 1999. P. 226

¹⁴ Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. – Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 374

¹⁵ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. – Vilnius: Justitia. 1999. P. 226

Nors romėnų teisė niekad nepripažino iš prievolės išplaukiančių teisių perleidimo, tačiau procesiniam atstovui buvo užtikrintas reikalavimo teisės įgyvendinimas teismine tvarka. Romos teisininkai sakydavo – *cedere actionem* (perleisti išieškojimą), bet ne *cedere obligationem* (perleisti prievolę). Visgi Justiniano kodekse kalbama ir apie pačios materialinės teisės perleidimą, ten pasakyta: „*si in alium ius obligationis transtulisti*“ (jeigu prievolės teisę perleidai kitam...) ¹⁶. Derėtų paminėti ir garsųjį, išlikusį iki šių dienų Ulpiano posakį „*Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*“ (niekas negali perleisti kitam daugiau teisių, negu jis pats turi) ¹⁷. Šis dėsnis taip pat reiškia, kad perleidžiama teisė pereina kartu su visomis jos užtikrinimo priemonėmis, bet galioja ir atsikirtimai, kuriuos skolininkas gali pareikšti cedentui. Cesionarijus įgydavo teisių tiek pat, kiek jų turėdavo cedentas, tačiau kreditorius negalėjo perleisti tokių teisių, kurios glaudžiai susijusios su jo asmeniu, be to, kiekvieną teisę specialiu susitarimu galima buvo paversti neperleidžiama.

Kalbant apie kreditoriaus atsakomybę, cedentas atsakydavo tik už tai, kad prievolė egzistuoja ir yra teisiškai pagrįsta, tačiau neprivalėjo atsakyti už prievolės išieškojimą, įgyvendinimo realumą, jei cesija įvykdyta neatlyginamai.

Romėnų privatinėje teisėje, be *cessio*, buvo galimas ir *cessio debitis*, t.y. skolininko pasikeitimas prievolėje. Viena svarbi taisyklė iš romėnų teisės pasiekė ir mūsų laikus. Joje teigiama, kad skolininkas prieš perkeliant skolą būtinai *privalėjo gauti kreditoriaus sutikimą*, ši nuostata įtvirtinta ir LR CK 6.116 str. 1d. Romėnų teisėje skolininko pasikeitimas prievolėje dažniausiai įvykdavo perduodant palikimą kartu su reikalavimo teise bei skolomis (tai vadinamasis universalusis asmenų pasikeitimas prievolėje). Jeigu įpėdinis perduodavo palikimą be kreditoriaus sutikimo, jis turėjo pats atsakyti už palikimo skolas. Tačiau, įvykdęs kreditoriaus reikalavimus, jis turėjo regresinio ieškinio teisę (subrogaciją).

Skolos perkėlimas taip pat galėdavo būti atliekamas ir *novacijos būdu*. Kreditorius ir naujas skolininkas sudarydavo naują sutartį, o prievolė tarp kreditoriaus ir pirmojo skolininko pasibaigdavo ¹⁸.

Taigi apibendrinant galima pasakyti, kad asmenų pasikeitimo prievolėje ištakos slypi romėnų privatinėje teisėje, kai neužteko *novacijos* ir prireikė didesnio lankstumo įgyvendinant prievolinius santykius, nesugriaunant pačios prievolės. Pradžioje cedento ir cesionarijaus santykiai buvo grindžiami pavedimo sutartimi. Vėliau cesionarijaus teisių apsauga buvo stiprinama. Bet teoriškai romėnų teisė niekuomet nepripažino iš prievolės išplaukiančių teisių perleidimo, cesionarijui buvo suteikta tik teisminė jo interesų apsauga. Kai kurios romėnų teisininkų suformuluotos taisyklės išliko iki šių dienų ir yra randamos daugelio valstybių teisėje.

¹⁶ Новиский И.Б. Римское право: учебник. – Москва: Гуманитарное знание ТЕИС, 2002. С. 180

¹⁷ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. – Vilnius: Justitia. 1999. P. 226

¹⁸ Новиский И.Б. Римское право: учебник. – Москва: Гуманитарное знание ТЕИС, 2002. С. 181

1.2.2. Kai kurie asmenų pasikeitimo prievolėje ypatumai užsienio valstybių teisėje

Vienas iš šio darbo uždavinių yra aptarti asmenų pasikeitimo prievolėje reglamentavimo ypatumus užsienio valstybių teisėje, rasti esminius panašumus ir skirtumus. Būtent šioje darbo dalyje tą ir bus siekiama padaryti.

Kaip pažymi K. Zweigert, tiek romėnų, tiek ir senojoje Anglijos bendrojoje teisėje išėties taškas buvo principas, kad reikalavimo teisė nėra perduodama¹⁹. Tad galima teigti, kad galimybė perleisti reikalavimo teisę yra pripažinta tik baigiantis ilgai teisės istorijos raidai.

Šiandien reikalavimo perleidimo ir skolos perkėlimo nuostatos yra būdingos daugelio valstybių teisei. Beveik visų valstybių nacionalinės teisės normos, reglamentuojančios skolininkų pasikeitimą, numato, kad skolininkas, norėdamas perkelti skolą trečiajam asmeniui, privalo gauti kreditoriaus sutikimą. Ši nuostata likusi dar iš romėnų privatinės teisės. Perleidžiant reikalavimo teisę, skolininko sutikimas nereikalingas, tačiau kreditorius apie reikalavimo perleidimą skolininką turi informuoti. Be to, numatoma principinė nuostata, kad skolininkas, įvykdęs prievolę pradiniam kreditoriui, laikomas tinkamai įvykdžiusiu prievolę, jeigu jam nebuvo pranešta apie reikalavimo perleidimą. Perleidžiant reikalavimo teisę, naujam kreditoriui pereina visos reikalavimo patenkinimą užtikrinančios papildomos teisės.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad anglosaksų teisė nepripažįsta skolos perkėlimo instituto. Anglijos teisėje atvejis, kai skolininkas kreditoriaus sutikimu perkelia skolą trečiajam asmeniui, laikomas novacija. Be to, novacijos sutartis galioja tik esant priešpriešiniam reikalavimui. Kai kurių valstybių nacionalinės teisės normos apskritai nereglamentuoja asmenų pasikeitimo. Švedijoje reikalavimo perleidimo ir skolos perkėlimo institutai yra teismų praktikos ir teisės doktrinos rezultatas²⁰. Prancūzijos civilinis kodeksas reikalavimo perleidimą reguliuoja ryšium su pirkimo – pardavimo sutartimi, nors tai nereiškia, kad cesija negalima esant kitiems sutartiniams santykiams²¹.

Daugumos valstybių nacionalinėje teisėje numatyti tie patys atvejai, kai reikalavimą perleisti yra draudžiama. Reikalavimo teisė negali būti perleista, jeigu tai daryti draudžia įstatymas arba reikalavimo teisė yra neatsiejamai susijusi su kreditoriaus asmeniu. Draudimą perleisti reikalavimą, jeigu perleidimas prieštarautų viešajai tvarkai, įtvirtina Anglijos nacionalinės teisės normos²². Pagal Vokietijos Federacinės Respublikos, Prancūzijos Respublikos, Italijos Respublikos teisę perleisti

¹⁹ Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. – Vilnius: Eugrimas, 2001. P.374

²⁰ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių klausimai: lyginamoji studija. – Vilnius: Justitia, 1996. P 530

²¹ Гражданское и торговое право капиталистических государств / От. редактор Е. А. Васильев. Москва, 1993. С. 309

²² Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių klausimai: lyginamoji studija. – Vilnius: Justitia, 1996. P 512.

reikalavimą draudžiama ir tada, kai tai draudžia pagrindinė sutartis. Vokietijos Federacinės Respublikos nacionalinė teisės normos draudžia perleisti reikalavimą, kai pagal perleidžiamą reikalavimą negalima nukreipti išieškojimo arba perleidžiant reikalavimą turėtų būti keičiamas prievolės turinys²³.

Kai kurios reikalavimo teisės perleidimo ar skolos perkėlimo nuostatos skiriasi iš esmės, pvz. kai kuriose valstybėse keliami skirtingi reikalavimai cesijos sutarties formai. Pagal Anglijos teisę reikalavimas turi būti perleistas rašytine sutartimi. Jungtinių Amerikos Valstijų teisės normos reikalauja rašytinės cesijos sutarties formos tik esant komerciniams santykiams. Kitais atvejais rašytinė sutarties forma neprivaloma²⁴. Pagal Šveicarijos Konfederacijos teisę reikalavimas turi būti perleistas raštu, išskyrus atvejus, kai teisė perleidžiama įstatymo ar teismo sprendimo pagrindu²⁵. Rusijos Federacijos CK 389 str. įtvirtinta taisyklė, kad jei sutartis sudaryta rašytinės arba notarinės formos, tai ir cesija turi būti atitinkamos formos. To paties straipsnio antroje dalyje nustatyta, kad cesija turi būti įregistruota atitinkamame registre, jeigu pradinei sutarčiai keliami tokie reikalavimai. Kad cesijos formai taikomi pagrindinei sutarties formai keliami reikalavimai pripažįstama ir Prancūzijos CK.

Nagrinėjant užsienio šalių asmenų pasikeitimą prievolėje, derėtų apžvelgti ir Europos sutarčių teisės komisijos paruoštus *Europos sutarčių teisės principus*²⁶ (toliau EST principai). Atsižvelgiant į tai, kad EST principai bus integruoti į būsimąjį Europos civilinį kodeksą, tikslinga aptarti svarbiausius reikalavimo perleidimo ir skolos perkėlimo reglamentavimo aspektus.

EST principai numato vienintelį reikalavimo perleidimo pagrindą. Reikalavimas gali būti perleistas sutarties pagrindu, esant pradinio ir naujojo kreditoriaus susitarimui²⁷. Reikia pastebėti, kad EST principų nuostatos, reglamentuojančios reikalavimo perleidimo sutarties formą, skiriasi nuo atitinkamų LR CK nuostatų. EST principų 11:104 straipsnyje įtvirtintas bendras principas, pagal kurį reikalavimo teisės perleidimo sutarčiai netaikomi jokie formos reikalavimai. Susitarimas perleisti reikalavimo teisę neturi būti rašytinės formos. Reikalavimo perleidimo sutarties egzistavimo faktas gali būti patvirtintas įvairiais būdais, įskaitant ir liudininkų parodymus.

Pagal EST principus leidžiama perleisti visą būsimąjį reikalavimą ar dalį reikalavimo. Tačiau būsimąjį reikalavimą galima perleisti tik tada, jeigu jo atsiradimo momentu arba kitu šalių sutartu

²³ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių klausimai: lyginamoji studija. – Vilnius: Justitia, 1996. P 534.

²⁴ Ten pat. P 520.

²⁵ Ten pat. P 512.

²⁶ EST principai susideda iš trijų dalių. 2003 metais buvo išleista trečioji EST principų dalis, kurioje įtvirtintos taisyklės yra susijusios su reikalavimo perleidimu, skolos perkėlimu, įskaitymu bei kitais institutais.

²⁷ Principles of European contract law. Part III / edit. O. Lando, E Clive, A. Prum et. al. – The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2003. P. 85. Art. 11:101. P. 1.

momentu jį galima apibrėžti kaip perleidžiamą reikalavimą. EST principų 11:103 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad gali būti perleidžiama tik dalis dalis²⁸.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad EST principai pateikia sąrašą aplinkybių, kurias pradinis kreditorius, perleidžiant reikalavimo teisę, turi užtikrinti naujam kreditoriui. Pradinis kreditorius turi patvirtinti reikalavimo perėmėjui, kad reikalavimo perleidimo momentu jis turi teisę perleisti reikalavimą, reikalavimas yra galiojantis, o skolininkas neturi įskaitymo teisės ar kitų gynimosi būdų prieš reikalavimą. Be to, reikalavimas neturi būti susijęs su teisėmis, užtikrinančiomis kitų reikalavimų įvykdymą²⁹.

Siekiant tinkamai užtikrinti skolininko interesus, EST principų nuostatos numato pradinio kreditoriaus prievolę atsakyti skolininkui už prievolės vykdymo išlaidų padidėjimą, pavyzdžiui, pradinis kreditorius skolininkui turi atsakyti, jeigu skolininko išlaidos padidėja, kai perleidžiama dalis reikalavimo³⁰. Skolininkas taip pat turės teisę reikalauti pradinio kreditoriaus atlyginti padidėjusią prievolės vykdymo išlaidų dalį, jeigu išlaidos padidėja dėl to, kad pradinis kreditorius nustatė kitą prievolės įvykdymo vietą³¹. Pastebėtina, kad pagal LR CK pradinis kreditorius nėra įpareigotas atsakyti skolininkui už prievolės vykdymo išlaidų padidėjimą.

Atskira EST principų grupė reglamentuoja reikalavimo perleidimo tvarką, kurios laikymasis lemia galimybę panaudoti reikalavimo perleidimo faktą prieš skolininką. 11:301 straipsnyje įtvirtinta bendra taisyklė, pagal kurią reikalavimo perleidimas skolininkui negalioja, jeigu perleisti reikalavimą draudžia pagrindinė sutartis arba perleidimas yra kitaip su ja nesuderinamas. Tačiau nepriklausomai nuo minėtų aplinkybių reikalavimo perleidimas skolininkui galioja, jeigu jis perleidimui pritarė arba naujasis kreditorius nežinojo ir neturėjo žinoti, kad perleidimas negalimas, arba buvo perleista būsima teisė reikalauti piniginės prievolės įvykdymo. Skolininkui taip pat negalioja reikalavimo perleidimas, jeigu kreditoriaus asmuo skolininkui turi esminės reikšmės, o reikalavimas buvo perleistas be skolininko sutikimo³².

Pagal EST principų 11:303 straipsnį skolininkas yra įpareigotas įvykdyti prievolę naujam kreditoriui tik tada, kai pradinis kreditorius arba naujasis kreditorius pateikia skolininkui rašytinį pranešimą apie reikalavimo perleidimą. Tačiau, jeigu pranešimą pateikė naujasis kreditorius, skolininkas turi teisę prievolės nevykdyti tol, kol naujasis kreditorius nepateiks reikalavimo perleidimą patvirtinančių įrodymų. Skolininkas, sužinojęs apie reikalavimo perleidimą kitokiu būdu, turi teisę sustabdyti prievolės vykdymą arba ją įvykdyti naujam kreditoriui. Vadovaujantis

²⁸ Principles of European contract law. Part III / edit. O. Lando, E. Clive, A. Prum et. al. – The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2003. P. 2.

²⁹ Ten pat. P. 102.

³⁰ Ten pat. P. 93.

³¹ Ten pat. P. 115.

³² Ten pat. P. 109.

pagrindine taisykle, kai perleidus reikalavimą skolininkas prievolę įvykdo pradiniam kreditoriui, laikoma, kad prievolė įvykdyta tinkamai, jeigu skolininkas nežinojo apie kreditorių pasikeitimą.

EST principų 11:307 straipsnyje įtvirtinta bendroji nuostata, numatanti skolininko gynybos būdus prieš naujojo kreditoriaus reikalavimus, atitinka LR CK nuostatas. Skolininkas turi teisę pareikšti naujam kreditoriui visus atsikirtimus, kuriuos jis turėjo teisę pareikšti pradiniam kreditoriui. Skolininkas taip pat turi teisę įskaityti naujojo kreditoriaus reikalavimą, jeigu rašytinio pranešimo apie reikalavimo perleidimą gavimo momentu jis turėjo teisę įskaityti pradinio kreditoriaus reikalavimą.

EST principuose skolos perkėlimui skirtas mažesnis dėmesys nei reikalavimo perleidimui. Tačiau Europos sutarčių teisės principų normos, reglamentuojančios skolininko pasikeitimą, yra būdingos daugelio valstybių teisei. Pagal 12:101 straipsnį trečiasis asmuo turi teisę perimti skolininko skolą, o pradinis skolininkas nuo prievolės įvykdymo atleidžiamas. Reglamentuojamas skolos perkėlimas tiksliai pagal pradinio ir naujojo skolininko sutartį, kreditoriui pritarus. Kreditorius sutikimą perkelti skolą gali duoti iš anksto. Tokiu atveju skolos perkėlimas įsigalioja tiksliai tada, kai kreditorius gauna naujojo skolininko pranešimą apie skolos perkėlimo sutarties sudarymą. Naujasis skolininkas turi teisę reikšti kreditoriui visus atsikirtimus, kuriuos turėjo teisę pareikšti pradinis skolininkas. Tačiau naujasis skolininkas neturi teisės reikšti kreditoriaus reikalavimams atsikirtimų, kylančių iš prievolių santykių tarp pradinio ir naujojo skolininko³³.

EST principų nuostatos, reglamentuojančios asmenų pasikeitimą, numato vienos šalies pakeitimą kita ir visoje sutartyje. Keičiantis sutarties šalims, naujoji šalis perima visus pradinės šalies reikalavimus ir skolas, kylančias iš sutarties, t.y. tuo pačiu metu pereina tiek reikalavimai, tiek skolos. Nukreipiančioji EST principų nuostata, įtvirtinta 12:201 straipsnio 2 dalyje, numato, kad keičiantis sutarties šaliai, reikalavimo perleidimui turi būti taikomos EST nuostatos, reglamentuojančios reikalavimo perleidimą, o skolos perkėlimui - nuostatos, reglamentuojančios skolos perkėlimą.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad asmenų pasikeitimo prievolėje institutas žinomas nuo romėnų privatinės teisės laikų ir pasiekė dabartinius laikus. Įvairiose šalyse asmenų pasikeitimas prievolėje šiek tiek skiriasi, bet iš esmės šio instituto pagalba siekiama užtikrinti civilinės apyvartos stabilumą.

1.3. Asmenų pasikeitimo prievolėje atskyrimas nuo panašių institutų

Reikalavimo perleidimas ir skolos perkėlimas neretai tiek praktikoje, tiek ir teorijoje painiojamas su iš pirmo žvilgsnio labai į juos panašiais institutais, pavyzdžiui, su novacija, sutarties

³³ Principles of European contract law. Part III / edit. O. Lando, E. Clive, A. Prum et. al. – The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2003. P. 129.

sudarymu trečiojo asmens naudai, prievolės įvykdymo peradresavimu bei kitais institutais. Nemažai diskusijų kyla ir dėl to, ar atlygintinės cesijos sutartis gali būti laikoma teisių pirkimo - pardavimo sutartimi, o neatlygintinės cesijos sutartis - teisių dovanojimo sutartimi. Apie tai bus rašoma šioje darbo dalyje.

LR CK 6.191 straipsnis reglamentuoja į reikalavimo perleidimą panašų atvejį - sutarties sudarymą trečiojo asmens naudai. Šalys sutartyje turi teisę daryti išlygą, pagal kurią iš sutarties atsiradusi prievolė turi būti įvykdyta trečiajam asmeniui. Esminis sutarties sudarymo trečiojo asmens naudai ir reikalavimo perleidimo skirtumas yra tas, kad pirmuoju atveju reikalavimo teisė nėra perleidžiama, o kreditorius išlieka prievolės šalimi. Pagal LR CK 6.44 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą nuostatą kreditorius turimos reikalavimo teisės neperleidžia, tik nurodo skolininkui, kuriam asmeniui prievolė turi būti įvykdyta. Prievolės įvykdymą priimančias asmuo nelaikomas prievolės šalimi.

Reikalavimo perleidimas ir skolos perkėlimas dažnai painiojami su novacija, kai pradinis skolininkas pakeičiamas nauju arba naujas kreditorius pakeičia ankstesnįjį, o skolininkas atleidžiamas nuo prievolės įvykdymo ankstesniajam kreditoriui (LR CK 6.141 straipsnio 1 dalis). Perleidžiant reikalavimą cesijos būdu, į prievolę įstoja naujas kreditorius, o perkeliant skolą pasikeičia skolininkai, tačiau pati prievolė išlieka. Novacijos atveju pradinė prievolė visuomet pasibaigia, o ją pakeičia nauja prievolė. Pradinį skolininką atleidus nuo prievolės įvykdymo, pradinė prievolė laikoma pasibaigusia, o jos vietoje atsiranda kita, siejanti kreditorių su naujuoju skolininku. Novacijoje pradinę prievolę keičiant nauja pasikeičia ne tik subjektinė prievolės sudėtis, t.y. prievolės dalyviai, bet ir prievolės dalykas, įvykdymo būdas, arba teisinė prievolės prigimtis. Be to, kadangi novacijoje pradinė prievolė pasibaigia, naujasis skolininkas nebegali remtis pradine prievole ir iš jos kylančiais atsikirtimais (LR CK 6.144 str. 1 d.). Reikalavimo perleidimo atveju pagal LR CK 6.119 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą nuostatą naujasis skolininkas turi teisę reikšti kreditoriaus reikalavimams visus atsikirtimus, paremtus kreditoriaus ir pradinio skolininko prievolių santykiu.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tam tikrais atvejais asmenų pasikeitimas prievolėje tuo pačiu yra ir novacija. Tai išimtinis atvejis, numatytas LR CK 6.115 straipsnyje, kuriame įtvirtinta nuostata, kad trečiasis asmuo pagal sutartį su kreditoriumi gali perimti skolininko pareigas ir teises. Toks skolos perkėlimo būdas kartu yra ir novacija. Pagal LR CK 6.141 straipsnio 1 dalį novacija taip pat laikoma pradinio skolininko pakeitimas nauju, kai pradinį skolininką kreditorius atleidžia nuo prievolės įvykdymo. Kreditoriui sudarius sutartį su trečiuoju asmeniu - naujuoju skolininku, kuris perima skolą, kreditorių ir pradinį skolininką siejanti prievolė baigiasi³⁴.

³⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 157-158.

Jeigu skolos perkėlimas pagal sutartį, sudarytą tarp kreditoriaus ir trečiojo asmens, tuo pačiu yra ir novacija, kyla klausimas, ar tokio skolos perkėlimo teisiniai padariniai atsiranda pagal normas, reglamentuojančias skolos perkėlimą, ar pagal normas, reglamentuojančias novaciją. Šis klausimas plačiau bus nagrinėjimas kitoje darbo dalyje.

Dažnai teorijoje ir praktikoje keliamas klausimas, kaip atskirti atlygintinę ir neatlygintinę cesiją nuo teisių pirkimo - pardavimo, mainų bei dovanojimo sutarties. Kai kurie autoriai linkę tapatinti cesijos sutartį su minėtais sandoriais, pavyzdžiui, M. I. Braginskij paneigia cesijos sandorio savarankiškumą įrodinėdamas, kad tai nėra specialus sandoris, bet teisės pirkimo - pardavimo sutartis, mainų, dovanojimo ar kita sutartis³⁵. A. P. Sergejev ir J. K. Tolstoj taip pat laikosi nuomonės, kad atlygintinės cesijos sutartį galima laikyti pirkimo - pardavimo sutartimi, o neatlygintinės - dovanojimo sutartimi³⁶. Tačiau tokia nuomonė yra ginčytina.

Pagal LR CK 6.306 straipsnio 1 dalį pirkimo - pardavimo sutarties dalyku gali būti neišimti iš apyvartos daiktai, kuriuos pardavėjas jau turi ar kurie gali būti sukurti ar pardavėjo įgyti ateityje, vertybiniai popieriai ir kitokie daiktai bei turtinės teisės. Turtinių teisių pirkimą - pardavimą reglamentuoja ir LR CK šeštosios knygos XXIII skyriaus tryliktojo skirsnio nuostatos. LR CK 6.432 straipsnio 1 dalies nuostata įtvirtina, kad pagal mainų sutartį viena šalis įsipareigoja perduoti kitai šaliai nuosavybės teise vieną daiktą mainais už kitą daiktą. Nors šioje formuluotėje mainų sutarties dalyku įvardijami tik daiktai, tačiau atsižvelgiant į tai, kad pagal LR CK 6.432 straipsnio 2 dalį, pagal kurią mainų sutarčiai yra taikomos pirkimo - pardavimo sutarties reglamentuojančios normos, mainų sutarties dalyku gali būti ne tik daiktai, bet ir kitas turtas, įskaitant ir turtines teises. Pagal dovanojimo sutarties apibrėžimą, pateiktą LR CK 6.465 straipsnio 1 dalyje, dovanojimo sutarties dalyku gali būti ir turtinės teisės, įskaitant ir reikalavimo teises.

Anksčiau minėti sandoriai tik išoriškai yra panašūs į reikalavimo perleidimo sutartį. Bet, visų pirma, jie skiriasi dalyku. Cesijos dalyku gali būti tik reikalavimo teisė, o į turtinių teisių pirkimo - pardavimo, mainų, dovanojimo sutarčių dalykų sąrašą įeina visos turtinės teisės (daiktinės teisės, prievolinės teisės, teisės, atsirandančios iš intelektinės veiklos rezultatu), neapsiribojant tik reikalavimo teise. Kyla klausimas, kaip atskirti cesiją nuo minėtų sutarčių, kai jų dalyku yra reikalavimo teisė. Pagrindinis jų skirtumas yra tas, kad reikalavimo perleidimo pagrindo (tikslu) nenurodymas cesijos sutartyje, cesijos nedaro negaliojančia. Nereikalaujama, kad cesijos sutartyje būtų nurodyta, kad reikalavimo teisė yra perleidžiama už piniginių ar kitą ekvivalentą arba kad ji yra dovanojama. Pirkimo - pardavimo sutarties esmė yra daikto perleidimas nuosavybės ar patikėjimo teise už piniginių ekvivalentą, todėl esminė pirkimo - pardavimo sąlyga yra kaina. Mainų sutarties pagrindinis tikslas yra perduoti daiktą nuosavybės teise už kitą daiktą, perduodamą nuosavybės

³⁵ Суханов Е. А. Гражданское право: учебник. – Москва: БЕК, 2003. С 37.

³⁶ Сергеев. А.П., Толстой Ю. К. Гражданское право: учебник. – Москва: Проспект, 2000. С. 525.

teise, todėl esminė mainų sutarties sąlyga yra ekvivalentas, kuris yra gaunamas mainais už perduodamą daiktą. Dovanojimo sutarties tikslas yra neatlygintinai perduoti turtą kito asmens nuosavybėn, todėl dovanojimo sutartyje įtvirtinamos esminės sąlygos, susijusios su sutarties dalyku, jo perdavimu ir priėmimu bei neatlygintinumu.

Derėtų pabrėžti, kad cesijos sutartimi perėmęs reikalavimo teisę naujasis kreditorius skolininkui turi įrodyti tik patį reikalavimo perleidimo faktą, bet ne perleidimo pagrindą, o naujasis kreditorius, įgijęs reikalavimo teisę pagal turinės teisės pirkimo - pardavimo, mainų ar dovanojimo sutartį ir norėdamas ją realizuoti, privalo įrodyti skolininkui ne tik reikalavimo teisės įsigijimo faktą, bet ir jo pagrindą³⁷.

Be išvardintų atveju, derėtų paminėti LR CK 2.61 straipsnį, kuris reglamentuoja sandorių, sudarytų iki juridinio asmens (toliau JA), steigimo tvarką. Jame įtvirtinta, kad bet kurie asmenys, nebūtinai steigėjai, gali sudaryti sandorius JA vardu ir jo interesais. Taigi prisiima teisės ir pareigas, kurios perduodamos JA, tad tai panašu į reikalavimo perleidimą ar skolos perkėlimą. Tačiau sandorio, sudaryto juridinio asmens vardu, negalima tapatinti su reikalavimo teisės perleidimu arba skolos perkėlimu³⁸.

Taigi cesiją ar skolos perkėlimą reikėtų skirti nuo iš pirmo žvilgsnio panašių institutų. Esminis sutarties sudarymo trečiojo asmens naudai ir reikalavimo perleidimo skirtumas yra tas, kad pirmuoju atveju reikalavimo teisė nėra perleidžiama, o kreditorius išlieka prievolės šalimi. Novacijoje pradinę prievolę keičiant nauja, pasikeičia ne tik subjektinė prievolės sudėtis, bet ir prievolės dalykas, įvykdymo būdas arba teisinė prievolės prigimtis. Norint cesiją ar skolos perkėlimą atskirti nuo kitų sutarčių, reikia atsižvelgti į dalyką, jei to neužtenka, tuomet yra svarbus tikslas. Pagrindinis cesijos ir kitų minėtų sutarčių skirtumas yra tas, kad reikalavimo perleidimo pagrindo (tikslas) nenurodytas cesijos sutartyje, cesijos nedaro negaliojančia.

II. KREDITORIAUS PASIKEITIMAS PRIEVOLĖJE

2.1. Kreditoriaus pasikeitimo prievolėje samprata

Kaip jau buvo minėta anksčiau, reikalavimo perleidimas teisinėje literatūroje yra vadinamas cesija. Cesijos arba kreditoriaus pasikeitimo prievolės sampratos LR CK nerasime, tačiau ši teisė perleisti reikalavimą įtvirtinta. LR CK 6.101 straipsnis leidžia perleisti visą reikalavimą arba jo dalį

³⁷ Белов В. А. Сингулярное правопреемство в обязательстве: опыт исторического исследования, теоретической и догматической конструкции и обобщения российской судебной практики. – Москва: 2000. С. 172-173.

³⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Autorių kolektyvas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 146

kitam asmeniui be skolininko sutikimo, jeigu tai neprieštarauja įstatymams ar sutarčiai arba jeigu reikalavimas nesusijęs su kreditoriaus asmeniu. Reikalavimo teisės perleidimas neturi pažeisti skolininko teisių ir labiau suvaržyti jo prievolių. Derėtų pabrėžti, kad „kreditoriaus reikalavimo teisė yra savarankiškas civilinių teisinių santykių objektas“³⁹, todėl gali būti perleista kitam asmeniui bendrais pagrindais, kurie yra įtvirtinti LR CK 1.112 straipsnyje.

Taigi pagal LR CK 6.101 straipsnyje įtvirtintą kreditoriaus teisę perleisti reikalavimą galima suformuluoti reikalavimo perleidimo sampratą, kuri skambėtų taip:

Reikalavimo perleidimas yra vienas iš prievolės dalyvių pasikeitimo atvejų, kai pasikeičia aktyvioji prievolės šalis - kreditorius.

Apžvelgus teisinę literatūrą, galima rasti ir kiek kitaip skambančių reikalavimo perleidimo apibrėžimų, pavyzdžiui, vieni autoriai reikalavimo perleidimą laiko sutartimi, „pagal kurią kreditorius savo reikalavimo teisę perduoda kitam asmeniui - naujam kreditoriui, o pats nustoja būti prievolės šalimi“⁴⁰, kiti cesiją apibrėžia kaip „teisės perleidimą, atliekamą pagal pradinio kreditoriaus (cedento) ir naujojo kreditoriaus (cesionarijus) sudarytą sutartį, arba esant kitiems įstatymo numatytiems juridiniams faktams“⁴¹, dar kiti teigia, kad „cesija - tai susitarimas tarp prievolės kreditoriaus iš vienos pusės ir trečiojo asmens iš kitos pusės dėl kreditoriui priklausančios teisės perleidimo“⁴². B. A. Belov cesiją apibrėžia, kaip dvišalį susitarimą, pagal kurį viena šalis (pradinis kreditorius) perleidžia kitai šaliai (naujam kreditoriui) teisę reikalauti trečiojo asmens (skolininko) įvykdyti prievolę, o naujasis kreditorius įgyja reikalavimo teisę iš pradinio kreditoriaus tokiomis sąlygomis, kurios nepablogina skolininko padėties⁴³.

LR CK 6.101 straipsnio 2 dalis įtvirtina bendrąją taisyklę, pagal kurią naujam kreditoriui pereina ir prievolės įvykdymui užtikrinti nustatytos teisės bei kitos papildomos teisės, pavyzdžiui, jeigu prievolės įvykdymas užtikrintas netesybomis, naujasis kreditorius turės teisę reikalauti skolininko sumokėti netesybas, jeigu skolininkas prievolės neįvykdys arba ją įvykdys netinkamai. Jeigu prievolės įvykdymas yra užtikrintas įkeitimu, laidavimu ir pan., reikalavimo teisės perėmėjas įgyja ir su prievolės įvykdymo užtikrinimu susijusias teises. Naujasis kreditorius gali perimti ir teisę į palūkanas, vaisius, pajamas ir pan. Kita vertus, minėta LR CK nuostata nėra imperatyvi, todėl atsižvelgiant į tai, kad LR CK 6.101 straipsnio 1 dalis leidžia ir dalinį reikalavimo perleidimą, šalys gali susitarti, kad naujasis kreditorius perims tik pagrindinį reikalavimą, o papildomas teises

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. Gegužės 15d. nutartis, priimta byloje ieškovas AB „Lietuvos žemės ūkio bankas“ v. AB „Šėtos sūrinė“, bylos Nr. 3K-3-545/2000, kat.14

⁴⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 139-140.

⁴¹ Суханов Е. А. Гражданское право: учебник. – Москва: БЕК, 2003. С 37.

⁴² Сергеев. А.П., Толстой Ю. К. Гражданское право: учебник. – Москва: Проспект, 2000. С. 525.

⁴³ Белов В. А. Сингулярное правопреемство в обязательстве: опыт исторического исследования, теоретической и догматической конструкции и обобщения российской судебной практики. – Москва: 2000. С. 140

pasiliks pradinis kreditorius. Svarbu pažymėti, kad negalima atlikti dalinio reikalavimo perleidimo, jeigu papildoma prievolė yra neatsiejamai susijusi su pagrindine prievole, iš kurios kyla pagrindinis reikalavimas.

Taigi keičiantis asmenims prievolėje, keičiasi tik prievolės subjektinė sudėtis, o visa kita, t.y. prievolės turinys, ieškinio senaties eiga, prievolės įvykdymo terminas, būdas, vieta ir pan., išlieka nepakitę. Reikalavimo perleidimas reiškia tiksliai kreditoriaus pasikeitimą prievolėje ir nekeičia prievolės šalių teisių bei pareigų apimties.

2.2. Reikalavimo perleidimo teisinis pagrindas

Bene daugiausia mokslinių diskusijų sukėlęs klausimas yra reikalavimo perleidimo teisinis pagrindas. Reikalavimo perleidimą reglamentuojančios normos nenumatė ir dabar nenumato reikalavimo perleidimo pagrindų. Todėl dažnai cesijos sandorį teisinių santykių dalyviai ir net teismai laiko abstrakčiu sandoriu, neturinčiu pagrindo, arba nuo to pagrindo (tikslu) nepriklausančiu, t. y. egzistuojančiu savaime. Pasak dr. D. Ambrasienės toks supratimas, deja, lėmė kai kurias teisės taikymo praktikos klaidas⁴⁴.

Abstrakčiu laikytinas sandoris, kuriame nenurodytas jo pagrindas. Iš tokio sandorio turinio negalima numatyti, kokio teisinio tikslo siekiant jis sudarytas. Tai nuo savo pagrindo abstrahuotas sandoris⁴⁵. Kad cesijos sandoris nėra abstraktus sandoris, patvirtina ir tai, jog cesija LR CK nėra pateikiama atskiras sutarčių rūšis reglamentuojančių normų skyriuose, išskyrus faktoringo sutartį. Be to, LR CK 6 knygos VI skyriuje reikalavimo perleidimą reglamentuojančios teisės normos yra labiau nukreiptos į skolininko ir naujojo bei senojo kreditoriaus santykius, nei į santykius tarp naujojo ir senojo kreditoriaus⁴⁶. Atsižvelgęs į dr. D. Ambrasienės pateiktus faktus, autorius pritaria tai nuomonei, kad cesijos nederėtų laikyti nuo savo pagrindo (tikslu) abstrahuotu sandoriu.

Jei laikytumėmės nuomonės, kad cesija yra abstraktus sandoris, tai cesijos atveju reikalavimo teisė pereis naujam kreditoriui, net jei niekada nebus pasiektas tikslas, kurio šalys siekė tokio reikalavimo perleidimu.

Klaidingas cesijos sutarties traktavimas susiformavo dėl to, kad reikalavimo teisės perleidimą reglamentuojančios teisės normos nepateikia reikalavimo teisės perleidimo tikslų (pagrindų)⁴⁷.

Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad sutartis, kurios pagrindu perleidžiama reikalavimo teisė, yra ne pati cesijos sutartis, bet sutartis, kurioje vyksta reikalavimo perleidimas (kreditorių pasikeitimas).

⁴⁴ Ambrasienė D. Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)// Jurisprudencija, 2002, t. 28(20) p. 96-105

⁴⁵ Ten pat. P. 96-105

⁴⁶ Ten pat.p96-105

⁴⁷ Ten pat. p. 96-105

Taigi, jeigu yra perleidžiama teisė reikalauti įvykdyti prievolę, kylančią iš pirkimo - pardavimo sutarties, tai cesijos sutarties pagrindu bus pirkimo - pardavimo sutartis. Cesijos pagrindu taip pat gali būti mainų sutartis, dovanojimas ir kitos sutartinės konstrukcijos.

Teisės aktai nereikalauja nurodyti reikalavimo teisės perleidimo tikslo pačioje cesijos sutartyje. Tačiau cesijos sutartimi kreditorius perleidžia reikalavimą cesionarijui, o pastarasis jį priima ne dėl paties reikalavimo perleidimo, bet siekdamas tam tikro tikslo. Paprastai reikalavimo perleidimu siekiama įvykdyti iš pirkimo - pardavimo sutarties kylančią prievolę, gražinti skolą, padovanoti reikalavimo teisę ir pan. Todėl perleidimo tikslas yra svarbus ir vertintinas kartu su pačia cesijos sutartimi ir gali nulemti tokios sutarties teisėtumo ir pagrįstumo vertinimą⁴⁸.

Taigi cesijos pagrindo (tikslas) nenurodymas nedaro cesijos sandorio abstrakčiu. Reikalavimo perleidimo sandorio tikslas (pagrindas) egzistuoja visada, nors ir ne visada matomas. Be to, nėra reikalaujama pranešant skolininkui apie reikalavimo perleidimą informuoti jį apie perleidimo pagrindus. Bet perleidimo pagrindas (tikslas) yra svarbus bei vertintinas drauge su pačiu cesijos sandoriu ir gali nulemti tokio sandorio teisėtumo ir pagrįstumo vertinimą⁴⁹. Autorius sutinka su šia pozicija, nes LR CK normų sisteminė analizė patvirtina aukščiau išreikštas mintis.

Dar romėnų teisėje cesija buvo pripažįstama abstrakčiu sandoriu, t. y. buvo laikoma, kad jos galiojimas nepriklauso nuo pagrindo, dėl kurio reikalavimas buvo perleistas. Nuomonių, kad cesija turėtų būti laikoma abstrakčiu sandoriu, pareikšta ir šio meto teisinėje literatūroje. Visgi tokia nuomonė ar supratimas nėra pagrįstas. Tai, kad cesija nėra abstraktus savarankiškas sandoris, o susijęs su pagrindiniu sandoriu, rodo šie faktai:

1) CK Šeštosios knygos VI skyriuje „Reikalavimo perleidimas“ reglamentuojami daugiausia santykiai tarp skolininko ir naujojo bei senojo kreditoriaus ir daug mažiau santykiai tarp senojo ir naujojo kreditoriaus;

2) reikalavimo perleidimo sutarties forma susijusi su pagrindinės prievolės forma, t. y. reikalavimo perleidimo sutarties formai taikomi tokie pat reikalavimai kaip ir pagrindinei prievolei;

3) cesijos sandoriai gali būti atlygintiniai ir neatlygintiniai, vienašaliai ir dvišaliai, kai kada realiniai, kai kada konsensualiniai, todėl cesija nėra nurodoma kodekso skyriuose, reglamentuojančiuose atskiras sutarčių rūšis, t. y. nėra išskirta kaip savarankiška sutartis⁵⁰. Kaip nurodo M. Braginskij, tokia amorfinė cesijos būseną panaikina galimybę ją laikyti savarankiška sutartine konstrukcija⁵¹.

⁴⁸ Ambrasienė D. Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)// Jurisprudencija, 2002, t. 28(20) p. 96-105

⁴⁹ Ten pat p. 96-105

⁵⁰ Ambrasienė D., Baranauskas E. ir kiti Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, Vilnius, 2004. P. 79

⁵¹ Брагинский М. И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. – Москва: Статут, 2001.С. 476

Cesijos sutartimi cedentas perduoda cesionarijui tam tikrą teisę sutarties arba įstatymo pagrindu. Taigi pirmuoju atveju paties teisių perdavimo pagrindas, siejantis cedentą ir cesionarijų, yra sutartis, o antruoju - įstatymas. Jei teisės perduodamos pagal sutartį, ta sutartis yra ne cesija, kaip dažnai manoma, o sutartis, pagal kurią perleidžiami reikalavimai, t. y. sutartis, sudaranti cesijos esmę (pagrindą).

Reikalavimas niekada neperleidžiamas savaime tik tam, kad ankstesnis kreditorius perduotų reikalavimą naujam. Šalys, sudarydamos reikalavimo perleidimo susitarimą, visada turi kokią nors tikslą. LAT vienoje iš savo bylų yra pabrėžęs, kad cesijos sutartimi yra perleidžiamas ne daiktas, bet reikalavimo teisė, tad, visų pirma, būtina nustatyti, ar apskritai tokia reikalavimo teisė egzistuoja. Todėl, vertinant reikalavimo perleidimo teisinius santykius, būtina išskirti bei įvertinti šiuos reikalavimo perleidimo aspektus: 1) prievolę, iš kurios atsirado teisės, esančios reikalavimo perleidimo dalyku; 2) sandorį, kurio pagrindu pradinis kreditorius perduoda naujam kreditoriui reikalavimo teisę reikalavimo perleidimo forma (perleidimo pagrinda); 3) patį reikalavimo perleidimo (cesijos) sandorį, kuriuo perleidžiama reikalavimo teisė (atsisakoma reikalavimo teisės)⁵².

Autorius sutinka su tais mokslininkais, kurie laikosi pozicijos, kad cesija nėra abstraktus sandoris. Cesija gali būti vykdoma įvairiausių sandorių pagrindu. Dažniausiai cesija vyksta pagal pirkimo-pardavimo sutartį, bet gali būti ir pagal mainų, ir nors cesijos pagrindo (tikslą) sutartyje nenurodymas nedaro cesijos negaliojančios, neabejotinai cesijos tikslas yra reikšmingas, nes, jei perleidimo tikslas nepasiektas, perleidėjas privalo turėti teisę reikalauti iš naujojo kreditoriaus be pagrindo įgyto turto.

2.3. Reikalavimo perleidimo negaliojimas

Reikalavimo perleidimas kaip ir kiekvienas teisinis veiksmas turi atitikti įstatymo nuostatas, t.y. turi būti teisėtas. Praktikoje pasitaiko, kad asmenys dėl aplinkybių, kurios gali būti įvairios, atlieka veiksmus ar į sandorio turinį įtraukia sąlygas, kurios nesukelia ar negali sukelti tų pasekmių, kurių šie asmenys siekia. Reikalavimo perleidimą reglamentuojančios normos numato sąlygas (apribojimus ir draudimus), kurias pažeidus cesija gali būti pripažinta negaliojančia. Būtent šiuos ypatumus bus siekiama atskleisti šioje darbo dalyje.

LR CK nereglamentuoja cesijos sutarties turinio, nenurodo, kokios esminės sąlygos turėtų būti įtvirtintos cesijos sutartyje. Tačiau, vadovaujantis bendrosiomis sandorių nuostatomis bei nusistovėjusia praktika, galima būtų išskirti svarbiausią cesijos sutarties sąlygą - dalyką.

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. spalio 28 d. nutartis, priimta byloje ieškovas R.Lisausko individuali įmonė v. AB "Daisotra", bylos Nr. 3K-3-1255/2002, kat.33; 67

Cesijos sutarties dalyku yra reikalavimo teisė arba dalis reikalavimo teisės. Cesijos sutarties reikalavimas gali būti apibrėžiamas nurodant šiuos elementus: 1) reikalavimo dalyką, 2) kreditorių, 3) skolininką, 4) reikalavimo turinį (veiksmi, kuriuos skolininkas privalo atlikti), 5) reikalavimo atsiradimo pagrindą.

Taigi pagrindinė reikalavimo perleidimo nuostata, įtvirtinta LR CK 6.101 straipsnyje, leidžia kreditoriui perleisti reikalavimo teisę (jei tai neprieštarauja sutarčiai ar įstatymams) be skolininko sutikimo, tačiau šalys pagrindinėje sutartyje gali numatyti sąlygą, kuria būtų draudžiama perleisti reikalavimo teisę, nesant skolininko sutikimo. Skolininko sutikimo gali reikalauti ir imperatyviosios įstatymo normos.

Įstatymų leidėjas LR CK 6.101 straipsnio 5 dalyje įtvirtino labai svarbią nuostatą, kuri galėtų būti laikoma bendrosios taisyklės, kad reikalavimo perleidimui nereikalingas skolininko sutikimas, išimtimi. Pagal ją be skolininko sutikimo kreditoriui draudžiama perleisti reikalavimą, jeigu kreditoriaus asmuo skolininkui turi *esminės* reikšmės. Skolininkas gali būti sudaręs sutartį, kurios viena iš esminių sąlygų yra konkretus kreditorius, pavyzdžiui, autorius įsipareigoja parašyti knygą konkrečiai leidyklai, su kuria jį sieja ilgalaikis bendradarbiavimas. Leidėjo asmuo autoriui turi esminės reikšmės, todėl leidėjas neturės teisės perleisti reikalavimo teisės be skolininko sutikimo⁵³.

Būtina pabrėžti, kad reikalavimas negali būti perleistas, jei nepatenkinta sutarties sąlyga gauti skolininko sutikimą. Visgi tam tikrais atvejais įstatymas leidžia nepaisyti sandoryje įtvirtintos teisės perleidimą draudžiančios sąlygos. LR CK 6.783 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kad trečiajam asmeniui neįvykdžius sandorio, sudaryto su komisionieriumi, komisionierius gali perleisti reikalavimo teisę komitentui net ir tuo atveju, jei komisionieriaus ir trečiojo asmens sandoris draudžia ar riboja tokį perleidimą.

Įstatymas numato ir kitus atvejus, kai kreditorių pasikeitimas prievolėje yra draudžiamas. Draudžiama perleisti tokį reikalavimą, kurio atžvilgiu negalimas išieškojimas (LR CK 6 102 straipsnio 1 dalis), pavyzdžiui, draudžiama perleisti pagal bendruosius sandorių negaliojimo pagrindus negaliojančią reikalavimo teisę, jau perleistą reikalavimo teisę arba jau skolininko patenkintą reikalavimo teisę, taip pat teisę, kurios negalima priverstinai įgyvendinti, pasibaigus ieškinio senaties terminui arba skolininkui tapus nemokiam dar iki teisės perleidimo. Jeigu, vadovaujantis protingumo principu, yra akivaizdu, kad reikalavimo teisės nebus įmanoma patenkinti, tuomet perleistas reikalavimas yra bevertis.

Pagal LR CK 6.3 straipsnio 4 dalį prievolės dalyku negali būti tai, kas neįvykdoma. Siekiant užtikrinti viešąją tvarką, taip pat atsižvelgiant į profesinės etikos principus, draudžiama perleisti

⁵³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 142

reikalavimą teisėjui, prokurorui ar advokatui, kurie dėl šio reikalavimo iškeltoje byloje atlieka savo tarnybines pareigas (LR CK 6.102 straipsnio 2 dalis).

Draudžiama perleisti reikalavimą, kuris neatsiejamai susijęs su kreditoriaus asmeniu (LR CK 6.102 straipsnio 3 dalis), pavyzdžiui, teisės reikalauti išlaikymo, sumokėti alimentus, atlyginti žalą, padarytą dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo ir kt. Su kreditoriaus asmeniu neatsiejamai susijusiais yra laikomi visi reikalavimai dėl asmeninių neturtinių teisių ir vertybių (teisė į vardą, gyvybę, sveikatą, neliečiamybę, garbę, orumą ir kt.).

Į draudžiamų perleisti reikalavimo teisių sąrašą įtrauktini reikalavimai dėl pensijos, pašalpos, reikalavimas nustatyti autorinę teisę į literatūros kūrinį, reikalavimai, susiję su naryste įvairiose organizacijose, taip pat reikalavimai, kylantys iš asmeninių paslaugų sutarčių, pavyzdžiui, teisinių paslaugų, asmens sveikatos priežiūros paslaugų ir pan. Derėtų pabrėžti, kad kai kuriais atvejais įstatymas leidžia kreditoriui ir skolininkui susitarti ir dėl minėtų reikalavimo teisių perleidimo, pavyzdžiui, advokatas ir klientas gali susitarti, kad teisinės paslaugas klientui teiks kitas advokatas⁵⁴.

Reikalavimo perleidimą taip pat riboja LR CK 6.101 straipsnio 1 dalies nuostata, kuria siekiama apsaugoti skolininko teises bei teisėtus interesus, numatant, kad reikalavimo teisės perleidimas neturi pažeisti skolininko teisių ir labiau suvaržyti jo prievolės. Todėl naujasis kreditorius negali įgyti daugiau teisių, nei jų turėjo pradinis kreditorius (derėtų prisiminti garsųjį Ulpiano posakį „*Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*“). Pradinis ir naujasis kreditorius taip pat negali pakeisti prievolės vykdymo sąlygų ir pan⁵⁵.

Perleisti dalį reikalavimo galima, jei skolos objektas yra dalus, pavyzdžiui, pinigai, rūšiniais požymiais apibrėžti daiktai. Pastebėtina, kad perleidus dalį reikalavimo, paprastoji prievolė virsta sudėtingąja, turinčia kelis kreditorius ir vieną skolininką. Pradinis kreditorius iš prievolės nepasitraukia, o naujasis kreditorius jį pakeičia tik toje dalyje, kuri jam perleidžiama. Visgi kai kurie teisės teoretikai neigia galimybę perleisti tik dalį reikalavimo. Anot jų, reikalavimo perleidimu įvyksta tik kreditoriaus pasikeitimas prievolėje. Pati prievolė negali transformuotis į kelias atskiras prievoles nepriklausomai nuo to, ar prievolė yra paprastoji, ar sudėtinė. Jeigu būtų perleista tik dalis reikalavimo teisės, pasikeistų ne tik prievolės kreditorius, bet įvyktų ir novacija, kuria pradinė prievolė būtų išskaidyta į kelias naujas prievoles⁵⁶.

Tiek teisinėje literatūroje, tiek praktikoje diskutuojama, ar galima perleisti reikalavimą, kai dar nėra suėjęs prievolės įvykdymo terminas arba kai reikalavimo teisė nėra pakankamai apibrėžta. Paprastai taikoma bendroji taisyklė, kad kreditorius gali perleisti tik galiojančią reikalavimo teisę.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 143.

⁵⁵ Ten pat. P. 141.

⁵⁶ Сергеев. А.П., Толстой Ю. К. Гражданское право: учебник. – Москва: Проспект, 2000. С. 526-527.

Tačiau LR CK leidžia ir turto, kuris bus sukurtas ateityje, perleidimą. Ši taisyklė taikytina ir turtinėms teisėms. Todėl sandorio objektas gali būti turtinė teisė, kuri bus įgyta ateityje. LR CK 6.101 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata leidžiama perleisti ir būsimą reikalavimą. Tokiu atveju reikalavimo teisės perleidimo sutartis yra sąlyginė. Kai kurie autoriai laikosi nuomonės, kad reikalavimo, kuris nėra apibrėžtas, negalima perleisti. M. Braginski minėtą nuomonę grindžia tuo, kad, jeigu reikalavimas yra cesijos sutarties dalykas, neapibrėžus reikalavimo, sutartis neturės esminės sąlygos - sutarties dalyko⁵⁷. Tačiau LR CK nedraudžia perleisti ir pakankamai neapibrėžto reikalavimo. Priėmęs neapibrėžtą reikalavimą, naujasis kreditorius reikalavimo atžvilgiu atsidurtų tokioje pačioje padėtyje kaip ir pradinis kreditorius. Tačiau, jeigu perleistas reikalavimas būtų pripažintas negaliojančiu, vadovaujantis LR CK 6.105 straipsnio 1 dalimi, atsakomybė tektų pradiniam kreditoriui.

Taip pat paplitusi nuomonė, kad, jeigu reikalavimas perleidžiamas pagal tęstines sutartis, pavyzdžiui, produkcijos tiekimas dalimis per metus, energijos tiekimas ir pan., kreditorius turi pasikeisti visiškai ir besąlygiškai, nes negalima perleisti teisės gauti tik dalį išiskolinimo iš pirkėjų (vartotojų), kartu neperkeliant visų iš sutarties kylančių pareigų. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad įstatymas nenumato būtinybės, perleidžiant teises pagal dvišalę sutartį, kartu perkelti ir visas iš jos kylančias pareigas, atvirkščiai, pavyzdžiui, pagal LR CK 6.490 straipsnio 6 dalį subnuomos ar panaudos atveju atsakingas nuomotojui pagal nuomos sutartį yra nuomininkas. Taigi sutarties tęstinumas neturi įtakos galimybei perleisti visą reikalavimą ar jo dalį⁵⁸.

Apibendrinant draudimai ar apribojimai perleisti reikalavimo teisę gali būti įtvirtinti tiek sutartyje, tiek ir įstatyme. Tačiau pateikti baigtinio tokių draudimų ir ribojimų sąrašo neįmanoma, todėl kiekvienu atveju, perkeliant reikalavimą, būtina atsižvelgti į taikomų teisės normų esmę, vadovautis teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principais.

2.4. Cesijos forma

Dar vienas klausimas, kuris vertas gilesnės analizės, yra cesijos sutarties forma. Pastebėta, kad skirtingose valstybėse cesijos sutarties formai keliami reikalavimai skiriasi. Todėl šioje darbo dalyje bus nagrinėjamos Lietuvos ir užsienio valstybių CK normos, reglamentuojančios reikalavimo perleidimo formą.

Prancūzijos teisėje cesijos sutartis turi būti sudaryta tokios pačios formos, kaip ir pagrindinė sutartis, kurios pagrindu įvyksta reikalavimo perleidimas. Vokietijos teisėje nenurodyta kokio nors

⁵⁷ Брагинский М. И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. – Москва: Статут, 2001.С. 472

⁵⁸ Ambrasienė D. Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)// Jurisprudencija, 2002, t. 28(20) p. 96-105

privaloma cesijos sutarties forma. Šveicarijos teisėje, bijant netikrumo, cesija turi būti rašytinės formos. Tuo tarpu Anglijoje ir JAV rašytine forma turi būti tik tais atvejais, kai to reikalauja įstatymai⁵⁹.

Lietuva pasekė Prancūzijos pavyzdžiui. Vadovaujantis LR CK 6.103 straipsniu, cesijos sutarties formai yra taikomi tokie patys reikalavimai, kaip ir prievolei, iš kurios yra kilusi perleidžiama reikalavimo teisė. Jeigu pagrindinei prievolei yra nustatyta privaloma rašytinė forma, tai reikalavimo teisė taip pat turi būti perleista pagal rašytinę sutartį. Tačiau kyla klausimas, kokia forma turėtų būti perleista reikalavimo teisė, jeigu ji yra kilusi iš sutarties, kuriai įstatymas nenumato privalomos rašytinės formos, t.y. ji yra sudaryta žodžiu ar konkliudentiniais veiksmais. Vadovaujantis minėtu LR CK 6.103 straipsniu, iš tokios sutarties kylančios reikalavimo teisės perleidimo sutartis, sudaryta raštu ar konkliudentiniais veiksmais, būtų laikoma sudaryta tinkamai ir galiotą, tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, kad LR CK 6.109 straipsnio 1 d. numato, jog reikalavimo perleidimo faktas gali būti panaudotas prieš trečiuosius asmenis ir skolininką tik nuo to momento, kai skolininkas sutiko, kad reikalavimas būtų perleistas, arba nuo to momento, kai skolininkas gavo reikalavimo perleidimo faktą patvirtinančio dokumento kopiją arba kitokį reikalavimo perleidimo fakto įrodymą. Taigi šalims, sudariusiems ne rašytinės formos sutartį dėl reikalavimo perleidimo, būtų sudėtinga įrodinėti skolininkui ar tretiesiems asmenims reikalavimo perleidimo faktą. Todėl, atsižvelgiant į tai, kad pagal LR CK 1.77 straipsnio 1 dalį sandoriai, kuriuos įstatymas leidžia sudaryti žodžiu, taip pat gali būti sudaromi paprastos rašytinės formos ar notarinės formos, būtų tikslinga reikalavimo perleidimo sutartį sudaryti bent jau paprastos rašytinės formos.

Įstatymas numato specialią kai kurių reikalavimo teisių perleidimo tvarką, pavyzdžiui, hipotekos reikalavimas perleidžiamas perduodant hipotekos lakštą indosamentu, t.y. hipotekos lakšto turėtojo įrašu, kuriuo hipotekos lakštas perduodamas kitam asmeniui. Indosamentas turi būti įrašytas hipotekos lakšte, nurodant asmenį, kuriam perleidžiamas hipotekos reikalavimas, pasirašytas indosanto (hipotekos lakšto turėtojo) ir įregistruotas hipotekos registre (LR CK 4.189 str.2d.,3d.).

Kadangi reikalavimo perleidimo sutarties formai keliami tokie patys reikalavimai kaip ir pagrindinei sutarčiai, todėl cesijos atveju nesilaikant reikalaujamos formos turi būti taikomos bendrosios CK normos, reglamentuojančios sandorių formą.

⁵⁹ Гражданское и торговое право капиталистических государств / От. редактор Е. А. Васильев. Москва, 1993. С. 309

2.5. Kai kurie cedento, cesionarijaus ir skolininko tarpusavio santykių ypatumai cesijos atveju

Skolininko informavimas apie reikalavimo teisės perleidimą. LR CK nereikalauja kreditorių informuoti skolininką apie reikalavimo teisės perleidimą. Tačiau, atlikus LR CK teisės normų sisteminę analizę, galima daryti išvadą, kad tinkamai pranešti skolininkui apie reikalavimo perleidimą yra labai svarbu pirmiausiai patiems kreditoriams. Jeigu apie reikalavimo perleidimą skolininkas nebus informuotas, o prievolę įvykdys pradiniam kreditoriui, nebus pagrindo tokį prievolės įvykdymą laikyti netinkamu, ir prievolė pasibaigs. Ši bendroji taisyklė reiškia, kad visa rizika, susijusi su prievolės įvykdymu „ne tam“ kreditoriui, tenka patiems kreditoriams.

Nepranešę skolininkui apie reikalavimo perleidimą kreditoriai gali sulaukti ir kitokių neigiamų teisinių pasekmių. Pasinaudodamas LR CK 6.46 straipsnio 1 dalyje suteikta teise, skolininkas, turėdamas pakankamą ir protingą pagrindą abejoti, ar asmuo turi teisę priimti prievolės įvykdymą, gali sustabdyti prievolės vykdymą. LR CK 6.106 straipsnio 2 dalis bei 6.56 straipsnio 1 dalis suteikia skolininkui teisę atsisakyti mokėti konkrečiam kreditoriui, ir piniginę prievolę įvykdyti, įmokant sumą į notaro, banko ar kitos kredito įstaigos depozitinę sąskaitą, jeigu tarp pradinio ir naujojo kreditoriaus yra kilęs ginčas dėl reikalavimo teisės perleidimo galiojimo.

Pastebėtina, kad, jeigu skolininkas, nors ir abejodamas, kuris asmuo iš tikrųjų turi reikalavimo teisę, pasirenka prievolės įvykdymą, jis prisiima visą prievolės įvykdymo riziką (LR CK. 6.106 str. 3 d.). Paaiškėjus, kad prievolė buvo įvykdyta asmeniui, kuris neturėjo teisės reikalauti prievolės įvykdymo, tikrasis kreditorius gali reikalauti, kad skolininkas įvykdytų prievolę jam.

Įstatymų leidėjas yra pakankamai užtikrinęs sąžiningo skolininko teisių bei teisėtų interesų apsaugą teisės normomis, reglamentuojančiomis prievolės įvykdymą, kai skolininkas nežinojo ir negalėjo žinoti apie kreditorių pasikeitimą prievolėje, ar kilus ginčui, kam priklauso reikalavimo teisė, tarp pradinio ir naujojo kreditoriaus. Laikomasi bendros taisyklės, kad reikalavimo teisės perleidimas ar su juo susiję ginčai tarp kreditoriaus ir trečiojo asmens neturi trukdyti skolininkui tinkamai įvykdyti prievolės.

LR CK 6.109 straipsnio analizė taip pat leidžia daryti prielaidą, kad kreditorių interesai galėtų nukentėti tuo atveju, jeigu reikalavimo perleidimo faktas turėtų būti panaudotas prieš trečiuosius asmenis, o skolininkas apie kreditorių pasikeitimą nebūtų informuotas. LR CK 6.109 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad tais atvejais, kai reikalavimo perleidimui skolininko sutikimo nereikia, reikalavimo perleidimo faktas gali būti panaudotas prieš trečiuosius asmenis (pavyzdžiui, laiduotoją, įkaito davėją) ir skolininką tik nuo to momento, kai skolininkas gavo reikalavimo

perleidimo faktą patvirtinančio dokumento kopiją arba kitokią reikalavimo perleidimo fakto įrodymą.

Įstatymas nenumato konkrečios skolininko informavimo formos. Apie reikalavimo perleidimą kreditoriai skolininkui gali pranešti raštu ar žodžiu, pasinaudojus šiuolaikinėmis telekomunikacijų priemonėmis. Tinkamu skolininko informavimu yra laikoma ir pačios cesijos sutarties pateikimas skolininkui (LR CK 6.109 str. 5 d.). Pastebėtina, kad dėl tam tikrų objektyvių priežasčių kreditoriai gali neturėti galimybės apie reikalavimo perleidimą pranešti skolininkui asmeniškai. Kai skolininko buvimo vieta nėra žinoma, LR CK 6.109 straipsnio 2 dalies nuostatos leidžia kreditoriams apie reikalavimo perleidimą pranešti viešu skelbimu, laikantis įstatymo nustatytos tvarkos. Specifinę informavimo tvarką įstatymas numato tais atvejais, kai perleidžiama reikalavimo teisė yra įregistruota viešajame registre. Perleidžiant hipoteka (įkeitimu) užtikrintą reikalavimo teisę ir kitas teises, kurios privalomai registruojamos viešuose registruose, pavyzdžiui, nekilnojamojo daikto nuomos teisę, ne tik turi būti informuotas skolininkas, bet ir apie perleidimo faktą turi būti pažymima viešajame registre⁶⁰.

Jeigu apie kreditorių pasikeitimą neinformuotas skolininkas prievolę įvykdo pradiniam kreditoriui, prievolė pasibaigia, o naujasis kreditorius neturi teisės reikalauti, kad skolininkas prievolę įvykdytų pakartotinai. Be to, jeigu pradinis kreditorius nesutinka priimti prievolės įvykdymo, tai yra traktuojama kaip atsisakymas priimti prievolę pagal LR CK. Taigi tinkamu skolininko informavimu apie kreditorių pasikeitimą labiausiai turėtų būti suinteresuotas naujasis kreditorius.

Kai apie reikalavimo perleidimą skolininkui praneša naujasis kreditorius, skolininkas turi teisę prievolės naujam kreditoriui nevykdyti tol, kol jis nepateiks reikalavimo perleidimą tvirtinančius įrodymus (LR CK 6.109 str. 7 d.). Jeigu naujasis kreditorius nepateikia atitinkamų įrodymų, skolininkas, nežinodamas, kuris asmuo yra tikrasis kreditorius, turi galimybę pasinaudoti jam LR CK 6.46 straipsnio 1 dalyje arba 6.106 straipsnio 2 dalyje suteiktomis teisėmis sustabdyti prievolės vykdymą arba sumokėti skolą į depozitinę sąskaitą.

Skolininko informavimo apie reikalavimo perleidimą klausimas nekyla tais atvejais, kai perleisti reikalavimą būtinas skolininko sutikimas. Tokiu atveju kitaip nustatomas ir momentas, nuo kurio kreditoriai gali panaudoti reikalavimo perleidimo faktą prieš trečiuosius asmenis ir skolininką. Pagal LR CK 6.109 straipsnio 1 dalį minėtas momentas siejamas su skolininko sutikimu, kad reikalavimas būtų perleistas.

Kita vertus, kreditoriai neturėtų skubėti informuoti skolininką apie reikalavimo perleidimą, kai reikalavimas dar nėra perleistas arba kai kyla abejonių dėl jo galiojimo. Jeigu informuotas

⁶⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 151.

skolininkas prievolę įvykdo naujam kreditoriui, o vėliau paaiškėja, kad reikalavimas iš tikrųjų nebuvo perleistas ar perleidimas buvo pripažintas negaliojančiu, nei pradinis, nei naujasis kreditorius nebegali ginčyti skolininko prievolės įvykdymo (LR CK 6.109 str. 4 d.). Kreditoriams belieka reikšti pretenzijas vienas kitam, aiškintis, kuris iš jų turėjo teisę priimti prievolės įvykdymą. Tačiau įstatymas numato galimybę kreditoriams ištaisyti padėtį, atšaukiant pranešimą apie reikalavimo perleidimą, su sąlyga, kad atšaukimui pritaria naujasis kreditorius (LR CK 6.109 str. 6 d.). Skolininkas privalo paisyti naujojo kreditoriaus patvirtinimo, jeigu pastarasis pripažįsta, kad prievolė turi būti įvykdyta ne jam, bet naujam kreditoriui.

Atsikirtimai naujojo kreditoriaus reikalavimams ir įskaitymas. Reikalavimo teisę perleidus naujam kreditoriui, skolininko teisė gintis nuo kreditoriaus reikalavimų nepasibaigia. Teisės doktrinoje yra suformuota bendroji taisyklė, pagal kurią skolininkas turi teisę naujojo kreditoriaus reikalavimams reikšti visus atsikirtimus, kuriuos jis galėjo reikšti pradiniam kreditoriui tuo metu, kai gavo pranešimą apie reikalavimo perleidimą (LR CK 6.107 str. 1 d.). Pavyzdžiui, skolininkas naujam kreditoriui turi teisę reikšti ieškinį, kuriuo būtų ginčijama prievolė, iš kurios atsirado reikalavimo teisė, jeigu tokią teisę ginčyti prievolę skolininkas turėjo pradinio kreditoriaus atžvilgiu.

Minėta bendroji taisyklė turi tam tikrų išimčių, ribojančių skolininko teisę reikšti atsikirtimus naujojo kreditoriaus reikalavimams. Pagal LR CK 6.107 straipsnio 2 dalį, jeigu reikalavimo teisė naujam kreditoriui buvo perleista, perduodant skolos dokumentą, skolininkas negali reikalauti pripažinti prievolės negaliojančia, motyvuodamas tuo, kad ji yra apsimestinė, fiktyvi ar kad perleidimas draudžiamas, jeigu šių aplinkybių naujasis kreditorius nežinojo ir negalėjo žinoti. Pareiga įrodinėti naujojo kreditoriaus sąžiningumą tenka pačiam skolininkui, nes galioja prezumpcija, kad kreditorius yra sąžiningas.

Įstatymas skolininkui taip pat numato galimybę gintis nuo naujojo kreditoriaus reikalavimų įskaitymu. Jeigu skolininką ir pradinį kreditorių sieja priešpriešiniai reikalavimai ir įsipareigojimai, šalys turi teisę atlikti reikalavimų įskaitymą. Tačiau, jeigu kreditorius savo reikalavimą perleidžia trečiajam asmeniui, skolininkui įskaitymo teisė išlieka, bet jau naujojo kreditoriaus atžvilgiu. Pagal LR CK 6.130 straipsnį prievolė baigiasi, kai yra įskaitomas priešpriešinis vienas reikalavimas, kurio terminas suėjęs arba kurio terminas nenurodytas ar apibūdintas pagal reikalavimo momentą. Teise įskaityti reikalavimą skolininkas gali pasinaudoti tik tuo atveju, jeigu yra visos įstatyme numatytos sąlygos. Visų pirma, skolininkui įskaitymo teisė turi būti atsiradusi dar prieš sužinant apie reikalavimo perleidimą. Jeigu įskaitymo teisė atsiranda jau po reikalavimo perleidimo, skolininkas jos nebegali panaudoti prieš naująjį kreditorių. Antra, ieškinio senaties terminas turi būti nepasibaigęs iki to momento, kai skolininkas sužinojo apie reikalavimo

perleidimą. Trečia, skolininko priešpriešinio terminuoto reikalavimo įgyvendinimo terminas neturi būti suėjęs iki pranešimo apie reikalavimo teisės perleidimą gavimo (LR CK 6.108 str.).

Pradinio ir naujojo kreditoriaus tarpusavio santykiai. Dokumentų perdavimas. Naujasis kreditorius, perėmęs reikalavimo teisę ir siekiantis ją įgyvendinti, privalo savo teises įrodyti skolininkui ir tretiesiems asmenims, todėl pateikti tik reikalavimo teisės perleidimo sutartį paprastai nepakanka. LR CK 6.104 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas reikalavimas, kad senasis kreditorius perduotų naujam kreditoriui dokumentus, patvirtinančius reikalavimo teisę bei papildomas teises, arba atitinkamas šių dokumentų kopijas. LR CK 6.104 straipsnio 2 dalis numato specialius reikalavimo teises, kuri kyla iš įkeitimu ar hipoteka užtikrintos prievolės, perleidimui keliamus reikalavimus. Kai perleidžiamas visas reikalavimas, kurio patenkinimas yra užtikrintas įkeitimu, pradinis kreditorius teisių perėmėjui turi perleisti ir turimą įkeistą turtą.

Taip pat speciali reikalavimo perleidimo tvarka numatyta perleidžiant reikalavimo teisę, kuri yra patvirtinta skolininko išduotu pareikštiniu skolos dokumentu, pavyzdžiui, pareikštiniu vekseliu, pareikštiniu čekiu. Atsižvelgiant į tai, kad skolininkas prievolę privalo įvykdyti bet kuriam pareikštinį skolos dokumentą pateikusiam asmeniui, šiuo atveju pradiniam kreditoriui pakanka perduoti naujam kreditoriui tik skolos dokumentą (LR CK 6.104 str. 5 d.). Kita vertus, kyla grėsmė, kad skolininkas prievolę įvykdys asmeniui, kuris pareikštinį skolos dokumentą įgijo prieš kreditoriaus valią. Įstatymų leidėjas siekia apsaugoti kreditoriaus teises bei teisėtus interesus, suteikdamas jam teisę uždrausti skolininkui įvykdyti prievolę tą dokumentą pateikusiam asmeniui teismine tvarka (LR CK 6.104 str. 6 d.).

LR CK 6.104 straipsnio 4 dalies nuostata numato išlaidų padengimo tvarką, kai yra įforminami ir perduodami LR CK 6.104 straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodyti dokumentai. Vadovaujantis bendrąja taisykle, visas išlaidas turi padengti naujasis kreditorius. Tačiau minėta taisyklė yra dispozityvi, todėl šalys gali susitarti dėl kitokios išlaidų paskirstymo tvarkos, pavyzdžiui, numatyti, kad išlaidas pradinis ir naujasis kreditorius atlygina lygiomis dalimis. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad reikalavimo perduoti naujam kreditoriui visus būtinus dokumentus nesilaikymas cesijos nedaro negaliojančia ar neįvykusia. Negavęs reikiamų dokumentų, reikalavimo teisės perėmėjas turi teisę jų pareikalauti, vadovaudamasis atitinkamomis LR CK nuostatomis.

Perleidusio reikalavimą kreditoriaus atsakomybė. Atsižvelgiant į tai, kad įstatymas neleidžia perleisti negaliojančio reikalavimo ir siekiant apsaugoti naujojo kreditoriaus teises, LR CK 6.105 straipsnio 1 dalis įtvirtina bendrąją taisyklę, pagal kurią pradinis kreditorius privalo atsakyti teisių perėmėjui už perduoto reikalavimo negaliojimą, bet jis neatsako už tai, kad skolininkas neįvykdo šio reikalavimo, išskyrus atvejus, kai pradinis kreditorius laiduoja naujam kreditoriui už skolininką. Kreditoriaus garantija, kad perleidžiama reikalavimo teisė yra galiojanti, kyla iš įstatymo. Pradinis kreditorius už reikalavimo teisės negaliojimą atsako naujam kreditoriui,

nepriklausomai nuo to, ar cesijos sutartyje tokia kreditoriaus garantija yra aptarta. Paaikškęs, kad reikalavimo teisė jau perleidimo metu buvo negaliojanti, naujasis kreditorius turi teisę reikalauti pradinio kreditoriaus atlyginti jo patirtus nuostolius ir pripažinti cesijos sutartį negaliojančia. Tačiau pradinis kreditorius neturi ir negali garantuoti naujam kreditoriui, kad skolininkas patenkins perleidžiamą reikalavimą, nebent jau reikalavimo perleidimo metu žinojo, jog skolininkas yra nemokus. Šalys gali susitarti, kad pradinis kreditorius įsipareigoja laiduoti naujam kreditoriui už skolininką. Tarp pradinio ir naujojo kreditoriaus susiklostytų laidavimo santykiai, kuriuos reglamentuoja LR CK 6.76 - 6.89 straipsniuose įtvirtintos nuostatos.

Bendroji pradinio kreditoriaus atsakomybę reglamentuojanti taisyklė nėra absoliuti. Pradinio kreditoriaus atsakomybės už reikalavimo teisės galiojimą ir prievolės įvykdymą apimtis priklauso nuo to, ar reikalavimas yra perleidžiamas atlygintinai ar neatlygintinai. Neatlygintinos cesijos atveju pradinis kreditorius naujam kreditoriui neatsako už reikalavimo teisės galiojimą, jeigu naujasis kreditorius prisiima visą su reikalavimo galiojimu susijusią riziką arba reikalavimo teisės metu žinojo ar turėjo žinoti apie neapibrėžtą reikalavimo teisės pobūdį, pavyzdžiui, naujam kreditoriui buvo žinoma, kad reikalavimo teisė yra ginčijama teismo tvarka⁶¹. Atlygintinio reikalavimo teisės perleidimo atveju pradinio kreditoriaus garantija yra platesnė nei neatlygintinos cesijos atveju. Jeigu reikalavimo teisė perleidžiama atlygintinai, pradinis kreditorius naujam kreditoriui atsako ne tik už reikalavimo teisės galiojimą, bet ir už perleidimo metu buvusį skolininko nemokumą. Nors naujasis kreditorius turi teisę reikalauti patirtų nuostolių atlyginimo ir pripažinti cesijos sutartį negaliojančia, tačiau pradinis kreditorius atlygintinos cesijos atveju atsako tik už reikalavimo perleidimą gautos sumos apimtimi (LR CK 6.105 str. 3 d.).

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pradinis kreditorius naująjį kreditorių taip pat turėtų informuoti, kokius atsikirtimus skolininkas jau yra pareiškęs perleidžiamam reikalavimui, taip pat apie atsikirtimus, kuriuos skolininkas galėtų pareikšti. Pavyzdžiui, įstatymas įtvirtina pradinio kreditoriaus pareigą pranešti naujam kreditoriui apie tai, kad skolininkas yra pareiškęs ieškinį, kuriuo reikalaujama juridinį faktą, iš kurio atsirado prievolė, pripažinti negaliojančiu (LR CK 6.107 str. 3 d.). Jeigu pradinis kreditorius neinformuoja naujojo kreditoriaus apie skolininko atsikirtimus, naujasis kreditorius turi teisę reikalauti pradinio kreditoriaus atlyginti dėl to atsiradusius nuostolius.

⁶¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 146

2.5. Faktoringo sutartis

2.5.1. Faktoringo samprata ir jo teisinė prigimtis

Kaip jau minėta ankstesnėse šio darbo dalyse, faktoringo sutartis yra laikytina viena iš cesijos rūšių. Faktoringo teisiniais santykiais siekiama tų pačių tikslų kaip ir paprastos cesijos atveju - perleisti reikalavimo teisę. Visgi faktoringo sutartis turi kvalifikuojančius požymius, kurie leidžia laikyti šią cesijos rūšį savarankiška sutartimi. Kadangi šio darbo tikslas yra atskleisti asmenų pasikeitimo prievolėje ypatumus, o faktoringas laikytina cesija, šioje dalyje bus siekiama parodyti faktoringo teisinių santykių ypatumus.

Angliškas terminas „*factoring*“ yra tarptautinis (kilęs iš lotyniškojo *facere* - veikti, vykdyti), vartojamas daugelyje kalbų, todėl ir lietuvių kalboje nėra savito jo atitikmens. Faktoringas pirmiausia yra ekonominė kategorija, jos apibūdinimą galima rasti daugelyje ekonominio pobūdžio literatūros.

Pasaulyje faktoringo teisiniai santykiai egzistavo jau XVI-XVII a.. Pats faktoringo institutas atsirado ir vystėsi Anglijoje bei JAV ir tik gerokai vėliau įsitvirtino kontinentinėje Europoje. Lietuvoje faktoringo sutartys sudarinėjamos jau nuo 1998 m., tačiau teisiškai reglamentuoti šiuos santykius pradėta tik 2001 m. liepos 1 d., įsigaliojus naujam LR CK⁶².

Nepaisant santykinai senų faktoringo verslo tradicijų, retos valstybės civiliniame kodekse galima rasti faktoringo santykių teisinį reglamentavimą. Daugelio Europos valstybių kodeksuose ir kituose civiliniuose įstatymuose faktoringo santykiai teisiškai nėra reglamentuoti, nėra apibrėžta ir faktoringo teisinė samprata. Vis dėlto užsienio valstybėse faktoringo santykiai egzistuoja, civilinė teisė pasitelkiama ginant pažeistas iš šių santykių atsirandančias subjektines civilines teises. Tokį požiūrį į faktoringą nulėmė jo teisinė prigimtis, kuri neatsiejama nuo reikalavimo perleidimo instituto.

Daugelis Europos valstybių, stebėdamos sparčią faktoringo santykių raidą bei suvokdamos šių santykių teisinio reglamentavimo būtinumą, ypač dėl to, kad civiliniuose kodeksuose egzistuojančios cesijos reglamentacijos jau nepakako, užuot redagavusi nacionalinius civilinius įstatymus pasirinko alternatyvų kelią – reglamentuoti faktoringo santykius tarptautiniu mastu. Dėl šios priežasties 1988 metais Otavoje pasirašyta UNIDROIT konvencija dėl tarptautinio faktoringo, kuria pirmą kartą tarptautiniu mastu reglamentuoti tarptautinio faktoringo santykiai. Minėtos konvencijos 1 straipsnyje faktoringas apibrėžiamas kaip tarp tiekėjo ir faktoriaus sudaryta sutartis, kuria remiantis: 1) tiekėjas gali arba privalo perleisti cesionarui reikalavimus, kylančius iš prekių pirkimo-pardavimo sutarčių, sudarytų tiekėjo ir jo klientų (debitorių), išskyrus tas, pagal kurias

⁶² Ambrasienė D., Baranauskas E. ir kiti Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, Vilnius, 2004. P. 541

prekės įsigytos asmeniniam, šeimyniniam arba namų naudojimui; 2) faktorius įsipareigoja vykdyti mažiausiai dvi iš funkcijų: a) finansuoti tiekėją pirmiausia paskolos suteikimo arba išankstinio apmokėjimo forma; b) vesti sąskaitų, susijusių su debitorinių skolų gavimu, apskaitą (buhalterinę apskaitą); c) surinkti debitorines skolas; d) apsaugoti nuo debitorių nemokumo; 3) debitoriams (skolininkams) siųsti raštišką pranešimą apie reikalavimo teisės į debitorinę skolą perdavimą⁶³.

Kadangi faktoringas laikoma ekonomine kategorija, manytume, kad derėtų pateikti ir ekonominėje literatūroje vartojamą faktoringo sąvoką: „*Factoringas (angl. – factoring) – atsiskaitymų sistema, eliminuojanti mokėjimų riziką ir užtikrinanti jų savalaikiškumą: teisės išieškoti skolas pardavimas, komercinių operacijų pagal įgaliojimą vykdymas ir t. t.*“⁶⁴

Teisinėje mokslinėje literatūroje faktoringo sampratos skiriasi, bet pati esmė tokia pati. Pavyzdžiui, dr. D. Ambrasienė nurodo, kad „faktoringas yra vieno asmens finansavimas kito asmens, numatant sąlygą apmokėti teisių perėmimo forma“⁶⁵. J. I. Lvovas teigia, kad faktoringas – tai neapmokėtų skolinių reikalavimų perleidimas bankui, kurie atsiranda tarp kontrahentų realizuojant produkciją (prekes, darbus, paslaugas) ir yra prekinio komiso operacijos dalis⁶⁶. F. Salingeris pateikia išsamią faktoringo sampratą: „Faktoringas – tai nepertraukiamas faktoringo įmonės ir prekių arba paslaugų pardavėjo susitarimas dėl faktoringo paslaugų tiekimo pagal atvirą sąskaitą, t. y. pagal gaunamas iš pardavėjo prekių arba paslaugų pardavimo sąskaitas, kai faktoringo įmonė: iš karto superka visas gaunamas sąskaitas, veda sąskaitų apskaitą ir vykdo kitas apskaitos funkcijas, susijusias su gaunamomis sąskaitomis, surenka gaunamas pagal sąskaitas lėšas, prisiima nuostolius, kurie gali atsirasti dėl kliento nemokumo“⁶⁷.

Faktoringo sampratą rasime ir LR CK 6.903 straipsnyje: „*Faktoringo sutartimi viena šalis (finansuotojas) perduoda arba įsipareigoja perduoti kitai šaliai (klientui) pinigus mainais už kliento (kreditoriaus) piniginių reikalavimų, susijusių su prekių pardavimu, darbų atlikimu ar paslaugų teikimu, trečiajam asmeniui (skolininkui), o klientas perleidžia arba įsipareigoja perleisti finansuotojui piniginių reikalavimų skolininkui (finansavimas numatant sąlygą perleisti piniginių reikalavimų) ir mokėti sutartyje nustatytą atlyginimą*“.

Kaip matyti iš anksčiau pateiktos faktoringo sutarties sampratos, faktoringo sutartis laikoma sudaryta nuo to momento, kai šalys susitaria dėl svarbiausių jos sąlygų, taigi sutartis yra konsensualinė. Taip pat ji yra dvišalė, t.y. abipusiškai įpareigojanti, nes ir finansuotojas, ir klientas turi vienas kitam ir pareigų, ir teisių. Sutartis yra atlygintinė, nes už teikiamą finansavimą klientas

⁶³ UNIDROIT Convention on International Factoring. Opened to Signature at Ottawa on 28 of May 1998. <http://www.unidroit.org/english/conventions/1988factoring/1988factoring-e.htm>

⁶⁴ Auštrevičius P., Pupkevičius D., Treigienė D. Šiuolaikinių ekonomikos terminų enciklopedinis žodynas. – Vilnius: Lietuvos komersantas, 1991. P.512

⁶⁵ Ambrasienė D. Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)// Jurisprudencija, 2002, t. 28(20) p. 102

⁶⁶ Коммерческое право: Учебник / А. Ю. Бушев, О. А. Городов, Н. С. Ковалевская и др.; Под ред. В. Ф. Попондопуло, В. Ф. Яковлевой. – Санкт-Петербург: ГУ СПб, 1998. P. 349

⁶⁷ Salinger F. Factoring law and practice. Second edition. – London: Sweet & Maxwell, 1995. P 1.

(kreditorius) moka faktoriui faktoringo palūkanas, praktikoje faktoringo palūkanos yra nustatomos atsižvelgiant į klientui pagal sutartį pervedamo avanso dydį. Dažniausiai klientas faktoriui moka dar ir komisinių mokesčių už sąskaitų-faktūrų ir su jomis susijusių dokumentų tvarkymą, kontroliavimą, administravimą.

Manytume, kad derėtų išskirti faktoringo sampratos pagrindinius elementus, vėliau padėsiančius atskirti faktoringo sutartį nuo panašių sutarčių:

1. Pinigų perdavimas (įsipareigojimas perduoti) klientui. Tai gali būti prilyginama piniginių lėšų skolinimui. Pabrėžiamas komercinis faktoringo pobūdis, kliento finansavimo privalomumas.
2. Finansuotojas perduoda klientui pinigus už kliento piniginių reikalavimą, kylantį iš kliento sutartinių santykių su trečiuoju asmeniu (skolininku), kuris nėra faktoringo sutarties šalis.
3. Perleidžiamas ne bet koks reikalavimas, jis turi būti: a) piniginis; b) kylantis iš kliento prekių pardavimo, darbų atlikimo, paslaugų teikimo trečiajam asmeniui (skolininkui); c) reikalavimo perleidimas yra atlygintinis – klientas perleisdamas reikalavimą gauna iš finansuotojo faktoringo avansą, atsižvelgiant į perleidžiamo reikalavimo nominalią vertę.
4. Pati sutartis yra taip pat atlygintinė – klientas privalo mokėti finansuotojui faktoringo sutartyje nustatytą atlyginimą, t.y. faktoringo palūkanas bei komisinius.

Remiantis šiais pagrindiniais faktoringo sampratos elementais, galima išskirti faktoringo požymius, kuriais bus remiamasi vėliau lyginant faktoringą su reikalavimo perleidimu bei kitomis i faktoringą panašiomis sutartimis:

- 1) privalomas finansavimo tikslas arba išankstinė apmokėjimo už perleistą reikalavimą forma;
- 2) tik atlygintinai ir tik piniginis reikalavimas gali būti perleidžiamas faktoringo sutartimi;
- 3) išliekantys trinariai santykiai (išoriniai – finansuotojo ir skolininko ir vidiniai – finansuotojo ir kliento).

2.5.2. Faktoringo ir cesijos santykis

Apibrėžus faktoringą bei panagrinėjus jo požymius, derėtų panagrinėti santykį tarp reikalavimo perleidimo ir faktoringo institutų. Ar faktoringą galima laikyti cesijos rūšimi, ar cesija yra tik vienas iš sudėtinių faktoringo santykių elementų? Ar faktoringo santykiams taikytinos reikalavimo perleidimą reglamentuojančios LR CK normos? Į šiuos ir panašius klausimus bus bandoma atsakyti šioje darbo dalyje.

Jeigu laikytumėmės nuomonės, kad faktoringas yra viena iš cesijos rūšių, kyla klausimas, dėl kokių priežasčių faktoringo sutartis yra reglamentuota LR CK specialiojoje dalyje prie atskirų sutarčių rūšių? Kaip matyti iš teisės normų, reglamentuojančių reikalavimo perleidimą, cesijos sandoriai gali būti labai įvairūs. Tai priklauso nuo to, kokį teisių perleidimo būdą pasirinko cedentas

ir cesionarius (reikalavimo teisės pirkimą, dovanojimą ar kt.), tačiau jie visi nėra reglamentuojami atskiruose LR CK specialiosios dalies skyriuose kaip faktoringas.

Galima drąsiai teigti, kad cesijos ir faktoringo institutų reglamentavimo skirtumai atsirado vien dėl teisinių santykių raidos, siekiant padidinti reikalavimo teisės apyvartumą bei legalizuoti naujus finansavimo santykius.

Kaip vieną pagrindinių skirtumų tarp cesijos ir faktoringo sutarčių V. A. Belov nurodo tai, kad „savarankiška singularinė sukcesija niekaip nepriklauso nuo kitų sutarčių (t.y. cesija yra abstraktus sandoris), o sukcesijos likimas faktoringo atveju yra tiesiogiai nulemtas pagrindinės prievolės“⁶⁸. Tačiau jis taip pat teigia, kad cesijos santykius reglamentuojančios normos faktoringo santykiams yra taikomos subsidiariai, bet cesija faktoringo atveju (arba pats faktoringo sandoris) jau nelaikoma abstrakčia. Visgi manytume, kad cesijos tikslas atitinka pagrindinės prievolės nustatytą tikslą, t.y. faktoringo sutarties atveju finansavimo tikslas – cedento įsipareigojimas įvykdyti savo skolos grąžinimo prievolę perleidžiant reikalavimus skolininkui.

Kitas aspektas rodantis, jog faktoringas ir cesija skiriasi, yra tai, kad faktoringo santykiuose, kitaip nei sutarčių, sudaromų perleidžiant reikalavimą, gali dalyvauti ribotas subjektų skaičius. Nors tiek cesijos, tiek faktoringo atveju galima išskirti dvi šių santykių – vidinių bei išorinių – grupes, tačiau faktoringo atveju vidiniai santykiai yra ypatingi: jų dalyviai gali būti tik finansuotojas – bankas arba kitas pelno siekiantis juridinis asmuo, įstatymų nustatyta tvarka turintis teisę vykdyti faktoringo veiklą (CK 6.904 str.), ir cedentas – paprastai juridinis asmuo (verslininkas), parduodantis prekes, teikiantis paslaugas arba atliekantis darbus. Faktoringo santykiuose jie vadinami finansuotoju ir klientu.

Iš faktoringo sampratos, pateiktos LR CK, matyti, kad sutarties dalykas yra tik piniginis reikalavimas, LR CK 6.909 straipsnis nurodo, kad „faktoringo sutarties dalyku, kuriam teikiamas finansavimas, gali būti piniginis reikalavimas, pagal kurį jau yra suėjęs mokėjimo terminas (esamas reikalavimas), taip pat atsirianti teisė gauti pinigines sumas (būsimas reikalavimas)“. Be to, šis reikalavimas turi būti aiškiai apibrėžtas, kad jį būtų galima identifikuoti. Ž. Skibarkienės teigimu, ši CK norma suformuluota ydingai, nes faktoringo sutarties dalykui, t.y. piniginiam reikalavimui, finansavimas negali būti teikiamas⁶⁹. Faktoringo sutartimi yra finansuojamas klientas. Tačiau, pasak jos, negalima sutikti ir su tuo, kad tik piniginis reikalavimas yra faktoringo sutarties dalykas, nes piniginis reikalavimas gali būti pačios cesijos (faktoringo sutartyje) dalyku, o faktoringo sutarties dalykas yra daug platesnis, apimantis patį finansavimo procesą. Tai piniginio reikalavimo perleidimas finansuotojui mainais į pinigus, taip pat kliento (cedento) piniginio reikalavimo

⁶⁸ Белов В. А. Сингулярное правопреемство в обязательстве: опыт исторического исследования, теоретической и догматической конструкции и обобщения российской судебной практики. – Москва: 2000. С. 168.

⁶⁹ Skibarkienė Ž. Reikalavimo perleidimas ir faktoringas // Jurisprudencija, 2004, t. 55(47) p. 114-128

perleidimas finansuotojui siekiant užtikrinti jam prievolių įvykdymą. Todėl Ž. Skibarkienė siūlo, kad CK 6.905 straipsnio 1 dalis turėtų būti formuluojama taip: „*Reikalavimo perleidimo, už kurį teikiamas finansavimas, dalyku faktoringo sutartyje gali būti piniginis reikalavimas, pagal kurį jau yra suėjęs mokėjimo terminas (esamas reikalavimas), taip pat atsirasianti teisė gauti pinigines sumas (būsimas reikalavimas)*“⁷⁰.

Taigi faktoringo cesijos dalykas yra tik piniginis reikalavimas, atsiradęs išimtinai iš prekių pardavimo, darbų atlikimo, paslaugų teikimo (CK 6.903 str.), o pačios cesijos, reglamentuotos CK Šeštosios knygos VI skyriuje, dalyku gali būti bet kokios teisės, taip pat ir piniginiai reikalavimai, susiję ir nesusiję su cedento veikla.

Kadangi piniginis reikalavimas yra viena iš turtinių teisių, akivaizdu, kad ją perleidžiant subsidiariai taikomos cesiją reglamentuojančios normos: reikalavimo teisės perleidimas neturi pažeisti skolininko teisių ir labiau suvaržyti jo prievolių; reikalavimo įgijėjui pereina ir prievolės įvykdymui užtikrinti nustatytos teisės bei kitos papildomos teisės; draudžiama perleisti reikalavimą, kurio negalima išieškoti. Suprantama, kad perleisti piniginį reikalavimą yra nereikalingas skolininko sutikimas, tačiau ir faktoringo santykiuose bus taikoma bendroji norma, kad toks sutikimas privalomas, jei kreditoriaus asmuo skolininkui turi esminę reikšmę.

Ž. Skibarkienė iškėlė hipotezę, kad faktoringo sutartis nėra viena iš cesijos rūšių, o cesija yra tik vienas iš faktoringo sandorio elementų⁷¹. Reikia pripažinti, kad faktoringas peržengia paprastos cesijos ribas, nors ji išlieka šio sandorio esminis elementas. LR CK faktoringo sampratos formuluotėje pabrėžiama, kad pirmiausia kreditorius perduoda pinigines lėšas klientui ir už tai gauna reikalavimo teisę į skolininką. Pati normos formuluotė faktoringo santykius daro artimesnius paskolai nei cesijai. Juo labiau kad neatlygintinis faktoringas, kitaip nei cesija, negalimas. Taigi cesija faktoringo atveju tik papildo pagrindinį faktoringo sandorį būdama cedento skolos grąžinimo finansuotojui (cesionarui) priemone, apmokėjimo būdu.

Visgi autorius sutiktų su nuomone, kad cesiją reikėtų laikyti ne vienu iš faktoringo sutarties elementų, o patį faktoringą laikyti viena iš cesijos rūšių, turinčią kvalifikuojančius požymius, kurie leidžia laikyti šią cesijos rūšį savarankiška sutartimi. Tai galima pagrįsti tuo, kad tiek faktoringo sutartimi, tiek paprastos cesijos atveju siekiama tu pačių tikslų – perleisti reikalavimo teisę, be to, nors ir CK 45 skyriuje, kuris reglamentuoja faktoringą, ir nėra nuorodų į cesiją reglamentuojančias normas, jos taikomos mutatis mutandis.

Manytume, kad CK patvirtina nuomonę, jog tiek cesijos, tiek faktoringo sandoriai yra laikomi kauzaliais, nes abiem atvejais CK numato, jog cedentas atsako už reikalavimo negaliojimą (CK 6.105 str., 6.906 str. 1 d.). CK 6.107 straipsnio 3 dalis numato skolininko prievolę pranešti naujajam

⁷⁰ Skibarkienė Ž. Reikalavimo perleidimas ir faktoringas // Jurisprudencija, 2004, t. 55(47) p. 114-128

⁷¹ Ten pat. p. 114-128

kreditoriui, jei skolininkas pareiškia ieškinį pradiniam kreditoriui dėl juridinio fakto. Šis faktas darys tiesioginę įtaką reikalavimo perleidimo sandoriui, skolininkas neturės įvykdyti prievolės cesionarui ir tai pastarajam sukels cedento atsakomybę. Tuo tarpu esant abstrakčiam sandoriui, skolininko galimybės gintis prieš jam pateiktą reikalavimą įvykdyti prievolę yra ribotos, nes skolininkas gali pateikti argumentus, kad yra negaliojantis pats perleidimo, o ne pagrindinis sandoris. Tačiau matome, kad įstatymas reikalauja informuoti skolininką apie reikalavimo perleidimą tiek cesijos, tiek faktoringo atveju (CK 6.106, 6.109 ir 6.909 str.).

CK Šeštosios knygos VI skyriuje reglamentuojamas reikalavimo perleidimo sandoris gali būti neatlygintinis, taip pat reikalavimo teisė kitam asmeniui gali pereiti įstatymų pagrindu (CK 6.101 str. 4 d.), o faktoringo atveju reikalavimo teisė visada bus perkama finansuotojo ir perduodama tik sutartimi.

Finansuotojui faktoringo sutartyje draudžiama pakartotinai perleisti reikalavimą, tačiau toks draudimas cesionarui nėra numatytas įprastos cesijos atveju (CK Šeštosios knygos VI skyrius).

CK leidžia faktoringo sutartimi cedentui perleisti reikalavimą, net jei tai yra uždrausta jo sutartimi su skolininku – toks perleidimas nedaro jo negaliojančio (CK 6.907 str.). Tokio leidimo nėra ir negali būti cesijos sandoriuose. Kaip pagrįstai teigia D. Ambrasienė, „iš esmės ši nuostata prieštarauja sutarties sąlygų privalomumo šalims principui, taip pat yra išimtis iš sutarčių laisvės principo, ir tokią nuostatą pateisinti galima nebent verslo plėtojimo tikslais. Mat pasitelkus faktoringą verslininkams užtikrinama galimybė gauti piniginių lėšų iš finansinio tarpininko“⁷².

Faktoringo sutarties forma LR CK nėra specialiai aptarta, nes faktoringo sutartimi pirmiausia yra perleidžiamas reikalavimas. Šiuo atveju *mutatis mutandis* turėtų būti taikomi reikalavimai, nurodyti reglamentuojant cesiją (CK 6.103 str.), t. y. reikalavimo perleidimo formai taikomi tokie pat reikalavimai kaip ir pagrindinei prievolei. Be to, CK 6.905 straipsnio 2 dalis nurodo, kad „Faktoringo sutarties dalyku esantis piniginis reikalavimas privalo būti apibrėžtas finansuotojo ir kliento sudarytoje sutartyje taip, kad faktoringo sutarties sudarymo momentu būtų galima identifikuoti esamą reikalavimą, o būsimą reikalavimą - ne vėliau kaip jo atsiradimo momentu“. Tokia kodekso nuostata leidžia daryti išvadą, kad faktoringo sutartis turi būti rašytinės formos. Vertėtų paminėti, kad praktikoje sudaromos išimtinai rašytinės formos faktoringo sutartys, nes tokius reikalavimus kelia ir Finansų įstaigų įstatymas⁷³.

Visi išvardyti skirtumai leidžia identifikuoti faktoringo sandorį ir atskirti nuo panašių cesijos santykių. Tačiau ne visus juos galime laikyti faktoringą kvalifikuojančiais požymiais, nes konkrečiame sandoryje šalys dėl jų gali ir nesusitarti. Esminę reikšmę pripažįstant sutartį faktoringo

⁷² Ambrasienė D. Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai) // Jurisprudencija, 2002, t. 28(20) p. 96-105

⁷³ Skibarkienė Ž. Reikalavimo perleidimas ir faktoringas // Jurisprudencija, 2004, t. 55(47) p. 114-128

sutartimi turi ne jos šalys, o turinys. Tačiau, jei faktoringo sutartyje kaip finansuotojas veiks asmuo, neatitinkantis finansuotojui įstatymo keliamų reikalavimų, toks cesionaras turėtų atsakyti įstatymų nustatyta tvarka kaip sudaręs sandorį, kurio neturėjo teisės sudaryti.

Factoringas nedubliuoja cesijos instituto, nes turi savą specifiką. Faktoringo santykiai apima daug sudėtingesnius santykius nei reikalavimo perleidimas. Faktoringą galima suprasti kaip reikalavimo teisės pirkimą, tačiau faktoringo sutartis skiriasi nuo reikalavimo perleidimo sutarties, t.y. turi ją kvalifikuojančius požymius, kurie yra pateikti šio darbo 2.5.1 poskyryje.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad cesijos ir faktoringo santykių, ir pačių šių institutų reglamentavimo skirtumai atsirado dėl verslo santykių raidos, siekiant padidinti reikalavimo teisės apyvartumą bei legalizuoti naujus finansavimo santykius, todėl factoringas įgavo paskolinių santykių specifiką ir gerokai nutolo ne tik nuo cesijos, bet ir nuo paties asmenų pasikeitimo prievolėje instituto. Tačiau, dėl aukščiau išvardintų aplinkybių, autorius linkęs laikytis pozicijos, kad cesiją reikėtų laikyti ne viena iš faktoringo sutarties elementų, o patį factoringą laikyti viena iš cesijos rūšių.

2.5.3. Faktoringo atskyrimas nuo panašių institutų

Kaip jau buvo minėta anksčiau, 1964 metų Lietuvos civiliniame kodekse faktoringo santykiai nebuvo reglamentuoti, tačiau praktikoje faktoringo sutartys buvo sudaromos. Remiantis tuo metu galiojusi CK ir jame įtvirtinta galimybe sudaryti mišrias sutartis, įstatyme nenumatytas, bet jam neprieštaraujančias (1964 m. CK 4 str.). Sudarant faktoringo sutartį, be reikalavimo perleidimo, buvo vadovujamasi normomis, reglamentuojančiomis pirkimą-pardavimą (klientui parduodant reikalavimą); laidavimą (kai factoringas būdavo sudaromas su regreso teise – aptariant kliento atsakomybę finansuotojui); pavedimą (finansuotojo ir skolininko arba finansuotojo santykiuose su trečiaisiais asmenimis – teikiant klientui papildomas paslaugas); paskolą (teikiant klientui finansavimą) bei kitus teisinius santykius, tad nenuostabu, kad faktoringo sutartis panaši į minėtas sutartis.

Įsigaliojus naujam LR CK ir pradėjus factoringą teisiškai reglamentuoti, faktoringo sutartis gerokai nutolo nuo minėtų teisinių konstrukcijų, ir factoringą galima laikyti vienu pavyzdžių, kai iš mišrios sutarties jis tapo įstatymo pripažįstama savarankiška sutartimi.

K. Gasnikovo nuomone, „factoringas yra ne mišri sutartis, sudaryta iš skirtingų sutarčių elementų, o savarankiška sutartis, kurios pagrindas yra cesija, būdinga kitoms „giminingoms“ sutartims – kreditui ir paskolai“⁷⁴.

⁷⁴ Гасников К. Д. Договор финансирования под уступку денежного требования и практика его применения арбитражными судами // Журнал Российского права. 2002. № 9. С 100.

Nors faktoringas yra savarankiška sutartinė konstrukcija, o jos savarankiškumą patvirtina ir faktoringo santykių reglamentavimas CK specialioje dalyje, tačiau negalima paneigti jos kompleksinio pobūdžio ir teigti, kad šiai sutarčiai negali būti taikomos kitas sutartis reglamentuojančios normos. Tai paaiškinama ir faktoringo sutarties atsiradimu bei raida, kuriai lemiamą įtaką turėjo cesijos, pirkimo-pardavimo, pavedimo, komiso, paskolos (kredito) teisinių santykių reglamentavimas.

Todėl yra svarbu aptarti šio teisės instituto santykį su minėtomis panašiomis sutartimis, kurios ir teisiškai reglamentavus faktoringą išliko kaip šios kompleksinės sutarties elementai. Taip pat būtina išsiaiškinti, ar faktoringo santykiams gali būti taikomos minėtus santykius reglamentuojančios normos.

Faktoringo ir pirkimo-pardavimo santykis. Teisės normos, kurios skirtos reglamentuoti pirkimo-pardavimo santykius, nurodo, kad „šio skyriaus nuostatos taikomos turtinių teisių pirkimui-pardavimui tiek, kiek tai neprieštarauja šių teisių prigimčiai ir esmei“⁷⁵. Be to, faktoringo santykius reglamentuojančiose normose taip pat minimas piniginio reikalavimo pirkimas (CK 6.910 str. 1 d.). Taigi įstatymų leidėjas leidžia turtines teises, t. y. piniginių reikalavimą, perleisti sudarant paprastą pirkimo-pardavimo sutartį.

Kyla klausimai, kuo skiriasi šie du teisės institutai ir ar sudarant, vykdant faktoringo sutartį turi būti taikomos pirkimo-pardavimo sutartį reglamentuojančios nuostatos. Pirkimo-pardavimo sutarties tikslas bei esminis sutarties elementas yra nuosavybės teisės į daiktą, kuris yra prekė, perdavimas pirkėjui, o dalykas – pardavėjo veiksmai nukreipti perduodant pirkėjui prekę nuosavybės teise ir pirkėjo atitinkami veiksmai priimant tą prekę nuosavybėn bei sumokant prekės kainą. Žinoma, faktoringo sutartimi perduodama turtinė piniginio reikalavimo teisė, kuri yra turtas, tačiau faktoringo, kaip savarankiškos sutarties, tikslas skiriasi nuo pirkimo-pardavimo. *Faktoringo sutarties tikslas yra piniginių lėšų gavimas iš finansuotojo, klientui įsipareigojant jas gražinti finansuotojui perleidžiant piniginių reikalavimą.* Darytina išvada, kad, nors faktoringo santykius reglamentuojančiose CK normose minimas reikalavimo pirkimas, faktoringo sutarties negalima sudaryti remiantis tik pirkimo-pardavimo sutarties reglamentavimą numatančiomis normomis (dėl skirtingo šių sutarčių tikslo bei dalyko), tačiau pirkimo-pardavimo santykius reglamentuojančios normos šiems santykiams gali būti taikomos subsidiariai.

Faktoringo sutartis dažnai lyginama su *komisu ir pavedimu*. Iš tiesų „grynasis“ faktoringas labai nutolo nuo komiso santykių, kurie galėjo būti taikomi reglamentuojant šiuos santykius pradiniu jų vystymosi etapu. Finansuotojo veikla neabejotinai panaši į įgaliotinio pavedimo sutartyje tuo atveju, kai sudaroma uždarėjo (konfidencialiojo) faktoringo arba diskontavimo

⁷⁵ 6.305 str. 4d. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262

sutartis. Šiuo atveju skolininkas neinformuojamas apie reikalavimo perleidimą, o finansuotojas, gaudamas iš skolininko pinigines lėšas, veikia kaip kliento įgaliotinis. Tradicinio faktoringo sutartyse klientas, kitaip nei įgaliotojo pavedimo santykiuose (arba komitento komiso santykiuose), pagal faktoringo sutartį gauna užmokestį iš finansuotojo iš anksto, o ne tada, kai skolintojas sumoka finansuotojui pagal perleistą reikalavimą. Be to, įgaliotinis (komisionierius) veikia įgaliotojo (komitento) interesais, o finansuotojas pirmiausia veikia savo interesais.

Atlygintinų paslaugų teikimas gali būti faktoringo sutarties sudėtinė dalis, ypač tais atvejais, kai faktoringo sutartimi sulygstama, kad finansuotojas teiks klientui papildomas paslaugas (tvarkys kliento veiklos buhalterinę apskaitą, išrašys skolininkams sąskaitas, teiks kitas finansines paslaugas (CK 6.903 str. 3 d.)). Minėtu atveju teikiant šias paslaugas, būtų taikomas ir CK šeštosios knygos IV dalies XXXV skyriaus pirmasis skirsnis. Faktoringo sutartis skiriasi nuo šios rūšies sutarčių savo tikslu – ne teikti tam tikras paslaugas, o finansuoti klientą perkant piniginius reikalavimus. Finansuotojo pagrindinis tikslas – gauti palūkanų pajamas už paskolintas pinigines lėšas, o už papildomai finansuotojo teikiamas paslaugas klientas dažniausiai moka finansuotojui komisinius arba tokių paslaugų gali visai atsisakyti (jei tai neprieštarauja sutarties esmei).

Santykis su paskola (kreditu). Kaip jau minėta, pagrindinis faktoringo sutarties tikslas, leidžiantis jį atskirti nuo pirkimo-pardavimo, yra kliento finansavimas. Finansavimas nėra teisinė kategorija, todėl finansavimo samprata LR CK glaudžiai susijusi su kredito teisiniais santykiais. Iki naujojo LR CK įsigaliojimo faktoringas dažniausiai buvo vadinamas paskola, į kurią jis panašiausias ir išoriškai, ir savo tikslu. LR CK 6.881 straipsnio 1 dalis nurodo, kad „kreditavimo sutartimi bankas ar kita kredito įstaiga (kreditorius) įsipareigoja suteikti kredito gavėjui sutartyje nustatyto dydžio ir nustatytomis sąlygomis pinigines lėšas (kreditą), o kredito gavėjas įsipareigoja gautą sumą grąžinti kreditoriui ir mokėti palūkanas“. Paskolos atveju palūkanos paskolos gavėjo gali būti nemokamos. Ir paskolos (kredito), ir faktoringo sutartyse klientas (kredito (paskolos) gavėjas) gauna pinigines lėšas nuosavybėn, taip pat įsipareigoja jas grąžinti nustatytais terminais, tačiau finansuotojo paskolintų lėšų grąžinimas vyksta skirtingai.

Paskolos (kredito) atveju paskolos arba kredito gavėjas pats moka tam tikrą sumą pinigų, be to, dar atskirai sumoka palūkanas. Faktoringo sutartyje tradiciškai mokėjimą atlieka trečiasis asmuo – skolininkas. Jis nėra susijęs su finansuotoju sutartiniais santykiais, tačiau informuotas apie tai, kad finansuotojas yra reikalavimo savininkas ir mokėjimas už atliktus darbus, suteiktas paslaugas arba pateiktas prekes turi būti atliekamas finansuotojui.

Faktoringo atveju klientas pats nemoka finansuotojui faktoringo palūkanų, tiksliau, jos yra paties finansuotojo išskaitomos iš klientui perduodamo faktoringo rezervo. Pažymėtina, kad pinigų grąžinimas faktoringo sutarties pagrindu yra skirtingas nei paskolos sutartyje. Faktoringo sutartyje (jei faktoringo sutartyje nenumatyta kliento atsakomybė – regresas) kliento pagrindinis

įsipareigojimas yra perleisti finansuotojui piniginių reikalavimą už suteiktą finansavimą. Taigi jei sudaryta faktoringo sutartis be regreso teisės, klientas bus laikomas įvykdęs savo prievolę tuo momentu, kai perleis finansuotojui galiojantį reikalavimą (suprantama, finansuotojui jį priėmus).

Faktoringas nuo paskolos skiriasi būtent tuo, kad paskolos atveju paskolos gavėjas yra atsakingas už tai, kad paskolos davėjas gaus mažiau lėšų, nei paskolino, o finansuotojas faktoringo (be regreso) sutartimi prisiima skolininko nemokumo riziką. Taigi skolininkui net ir nesumokėjęs pagal perleistą reikalavimą faktoringo sutarties tikslas bus pasiektas. Faktoringas tampa panašiausias į kreditavimą tada, kai klientas sutartimi prisiima atsakomybę už skolininko prievolių nevykdymą (faktoringas su regreso teise). Pritaikius kliento atsakomybę taip, kaip ir vykdant kredito sutartį, klientas pats iš savo lėšų moka (grąžina) kredito (faktoringo avanso) sumą ir palūkanas finansuotojui.

Kitaip nei paskolos (kredito) sutartyje, finansuotojas klientui skolina, galima sakyti, mažiau piniginių lėšų, nei gauna iš skolininko pagal perleistą piniginių reikalavimą. Tai paaiškinama tuo, kad finansuotojas apriboja savo riziką, susijusią su tuo, kad skolininkas nesumokės finansuotojui pagal perleistą reikalavimą. Taigi finansuotojas niekada nefinansuoja viso kliento perleidžiamo reikalavimo. Kitaip nei paskola, faktoringo sutartis įpareigoja abi šalis, finansuotojas kliento atžvilgiu taip pat turi įsipareigojimą – perduoti pinigus mainais už perleistą reikalavimą. Atsižvelgiant į faktoringo sutarties kompleksinį pobūdį, galima paminėti atvejus, kai CK paskolos (kredito) santykius reglamentuojančios normos subsidiariai gali būti taikomos faktoringo santykiams.

Kodeksas įtvirtina bendrąją normą, kad faktoringas paprastai vykdomas be regreso, t. y. klientas su reikalavimu perduoda ir skolininko nemokumo riziką. Tačiau paliekama galimybė faktoringo sutarties šalims susitarti, kad tokią riziką prisiims klientas - tokiu atveju faktoringo sutartyje atsiranda ir laidavimo sutarties elementų.

Įstatymų leidėjas kliento atsakomybės faktoringo santykiuose nereglementavo kaip cesijos (nenurodė, kad taikomos laidavimo normos). Tai reikštų, kad faktoringo santykiams taikomos CK nuostatos, palengvinančios reikalavimo perleidimo apyvartumą, ir daroma išimtis iš bendrų cesijos normų. Tuo tikslu faktoringo sutartimi turi būti leidžiama susitarti dėl kliento solidarios atsakomybės skolininko nemokumo atveju (CK 6.6 str. 1 d.), tuo remiantis finansuotojo interesai būtų pakankamai gerai apsaugoti ir netaikant klientui laidavimo instituto.

Taigi nagrinėtų sutarčių ir faktoringo sutarties santykio teisinė analizė tik dar kartą patvirtina, kad faktoringas yra kompleksinis teisinis santykis ir apima įvairialypius cesijos, pirkimo-pardavimo, paskolos (kredito), komiso, atlygintinų paslaugų teikimo, laidavimo santykių elementus. Minėtų teisinių santykių elementai sudaro savarankišką sudėtį, todėl faktoringas pagrįstai išskirtas kaip atskira savarankiška sutartis sutarčių sistemoje.

III. SKOLININKO PASIKEITIMAS PRIEVLĖJE (CESSIO DEBITIS)

3.1. Skolininko pasikeitimo prievolėje samprata ir reikšmė

Dar vienas atvejis, žinomas tiek Lietuvos, tiek užsienio valstybėse, asmenims pasikeisti prievolėje yra skolos perkėlimas, t.y. pasyviosios prievolės šalies pakeitimas kita (mokslinėje literatūroje skolos perkėlimas dažnai minimas vartojant alternatyvų terminą – cessio debitis).

Skolos perkėlimas kaip ypatingas institutas žinomas daugelio valstybių teisėje. Kiekvienoje iš jų reguliuojamas skirtingai. Pavyzdžiui, anglų – amerikiečių teisėje skolininko pasikeitimas įvyksta su novacijos instituto pagalba⁷⁶. Prancūzijos teisėje skolininko pakeitimas prievolėje įvyksta, kiek kitokio savo prigimtimi – *delegacijos*⁷⁷ (délégation) instituto pagalba. Lietuva pasekė tų valstybių pavyzdžiu, kuriose skolos perkėlimas galimas dviem būdais, t.y. kai sudaroma sutartis tarp kreditoriaus ir trečiojo asmens arba skolininko ir trečiojo asmens.

Teisinėje literatūroje skolos perkėlimo apibrėžimas gan paprastas – tai pirmojo skolininko pakeitimas nauju skolininku⁷⁸. Pastebėtina, kad daugelio valstybių įstatymuose cessio debitis normos yra įtvirtintos atskiruose skyriuose, tai duoda pagrindą teigti, kad šis asmenų pasikeitimo prievolėje būdas turi savo specifiką ir ypatumus, t.y. įstatymai akcentuoja dėmesį į skolų perkėlimą kaip į atskirą institutą civiliniuose teisiniuose santykiuose.

Natūraliai gali kilti klausimas, kokia gi skolos perkėlimo reikšmė pradiniam skolininkui, kodėl ir kada jis gali būti suinteresuotas perleisti savo skolą trečiajam asmeniui? Pavyzdžiui, skolininkas negali įvykdyti prievolės dėl įvairiausių objektyvių ir subjektyvių aplinkybių. Siekdamas išvengti atsakomybės už prievolės nevykdymą, skolininkas susitarimo su kreditoriumi pagrindu pagal skolos perkėlimo sutartį perleidžia skolą inkaso paslaugas teikiančiai įmonei., t.y. inkaso paslaugas teikiančios įmonės klientas (pradinis skolininkas) turi išsiskolinimą kreditoriui ir nori, kad inkaso paslaugas teikianti įmonė apmokėtų skolininko esamą išsiskolinimą jam. Po operacijos įgyvendinimo skolininkas jau tampa skolingas ne pirmajam kreditoriui, o inkaso paslaugas teikiančiai įmonei. Nauda ta, kad skolininkas prailgina skolos apmokėjimo terminą, lyginant su tuo, kokį galėjo suteikti pirmasis kreditorius⁷⁹. Taigi, kaip matyti iš pateikto pavyzdžio, skolos perkėlimas reikšmingas verslui tuo, kad atsiranda daugiau galimybių vykdyti komercinę apyvartą.

⁷⁶ Гражданское и торговое право капиталистических государств / От. редактор Е. А. Васильев. Москва, 1993. P. 310

⁷⁷ Delegacija reiškia ne tik skolininko atleidimą nuo prievolės įvykdymo, bet tai, jog baigiasi pati prievolė.

⁷⁸ P. Vitkevičius ir kt. Civilinė teisė. Kaunas, Vajusta 1997m. P. 375

⁷⁹ RBC Inkaso <http://www.inkaso.lt/03-skolos.php> (apsilankyta 2006.09.27).

Derėtų pabrėžti, kad skolos perkėlimas gali būti skolininko (pradinio) pareigos įvykdyti visą prievolę (skolos) ar tik jos dalį perdavimas kitam asmeniui (naujam skolininkui). Jeigu perkeliama visa skola, pradinis skolininkas atsikrato skolos. Jei perkeliama tik skolos dalis arba kartu su skolininku prievolę prisiima ir trečiasis asmuo, pradinis skolininkas lieka, bet kartu su juo skolininku tampa ir trečiasis asmuo.

Kaip jau minėta, Lietuvoje skolos perkėlimas galimas dviem būdais. LR CK 6.115 straipsnyje įtvirtinta, kad trečiasis asmuo gali pagal sutartį su kreditoriumi perimti skolininko teises ir pareigas. Antrą būdą reglamentuoja LR CK 6.116 straipsnis, kuriame įtvirtinta, kad skolos perkėlimas gali įvykti pagal skolininko ir skolos perėmėjo sutartį.

LR CK normų sisteminė analizė laidžia daryti išvadą, kad skola gali būti perkeliama ne tik sutarties, bet ir įstatymo pagrindu. Įstatymo pagrindu skolą kaip ir reikalavimo teisę trečiasis asmuo gali perimti universaliuoju būdu. Skolininkui mirus, jo skolas perima įpėdiniai. Reorganizavus juridinį asmenį, jo skolos pereina naujam juridiniam asmeniui.

Kad skola sutarties pagrindu gali būti perkeliama dviem būdais, kalbama ir užsienio teisininkų darbuose. Pagal V. A. Belov, skolos kėlimas atsiranda susiklosčius dviems juridiniams faktams: sudarius skolos perkėlimo sutartį, kuria viena šalis (pradinis skolininkas) pasitraukia iš prievolės, perkeldama skolą kitai šaliai (naujam skolininkui), ir esant vienašaliam kreditoriaus sandoriui, kuriuo jis sutinka, kad skolininkas prievolėje pasikeistų pagal skolos perkėlimo sutartį⁸⁰. Ši formuluotė apibrėžia skolos perkėlimo būdą pagal pradinio ir naujojo skolininko sutartį. Skolos perkėlimas gali įvykti ir nepriklausomai nuo ankstesniojo skolininko valios, kai skolos perkėlimo sutartį be skolininko sutikimo sudaro kreditorius ir trečiasis asmuo.

Išskirtini esminiai skolos perkėlimo sutarties, sudarytos tarp kreditoriaus ir trečiojo asmens, ir skolos perkėlimo sutarties, sudarytos tarp pradinio ir naujojo skolininko, skirtumai. Visų pirma, skiriasi sutarčių šalys. Vienos skolos perkėlimo sutarties šalimis yra skolininkai, o kitos - kreditorius ir trečiasis asmuo (naujasis skolininkas). Todėl pastaruoju atveju atskiras kreditoriaus sutikimas perkelti skolą yra nereikalingas. Sutikimą perkelti skolą kreditorius išreiškia, sudarydamas sutartį. Skolos perkėlimo pagal sutartį, sudarytą tarp kreditoriaus ir trečiojo asmens, atveju, perkėlus skolą, prievolė tarp kreditoriaus ir pradinio skolininko pasibaigia ir atsiranda nauja - tarp kreditoriaus ir naujojo skolininko. Toks skolos perkėlimo būdas kartu yra ir novacija. Be to, manytina, kad perkėlus skolą minėtu būdu, naujasis skolininkas netenka teisės reikšti kreditoriaus reikalavimams visų su kreditoriaus ir pradinio skolininko prievolinių santykių susijusių atsikirtimų.

⁸⁰ Белов В. А. Сингулярное правопреемство в обязательстве: опыт исторического исследования, теоретической и догматической конструкции и обобщения российской судебной практики. – Москва: 2000. С 182.

Taigi abu minėti būdai pakeisti skolininką prievolėje yra įtvirtinti LR CK nuostatose. Manytume, kad skolos perkėlimas pagal kreditorius ir naujojo skolininko sudarytą sutartį praktikoje pasitaiko gan retai, nes paprastai skolos perkėlimu yra labiau suinteresuotas pats skolininkas, o ne kreditorius.

3.2. Atvejai, kai skolos perkėlimas negalimas, ir skolos pripažinimo negaliojančia teisiniai padariniai

Nagrinėjant skolos perkėlimo institutą, derėtų aptarti atvejus, kada *cessio debitis* draudžiamas. Nors LR CK VII skyriaus normose nėra apibrėžta, kada negalima perkelti skolos, tačiau LR CK sisteminė analizė leidžia daryti išvadą, kad tokių draudimų yra. Be to, svarbu pabrėžti, kad draudimai perkelti skolą gali būti įtvirtinti ne tik įstatyme, bet ir šalių sutartyje.

Vieną iš svarbiausių įstatyminių draudimų galima rasti LR CK normose. Kaip ir reikalavimo perleidimo atveju, negalima perkelti tokios skolos, kuri yra neatsiejamai susijusi su skolininko asmeniu, pavyzdžiui, pareigos mokėti išlaikymą, pareigos, kuriai vykdyti reikalingas leidimas (licencija), pareigos, susijusios su asmeninių paslaugų teikimu. Visgi tam tikras su skolininko asmeniu susijusias skolas šalys gali susitarti perkelti, pavyzdžiui, pacientas ir gydytojas gali susitarti, kad operaciją pacientui atliks kitas gydytojas.

Skolos taip pat negalima perkelti neveiksniam asmeniui, kadangi skolininkas, kaip prievolę vykdančias asmuo, privalo suvokti savo veiksmų reikšmę ir juos valdyti.

Nedraudžiama perleisti skolos tuo atveju, jeigu skola gali būti daloma. Perleidus dalį skolos, prievolėje atsiranda dar vienas skolininkas, o pradinis skolininkas atleidžiamas nuo prievolės įvykdymo toje dalyje, kurią perleido.

Jeigu nepaisoma šių draudimų, taikomi skolos perkėlimo sutarties pripažinimo negaliojančia teisiniai padariniai, kuriuos reglamentuoja LR CK 6.121 straipsnio nuostatos. Nustatyta principinė taisyklė, kad skolos perkėlimo sutartį pripažinus negaliojančia, atkuriamas pradinė teisinė padėtis (lot. *status quo*), atsinaujina prievoliniai santykiai tarp kreditoriaus ir pradinio skolininko. Skolininkui atnaujinamos prievolės, o kreditorius įgyja visas papildomas teises. Tačiau yra numatyta išimtis, kuria siekiama apsaugoti sąžiningų trečiųjų asmenų teises bei teisėtus interesus. Sąžiningų trečiųjų asmenų teisės, įgytos perkėlus skolą, lieka galioti, pavyzdžiui, perkeliama skola, kuri yra užtikrinta svetimo turto hipoteka. Turto savininkas nesutinka atsakyti už naująjį skolininką, todėl hipoteka baigiasi. Turtas parduodamas sąžiningam trečiajam asmeniui. Jeigu skolos perkėlimo

sutartis bus pripažinta negaliojančia, trečiajam asmeniui priklausančio turto jau nebus galima įkeisti⁸¹.

Jeigu skolos perkėlimo sutartis pripažįstama negaliojančia, kreditoriui pareikalavus ir pripažinus naujojo skolininko kaltę, pastarasis privalo atlyginti kreditoriui nuostolius, patirtus dėl skolos perkėlimo sutarties pripažinimo negaliojančia.

3.3. Šalių, dalyvaujančių skolos perkėlime, teisės ir pareigos

Kaip jau buvo minėta, skolos perkėlimo sutartimi pasyvioji prievolės šalis pakeičiama trečiu asmeniu. Derėtų plačiau panagrinėti skolos perkėlimo būdus ir šalių, dalyvaujančių skolos perkėlime, teises bei pareigas

Taigi, kaip jau minėta anksčiau, pirmas būdas perkelti skolą galimas trečiajam asmeniui sudarius sutartį su kreditoriumi dėl skolininko pareigų ir teisių perėmimo, o antras būdas galimas perkėlus skolą pagal trečiojo asmens (skolos perėmėjo) ir skolininko sutartį. Šiuo atveju skolos perkėlimą galima išskaidyti į du etapus:

1) *sutarties tarp skolininko ir skolos perėmėjo dėl skolos perkėlimo sudarymas*. Sutartis turi būti sudaryta raštu (CK 6.118 str.). Būtina pabrėžti, kad įstatymas nereikalauja tokios pat sutarties formos kaip skolą pagrindžiančios sutarties (skirtingai nei reikalavimo perleidimo sutarties atžvilgiu). Pavyzdžiui, nors skolą pagrindžianti sutartis turėjo būti ir buvo sudaryta notariškai, skolos, kylančios iš šios sutarties, perkėlimo sutartis vis tiek gali būti sudaryta paprasta rašytine forma. Juolab nereikia registruoti skolos perkėlimo sutarties. Ši norma abejotina, nes tam tikrais atvejais gali būti pažeistas viešasis interesas. Be to, ES šalyse galioja tokia pat taisyklė kaip cesijos atveju, todėl, manytume, ši įstatymo norma turėtų būti pataisyta.

2) *kreditoriaus sutikimas perkelti skolą* (CK 6.116 str. 1 d.). Ši norma gina kreditoriaus interesus. Kreditoriui yra itin svarbu, kas bus jo skolininkas, kokia jo turtinė padėtis. Nuo šių aplinkybių tiesiogiai priklauso kreditoriaus galimybė gauti prievolės įvykdymą. Būtina pabrėžti, kad kreditorius, pasitikėdamas savo skolininku, gali tokį sutikimą duoti iš anksto (CK 6.116 str. 2 d.). Išankstinis sutikimas gali būti įtrauktas į pagrindinę sutartį, sudarytą tarp kreditoriaus ir skolininko, arba išreikštas atskiru kreditoriaus sutikimu. Siekiant apsaugoti skolininko ir skolos perėmėjo teisėtus interesus, nustatyta bendra taisyklė, pagal kurią kreditorius neturi teisės atšaukti išankstinio sutikimo, išskyrus atvejus, kai tokia teisė yra įtvirtinta pačiame sutikime (LR CK 6.116 str. 1 d., 2 d.). Jeigu išankstinio kreditoriaus sutikimo perkelti skolą nebuvo, toks sutikimas gali būti gautas ir vėliau, po skolos perkėlimo sutarties sudarymo. Kol toks sutikimas negautas, skolos perkėlimo

⁸¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 161

sutarties šalys dar gali pakeisti ar nutraukti sutartį, tačiau, gavus kreditoriaus pritarimą sandoriui, pradinio ir naujojo skolininko sutartis nebegali būti pakeista (CK 6.116 str. 1 d.). Ši norma gina kreditoriaus interesus, užtikrindama jo galimybę kontroliuoti konkrečias skolos perkėlimo taisykles. Skolininkas ir skolos perėmėjas, prašydami kreditoriaus sutikimo perkelti skolą, gali nustatyti terminą, per kurį pastarasis turi atsakyti (CK 6.116 str. 3 d.). Jeigu kreditorius per nustatytą terminą neatsako, manoma, kad sutikimas neduotas. Visais atvejais neleidžiama perkelti skolos be kreditoriaus sutikimo.

Skolą perimančiam asmeniui reikia būti atidžiam jau sudarius skolos perkėlimo sutartį, nors dar nepareikštas kreditoriaus sutikimas ar nesutikimas. Esant tokiai situacijai, skolos perėmėjas atsako skolininkui už prievolės įvykdymą kreditoriui (CK 6.116 str. 4 d.). Taigi skolos perkėlimo sutartis apsunkina skolos perėmėją net be kreditoriaus sutikimo.

Naujasis skolininkas užima pirminio skolininko padėtį, t. y. kartu su skola jis įgyja ir kitas pirminio skolininko teises ir pareigas (jeigu jos, aišku, nėra neatsiejamai susijusios su pradinio skolininko asmeniu), todėl jis gali reikšti kreditoriui visus atsikirtimus, kuriuos galėjo jam reikšti senasis skolininkas. Tačiau naujasis skolininkas negali reikalauti įskaityti pradiniam skolininkui priklausantį reikalavimą (CK 6.119 str. 1 d.). Minėtas draudimas grindžiamas tuo, kad, perkeliant skolinius įsipareigojimus, pradinio skolininko reikalavimo teisė nėra perkeliama. Be to, atsižvelgiant į tai, kad perkeliant skolą negali pablogėti kreditoriaus padėtis, skolos perėmėjas, reikšdamas atsikirtimus, negali remtis savo ir pradinio skolininko santykiais, sudariusiais pagrindą skolai perkelti.

LR CK normos nereglamentuoja kreditoriaus sutikimo formos. Siekiant išvengti įrodinėjimo problemų, rekomenduotina, kad kreditorius sutikimą pateiktų rašytine forma. Tačiau kreditoriaus sutikimas arba nesutikimas gali būti išreikštas ir konkliudentiniais veiksmais. Jeigu kreditoriui prievolę pasiūlo įvykdyti naujasis skolininkas ir kreditorius įvykdymą priima, laikoma, kad priimdamas įvykdymą kreditorius taip pat sutiko ir su skolos perkėlimu naujam skolininkui⁸².

Vienoje iš bylų LAT išaiškino, kad „visais atvejais aiškinantis, ar kreditorius davė sutikimą skolos perkėlimui naujam skolininkui, turi būti patikrinama, ar kreditorius konkliudentiniais veiksmais faktiškai sutiko su skolos perkėlimu ir ar tam neprieštaravo⁸³“. Kolegija taip pat padarė išvadą, kad „visais atvejais kreditoriui priėmus prievolės vykdymą naujojo skolininko sąskaita yra laikytina, jog kreditorius tokiu būdu išreiškė pritarimą skolos perkėlimui ir naujojo skolininko pripažinimą⁸⁴“.

⁸² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 170

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004m. spalio 4d. nutartis civilinėje byloje UAB „Arminga ir Ko“ v. M.Paukštė Nr. 3k-3-465/2004 kat. 35, 36,2.

⁸⁴ Ten pat.

Kreditoriaus nesutikimas gali būti išreiškiamas ir tylėjimu. Jeigu skolininkas ir skolos perėmėjas nustato kreditoriui terminą, per kurį turi būti pareikštas sutikimas, o kreditorius per nustatytą terminą sutikimo neduoda, laikoma, kad kreditorius nesutinka su skolos perkėlimu.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kreditoriaus sutikimas neturėtų būti traktuojamas kaip leidimas perkelti skolą. Kiekvienas asmuo turi teisę perkelti savo skolas bet kuriam sutinkančiam jas perimti trečiajam asmeniui. Kreditorius neturi teisės uždrausti perkelti skolą ar duoti leidimą ją perkelti. Kreditoriaus sutikimo esmė yra ta, kad jis lemia tarp pradinio ir naujojo skolininko sudarytos sutarties teisinius padarinius. Paprastai sutartis perkelti skolą būna sudaryta dar prieš kreditoriui sutinkant. Tačiau tokia sutartis dar nėra įsigaliojusi, o skola nėra perkelta. Kol kreditoriaus sutikimas negautas, šalys sutartį gali keisti, ją nutraukti, tačiau, gavus kreditoriaus sutikimą, pradinio ir naujojo skolininko sutartis įsigalioja ir ji nebegali būti keičiama (LR CK 6.116 str. 1 d.).

Sutartis, nesant kreditoriaus sutikimo, neturi teisinės galios trečiųjų asmenų, įskaitant ir kreditorių, atžvilgiu, tačiau ji turi įtakos sutarties šalims, pavyzdžiui, tarp skolininko ir skolos perėmėjo yra sudaryta skolos perėmimo sutartis, pagal kurią naujasis skolininkas įsipareigoja perimti skolą. Kreditoriaus sutikimas dėl skolos perkėlimo dar nėra gautas. Pagrindinės prievolės įvykdymo terminas pasibaigia, skolos perėmėjui taip ir nepasiūlius kreditoriui įvykdyti prievolę. Jeigu kreditorius sutikimo perkelti skolą neduos ir kreipsis į pradinį skolininką, kad šis įvykdytų prievolę, tai skolos perėmėjas turės atlyginti pradiniam skolininkui nuostolius, kuriuos pastarasis patirs dėl to, kad prievolė nebuvo įvykdyta laiku⁸⁵.

Skolininkas, perkėles skolą, neatsako kreditoriui už tai, kad naujasis skolininkas neįvykdė prievolės. Skolininko atsakomybė apsiriboja tik naujojo skolininko parinkimu. Kreditorius, duodamas sutikimą skolai perkelti, pats turėtų išspręsti naujojo skolininko tinkamumo klausimą.

Naujojo skolininko teises gintis nuo kreditoriaus reiškiamo reikalavimo reglamentuoja LR CK 6.119 straipsnio nuostatos. Atsižvelgiant į tai, kad naujojo skolininko padėtis negali būti blogesnė už pradinio skolininko padėtį, įstatymas numato bendrą taisyklę, pagal kurią naujasis skolininkas turi teisę kreditoriaus reikalavimams reikšti visus kreditoriaus ir pradinio skolininko prievolinius santykius pagrįstus atsikirtimus, pavyzdžiui, skolos perėmėjas turi teisę reikalauti pripažinti sandorį, iš kurio kilo pagrindinė prievolė, negaliojančiu.

Visgi įstatymų leidėjas riboja naujojo skolininko galimybes gintis nuo kreditoriaus reikalavimų. Skolos perėmėjas negali naudoti tokių gynybos būdų, kurie yra susiję tik su pradinio skolininko asmeniu, pavyzdžiui, naujasis skolininkas neturės teisės pripažinti negaliojančiu sandorį, iš kurio yra kilusi pagrindinė prievolė, sandorio negaliojimą grindžiant tuo, kad sudarant

⁸⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmas leidimas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 159

sandorį pradinis skolininkas suklydo. Vadovaujantis LR CK nuostatomis, reglamentuojančiomis sandorių negaliojimą, iš esmės suklydus sudarytas sandoris gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal klydusios šalies ieškinį (LR CK 1.90 str. 1 d.).

Perkėlus skolą baigiasi laidavimas arba trečiojo asmens duotas turto įkeitimas pagal sutartį, jeigu laiduotojas arba įkaito davėjas aiškiai nepareiškia sutikimo atsakyti už naują skolininką (CK 6.120 str. 2 d.). Kai skolininkas pasikeičia, papildomos teisės, kurios nėra neatsiejamai susijusios su pradinio skolininko asmeniu, lieka nepakitusios (CK 6.120 str. 1 d.). Bet išimtis yra daroma skolos, kurios gražinimas užtikrintas hipoteka, perkėlimui. Paprastai skolos, kuri yra užtikrinta įkeitimu (hipoteka), perkėlimas neturi įtakos papildomoms kreditoriaus teisėms. Pagal LR CK nuostatas, jeigu perkeliama skola yra užtikrinta įkeitimu (hipoteka), tai įkeitimo teisė į skolininko turtą lieka galioti (LR CK 6.117 str.). Jis lieka subsidiariai atsakingas už naujojo skolininko prievolės įvykdymą savo įkeistu turtu. Minėta taisyklė taikoma tada, kai prievolės įvykdymas užtikrintas skolininkui priklausančio turto įkeitimu (hipoteka). Jeigu yra perkeliama skola, kuri yra užtikrinta svetimo turto įkeitimu (hipoteka), kreditoriaus papildomos teisės gali ir neišlikti. Tokios papildomos teisės yra susijusios su skolininko asmeniu. Įkeičiamo turto savininkas sutinka atsakyti už konkretų asmenį, todėl perkeliant skolą būtina gauti savininko sutikimą, kuriuo jis sutiktų atsakyti už naują skolininką (LR CK 6.120 str.). Jei prievolės įvykdymas užtikrintas svetimo turto hipoteka (įkeitimu), trečiojo asmens duotas įkeitimas baigiasi, jeigu įkaito davėjas aiškiai nepareiškia sutinkęs atsakyti už naują skolininką. Tos pačios nuostatos taikomos ir trečiojo asmens laidavimui (CK 6.120 str. 2 d.).

3.4. Skolos perkėlimo sutartis

Skolos perkėlimo sutarties nerasime tarp specialios LR CK dalies normų, reglamentuojančių atskiras sutarčių rūšis, todėl derėtų aptarti šios sutarties ypatumus.

Skolos perkėlimo sutartis, kaip ir cesijos sutartis, nėra savarankiškas sandoris. Tai nuo pagrindinės sutarties priklausanti sutartis. Be to, skolos perkėlimo sutartis nėra abstraktus, o savo tikslą turintis sandoris. Jeigu skolos perkėlimo sutartis būtų laikoma abstrakčiu sandoriu, tai, nepasiekus sutarties tikslo, šalys negalėtų tinkamai apginti savo teisių bei teisėtų interesų. Toks skolos sutarties traktavimas atsispindi ir LAT praktikoje. Pagal L AT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 24 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje Nr. 3K-3-881/2002, LAT civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija pastebėjo, kad ginčo sandoris „nėra savarankiškas sandoris, o susietas su pagrindiniu sandoriu, kuriame įvyko asmenų pasikeitimas - pradinio skolininko pasikeitimas nauju skolininku. Skolos perkėlimo atveju pakito prievolės, kilusios iš finansinio lizingo sutarties, subjektinė sudėtis, bet liko nepakitęs prievolės turinys - naujam skolininkui atiteko pradinio

skolininko teisės ir pareigos. LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija nurodė, kad lizingo sutarties pagrindu perkeliant skolą naujam skolininkui nuosavybės teisės atsisakymas nebuvo aiškiai išreikštas. Todėl neaišku, koks buvo ginčo sutarties sudarymo tikslas - ar tik likusią skolą perkelti, ar atsisakyti lizingo gavėjo teisių į lizinguojamą daikto nuosavybę⁸⁶.

LR CK nuostatos nenumato, kokios svarbiausios sąlygos turi būti įtvirtintos skolos perkėlimo sutartyje, todėl rekomenduotina pateikti tokias sąlygas, kurių būtinumas išplaukia iš pačių skolos perkėlimo institutą reglamentuojančių teisės normų ir bendrųjų sutarčių teisės taisyklių bei susiklosčiusios praktikos.

Esmine skolos perkėlimo sąlyga laikytinas sutarties dalykas. Skolos perkėlimo sutarties dalyku yra teisinės pareigos, kylančios iš prievolių teisinių santykių. Siekiant apibrėžti perkeliama skolą, turėtų būti nurodoma, koks skolininkas kokiam asmeniui perkelia skolą, koks skolos dydis ir iš kokios sutarties ji yra kilusi. Tinkamu skolos apibrėžimu sutartyje labiausiai turėtų būti suinteresuotas naujasis skolininkas. Tuo atveju, jeigu skola nebūtų apibrėžta ir tarp pradinio bei naujojo skolininko kiltų ginčas, kuris iš jų ir kokią prievolę turi įvykdyti kreditoriui, būtų laikomasi prezumpcijos, kad teisiąją ginčo šalimi yra pradinis skolininkas. Naujasis skolininkas turėtų paneigti šią prezumpciją⁸⁷.

Siekiant užtikrinti naujojo skolininko interesus, skolos sutartyje taip pat turėtų būti numatyti pradinio skolininko įsipareigojimai perduoti naujam skolininkui visus su pagrindine sutartimi susijusius dokumentus, taip pat dokumentus, patvirtinančius skolininko atsikirtimų į kreditoriaus reikalavimus teisę.

1964 metų CK buvo įtvirtinta taisyklė, kad abu susitarimai – skolos perkėlimas ir kreditoriaus sutikimas - turi būti sudaryti tokia forma, kokia buvo sudarytas sandoris, iš kurio atsirado prievolė. Šiuo atveju pastebėtina, kad naujojo LR CK skolos perkėlimo sutarties formą reglamentuojančios normos numato kitokius formos reikalavimus nei 1964 metų CK. Derėtų pabrėžti, kad taisyklė, jog sutarties forma turi atitikti sandorio formą, iš kurios atsirado prievolė, šiuo metu taikoma tik cesijos sutarčiai. Čia išryškėja vienas esminis skirtumas tarp cesio ir cesio debitis sutartims keliamų formos reikalavimų. Aukščiau buvo minėta, kad cesijos sutarčiai taikomi tokie patys formos reikalavimai, kaip ir pagrindinei prievolei. LR CK 6.118 straipsnyje įtvirtintas reikalavimas, kad skolos perkėlimo sutartis turi būti rašytinės formos. Be to, privalomos rašytinės formos nesilaikymas skolos perkėlimo sutarties nedaro negaliojančia. Toks skirtingas formų reglamentavimas yra ginčytinas. Pavyzdžiui, skolininkas savo prievolės įvykdymą yra užtikrinęs nekilnojamojo turto įkeitimu. Keičiantis skolininkui, turėtų būti taikoma atitinkama hipotekos

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002m. birželio 24d. nutartis civilinėje byloje A.Laurikietis v. UAB "Šiaulių dujotiekio statyba" Nr. 3k-3-881/2002 kat. 15.2.2.6; 15.2.2.7; 35

⁸⁷ Белов В. А. Сингулярное правопреемство в обязательстве: опыт исторического исследования, теоретической и догматической конструкции и обобщения российской судебной практики. – Москва: 2000. С 190-191.

dokumentams taikytina forma. Be to, skirtingas formų reglamentavimas apsunkintų reikalavimo perleidimą ir skolos perkėlimą tuo pačiu metu. Taigi būtų tikslinga reikalauti skolos perkėlimo sutarčiai taikyti tokią pačią formą, kaip ir pagrindinei sutarčiai.

Dar vienas aktualus klausimas, susijęs su skolos perkėlimo sutartimi, – ar ši sutartis atlygintinė? Paprastai, kai skolininkas perkelia savo skolą naujam skolininkui, lieka jam, o ne kreditoriui skolingas, kitaip tariant, tai panašu į cesiją, tik skolos perkėlimo atveju naująjį kreditorių renkasi skolininkas (pritariant pradiniam skolininkui). Bet kodėl naujasis skolininkas turėtų būti suinteresuotas perkelti skolos našta sau, kartu rizikuodamas neatgauti skolos iš pradinio skolininko, jei ne dėl to, kad už prisiimtą riziką gautų pelno? Jei skolos perkėlimo sutartis būtų neatlygintinė, naujasis skolininkas patirtų netekimų, nes tuos pinigus ar lėšas turi sumokėti kreditoriui, negalėdamas jų panaudoti pelningai, pvz. investuodamas. Remiantis šio darbo 3.1 dalyje pateiktu inkaso pavyzdžiu, darytina išvada, kad skolos perkėlimo sutartis gali būti tiek atlygintinė, tiek ir neatlygintinė.

3.5. Cessio ir cessio debitis santykis

Atskiros skolos perkėlimo instituto normos yra tapačios reikalavimo perleidimo nuostatoms. Tiek perleidžiant reikalavimą, tiek ir perkeliant skolą kinta tik subjektinė prievolės sudėtis, bet nekinta pati sutartinė prievolė, naujasis skolininkas, kaip ir reikalavimų perleidimo atveju, gali reikšti kreditoriaus reikalavimams visus atsikirtimus, paremtus kreditoriaus ir pirminio skolininko prievolių santykiu (CK 6.119 str. 1 d.).

Esminis skolos perkėlimo ir reikalavimo perleidimo skirtumas – skolos perkėlimo atveju visada reikia gauti kreditoriaus sutikimą (CK 6.116 str. 1 p.). Toks reikalavimas suprantamas ir pateisinamas – nuo skolininko asmens priklauso realaus ir tinkamo sutarties įsipareigojimo įvykdymas.

Skolos perkėlimo sutarties formą CK numato tik rašytinę (6.118 str.), o reikalavimo perleidimo atveju taikomi tokie pat formos reikalavimai, kaip ir pagrindinės prievolės (6.103 str.).

Derėtų panagrinėti atvejį, kai skola perkeliama pagal dvišalę sutartį, t.y. kai skolininkas prievolėje yra kartu ir kreditorius, ir, atvirkščiai, kai kreditorius yra skolininkas. Šiuo atveju perkeliama ne tik skola, bet perkeliamas ir reikalavimas. Manytume, kad abi sutarties šalys turėtų gauti priešingos šalies sutikimą, nes, kaip jau minėta, kita šalis yra dvilypėje padėtyje. Tačiau kur kas sudėtingesnis klausimas susijęs su tuo, kokia forma toks asmenų pasikeitimas prievolėje turėtų būti įformintas. Kaip jau ne kartą minėta, LR CK skolos perkėlimo sutarties formą visais atvejais numato rašytinę, o cesijos sutarties forma turi atitikti sutarties, iš kurios kilo prievolė, formą. Toks skirtingas reikalavimo perleidimo ir skolos perkėlimo formos reglamentavimas ypač apsunkina

klausimų sprendimą tais atvejais, kai tuo pačiu metu yra perleidžiamas reikalavimas ir perkeliama skola. Manytume, kad dvišalės sutarties atveju, keičiantis prievolės šalims, forma turėtų atitikti sutarties, iš kurios kilo prievolė, formą, tuomet mažiau vietos liktų interpretacijoms. Derėtų keisti LR CK nuostatas, kuriomis keliami skirtingi formos reikalavimai, ir įtvirtinti, kad tiek cesijos, tiek ir skolos perkėlimo sutarčiai būtų taikomi tapatūs formos reikalavimai.

Apibendrinant reikalavimo perleidimo ir skolos perkėlimo institutų analizę, galima pasakyti, kad jie abu prisideda prie komercinės apyvartos ir apskritai verslo intensyvumo ir įvairumo didinimo. Abu šie institutai sukuria teisinės konstrukcijas, kurios tarnauja verslo intensyvumui ir sukuria papildomų priemonių arsenalą verslininkui, siekiančiam pelno. Kartu pabrėžtina, kad reikalavimo perleidimo ir skolos perkėlimo institutai yra civilinės teisės dalis, todėl jų atžvilgiu taikomi civilinės teisės principai, tarp jų ir teisingumo, protingumo bei sąžiningumo. Be to, ginama silpnesnioji prievolės šalis ir sąžiningi asmenys bei iš esmės visi kiti asmenys, kurių interesai konkrečiu atveju yra labiau verti apsaugos, nei kitų teisinio santykio dalyvių interesai.

IV. REIKALAVIMO PERĖJIMAS TREČIAJAM ASMENIUI REGRESO TVARKA (SUBROGACIJA)

4.1. Subrogacijos samprata

Trečiasis atvejis asmenims pasikeisti prievolėje yra subrogacija. Apžvelgus užsienio teisinę literatūrą matyti, kad šis institutas yra tarp teisinius draudimo santykius reglamentuojančių normų. Tuo tarpu Lietuvoje šiam institutui skirtas atskiras skyrius prievolės perleidimo ir skolos perkėlimo. Pažymėtina, kad 1964 m. LR CK nebuvo straipsnių, skirtų regresui. Tiesa, atskiri CK straipsniai numatė regreso teises, pavyzdžiui, CK 190 straipsnis, numatė skolininko, įvykdžiusio solidarinę pareigą, reikalavimo atgręžtine tvarka procedūrą. CK 216 straipsnis numatė laiduotojo, įvykdžiusio prievolę, teisę atgręžtinio reikalavimo būdu reikalauti iš skolininko savo sumokėtos sumos ir kt. Bet regreso atveju regredentas visada buvo skolininku pagrindinėje sutartyje.

Tarp bendrųjų prievolių teisės normų, t.y. LR CK 6.50 straipsnyje, įtvirtinta taisyklė, kad prievolę visiškai arba iš dalies gali įvykdyti trečiasis asmuo, kuris nėra prievolės šalis. Jis gali tai padaryti dėl įvairių priežasčių tiek skolininko prašymu, tiek savo iniciatyva. Įstatymų leidėjas tokią taisyklę įtvirtino dėl kreditoriaus ir apskritai civilinės apyvartos interesais. To paties straipsnio trečioje dalyje reglamentuojamas atvejis, kai trečiajam asmeniui, įvykdžiusiam prievolę, pereina kreditoriaus teisės, susijusios su skolininku. Tokiu atveju trečiasis asmuo perima kreditoriaus teises. Vadinasi, trečiasis asmuo turi teisę reikalauti iš skolininko įvykdyti prievolę, o skolininkas

turi teisę pareikšti jo reikalavimui visus atsikirtimus, kuriuos jis būtų galėjęs panaudoti prieš pradinį kreditorių.

Šią trečiojo asmens teisę detaliau reglamentuoja LR CK šeštosios knygos VII skyriaus normos – reikalavimo perėjimas trečiajam asmeniui „*regreso*“⁸⁸ tvarka (subrogacija).

Derėtų plačiau panagrinėti regreso ir subrogacijos kategorijas. Regreso teisė - tai asmens teisė reikalauti iš skolininko to, ką jis už skolininką sumokėjo skolininko kreditoriui. Regreso teisei atsirasti reikalingi trys asmenys - kreditorius, skolininkas ir trečiasis asmuo, sumokėjęs kreditoriui už skolininką.

Jei regreso tvarka asmeniui atsiranda teisė reikalauti iš skolininko atlyginti nuostolius, kuriuos jis atlygino kreditoriui, toks regreso atsiradimo atvejis vadinamas *subrogacija*⁸⁹. Pačios subrogacijos sampratos tarp LR CK VII skyriaus normų nerasime. Subrogacijos terminas dažniausiai vartojamas, kai regreso teisė pereina skolininkui, įvykdžiusiam prievolę kreditoriui už kitą asmenį. Pavyzdžiui, subrogacijos terminas dažnai vartojamas draudimo srityje apibūdinant atvejus, kai *draudimo kompanija, išmokėjusi draudimo atlyginimą, perima kreditoriaus teisę reikalauti išmokėtos sumos iš skolininko, atsakingo už draudiminį įvykį* (CK 6.1015 str. 1 d.)⁹⁰. Tokia subrogacijos definicija sutinkama ir užsienio teisinėje literatūroje.

Subrogaciją galima pailiustruoti taip: pvz., kreditorius pareikalauja, kad prievolę įvykdytų ne skolininkas, o laiduotojas. Tokiu atveju laiduotojas, įvykdęs prievolę, tampa kreditoriumi skolininko atžvilgiu, t. y. įgyja regreso teisę.

Derėtų plačiau panagrinėti regresą ir subrogaciją. Autoriaus nuomone, įstatymų leidėjas nepagrįstai sutapatino šias dvi sąvokas. Nors kai kurie mokslininkai mano, kad subrogacija lygiavertė regresui, tačiau su tuo sutikti negalima. Tarp regreso ir subrogacijos egzistuoja principinis skirtumas. Regreso atveju vyksta ne asmenų pasikeitimas prievolėje, o atsiranda naujas ir regresinis reikalavimas pagal kitas taisykles, nei reikalavimai pagal pirminę prievolę. Regrese vieną prievolę keičia kita, o subrogacijoje keičiasi kreditorius, o pati prievolė išlieka. Todėl reikalavimo teisė, perėjusi subrogacijos tvarka vykdoma laikantis tų pačių taisyklių kaip ir reikalavimo teisė pradinio kreditoriaus atžvilgiu. Kitaip tariant skirtumas tarp regreso ir subrogacijos slypi tame, kad regrese yra dvi prievolės: pirmoji – pagrindinė, kuria įvykdo trečiasis asmuo, ir antroji – kurios atsiradimo pagrindas yra pirmosios prievolės įvykdymas, kitaip tariant atsiranda regresinė prievolė. Pavyzdžiui prievolę už skolininką įvykdo laiduotojas, tokiu atveju laiduotojas, įvykdęs prievolę, tampa kreditoriumi skolininko atžvilgiu, t. y. įgyja regreso teisę. Taigi, antroji prievole atsiranda tik po to, kai įvykdoma pirmoji. Tuo tarpu subrogacijos atveju yra

⁸⁸ Lot. *Regressus* – atgalinis judėjimas, grįžimas.

⁸⁹ Lot. *Subrogare* – pakeisti kitu.

⁹⁰ Įvairios draudimo kompanijos pvz. gyventojų turto draudimo taisyklėse arba laivų draudimo taisyklėse vartoja analogiška subrogacijos apibrėžimą. Subrogacija (draudiko regreso teisė) – Draudiko teisė į išmokėtas pinigų sumas iš atsakingo asmens (kaltininko) už padarytą žalą.

tik viena prievolė pvz. draudėjas gavęs draudimo išmoką pasitraukia iš prievolės, o į jo vietą stoja draudikas. Nors tiek subrogacijos, tiek regreso atveju kreditorius praranda reikalavimo teisę skolininko atžvilgiu, bet regrese tai įvyksta todėl, kad atsiranda visiškai skirtinga savarankiška prievolė su savo šalimis, kitaip tariant, pirminė prievolė, kur kreditorius buvo prievolės šalimi, lemia naujos prievolės atsiradimą tarp skolininko ir trečiojo asmens. O subrogacijos atveju kreditorius pašalinamas iš prievolės, nes į jo vietą stoja trečiasis asmuo, kuris yra įvykdęs prievolę kreditoriaus naudai.

Dar vienas skirtumas tarp regreso ir subrogacijos slypi tame, kad nuo skirtingo momento skaičiuojama ieškinio senaties termino pradžia. Apie tai yra pasisakęs ir LAT. Vienoje byloje teismas nagrinėjo ginčą, kilusį dėl reikalavimo, atsiradusio iš regresinių prievolių, vykdymo. Teismas konstatavo, kad iš regresinių prievolių atsirandančių reikalavimų ieškinio senaties terminas prasideda įvykdžius pagrindinę prievolę. Regreso teisę reikalauti iš skolininko įgyja trečiasis asmuo, įvykdęs prievolę už skolininką. Tokiu atveju nuo šio momento trečiasis asmuo tampa skolininko kreditoriumi, t. y. įgyja reikalavimo teisę, kartu nuo šio momento (nuo prievolės įvykdymo dienos) prasideda ir ieškinio senaties terminas⁹¹. Tuo tarpo subrogacijos ieškinio senaties termino pradžia skaičiuojama, ne nuo tada kai draudikas sumoka draudimo išmoką, o nuo to momento, kai įvyko draudiminis įvykis arba nuo to momento, kai sužinojo ar turėjo sužinoti apie draudiminį įvykį.

Taigi kaip matyti iš aukščiau pateiktų pavyzdžių įstatymų leidėjas nepagrįstai sutapatino regreso ir subrogacijos sąvokas. Įstatymų leidėjui tą reikėtų pataisyti, kad išvengti sumaišties įstatyminėje bazėje, arba reikia laukti kol šią klaidą ištaisys teismų praktika.

4.2. Subrogacijos pagrindai ir atvejai

Pagal LR CK 6.111 straipsnį reikalavimas regreso tvarka gali pereiti trečiajam asmeniui: 1) rašytinės sutarties arba 2) įstatymų pagrindu.

LR CK 6.112 straipsnis nustato atvejus, kai subrogacija įvyksta remiantis įstatymu: 1) reikalavimas patenkinamas iš trečiojo asmens turto; 2) trečiasis asmuo, kurio turtas buvo įkeistas užtikrinant prievolės įvykdymą, įvykdo už skolininką prievolę; 3) trečiasis asmuo įvykdo už skolininką prievolę, kad būtų išvengta turto, nors jam nepriklausančio, arešto, jeigu tą turtą areštavus šis asmuo prarastų į jį nors kokias savo teises; 4) skolininkas ir skolą sumokėjęs trečiasis

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005m. gruodžio 5d. nutartis civilinėje byloje „Lietuvos draudimas“ v. V.S. Nr. 3k-3-636/2005 kat. 24.1

asmuo sudaro sutartį dėl skolos sumokėjimo, jeigu apie šią sutartį kreditorius skolos mokėjimo metu žinojo arba apie ją jam buvo pranešta.

LR CK 6.114 straipsnis numato papildomus atvejus, kai reikalavimas pereina regreso tvarka trečiajam asmeniui pagal įstatymus, tai įvyksta, kai: 1) kreditorius sumoka skolą kitam skolininko kreditoriui, kurio reikalavimas buvo užtikrintas įkeitimu (hipoteka) arba buvo pirmesnės eilės, – kreditoriui; 2) kai turto įgijėjas įvykdo prievolę kreditoriui, kurio reikalavimas buvo užtikrintas to turto įkeitimu (hipoteka), – turto įgijėjui; 3) kai asmuo įvykdo prievolę, kurią jis turėjo vykdyti su kitais skolininkais arba kurią įvykdyti buvo pagrįstai suinteresuotas, – šiam asmeniui; 4) kai palikėjo prievolę savo turto sąskaita įvykdo įpėdinis, kuris tos prievolės vykdyti neprivalėjo, – šiam įpėdiniui.

Nemažai mokslinių diskusijų sukėlė klausimas, kuo laikyti subrogaciją - regresu ar įstatymine cesija? Autoriaus nuomone, subrogacija yra įstatyminė cesija. Tokį požiūrį sutvirtina LR CK normų sisteminė analizė, kadangi LR CK VII skyriuje pateiktas sąrašas, kuomet reikalavimas pereinantis regreso tvarka pagal įstatymus nėra baigtinis, nes LR CK leidžia kitais įstatymais nustatyti detalesnius subrogacijos atvejus. Būtent tą sąrašą papildė LR CK 6.101 straipsnio 4 dalis, kurioje įtvirtinta, kada reikalavimas pereina įstatymo pagrindu.

Manytume, kad įstatymų leidėjas turėtų pataisyti LR CK VII skyriaus nuostatas, ir subrogacijos, kaip įstatyminės cesijos, sąrašą pateikti viename straipsnyje, t.y. sujungiant LR CK 6.112, 6.114 ir 6.101 straipsnio 4 dalies punktus į vieną straipsnį. Taip būtų ištaisyta LR CK normų sumaištis, kuri šiuo metu kelia neaiškumų, ir tai prisideda prie to, kad sudaromos kliūtys civilinės teisės subjektams realizuoti savo teises ir teisėtus interesus.

4.3. Subrogacijos ir cesijos santykis bei kai kurie subrogacijos aspektai esant draudimo teisiniams santykiams

Naujojo CK 6 knygos VII skyrius reglamentuoja reikalavimo perėjimą trečiajam asmeniui regreso (subrogacijos) tvarka, t. y. sutapatinant regreso ir subrogacijos sampratas (subrogacija laikytinas, pvz., draudėjo teisių perėjimas draudikui – CK 6. 1015 str., t.y. kai kreditoriui teisės pereina pagal prievolę kitam asmeniui). Pasak D. Ambrasienės, tokiu atveju regresą reikia suvokti plačiau nei iki šiol⁹². Apie tai leidžia spręsti 6 knygos VII skyriaus normų analizė.

Subrogacija yra labai panaši į reikalavimų perėjimą (išlieka tas pats skolininkas, tie patys sutartinės prievolės užtikrinimo būdai, tos pačios palūkanos), bet teisinėje literatūroje pagrįstai atskiriamos šios dvi konstrukcijos.

⁹² Ambrasienė D. Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)// Jurisprudencija, 2002, t. 28(20) p. 96-105

Cesiją reiktų skirti nuo kito panašaus asmenų pasikeitimo prievolėje instituto - subrogacijos. Esminis šių institutų skirtumas yra tas, kad subrogacijos atveju teisė yra sukuriama, o cesijos būdu perleidžiama jau sukurta teisė. M. I. Braginski išskiria pagrindinį cesijos ir subrogacijos skirtumą, kuris yra susijęs su į prievolę įstojusių asmenų interesų pobūdžiu. Cesionarijus cesijoje siekia įgyti reikalavimo teisę, o subrogacijoje - „išvesti“ skolininkus iš prievolės, įgyjant reikalavimo teisę⁹³.

Nuo reikalavimo teisės perleidimo reikalavimo teisės perėjimas subrogacijos būdu skiriasi ir tuo, kad subrogacijos atveju yra trys asmenys: skolininkas, kreditorius ir asmuo, įvykdęs prievolę, taip pat ne mažiau kaip du teisiniai santykiai. Be to, subrogacijos atveju baigiasi viena prievolė, siejanti skolininką ir kreditorių, ir atsiranda nauja prievolė, siejanti skolininką ir prievolę įvykdžiusį asmenį⁹⁴.

Svarbu pabrėžti, kad reikalavimo perleidimą reglamentuojančios normos subrogacijos atveju taikomos tiek, kiek ko kita nėra numačiusios subrogacijos skirsnio nuostatos.

Kaip jau minėta anksčiau, subrogacija dažnai taikoma santykiuose, kurie atsirado iš draudimo sutarties. CK 6.1015 straipsnis nustato draudėjo teisių į žalos atlyginimą perėjimą draudikui. Jeigu draudimo sutartis nenustato ko kita, draudikui, išmokėjusiam draudimo išmoką, pereina teisė reikalauti išmokėtų sumų iš atsakingo už padarytą žalą asmens (subrogacija). Jeigu žala buvo padaryta tyčia, reikalavimo teisė draudikui pereina, nepaisant to, kad draudimo sutartis subrogaciją draudžia. Bet subrogacija netaikoma draudimo nuo nelaimingų atsitikimų, draudimo ligos atveju, civilinės atsakomybės draudimo atveju, taip pat kitais įstatymų numatytais atvejais. Tą ne kartą pabrėžė ir LAT.

Reikalavimo teisė, perėjusi draudikui, įgyvendinama laikantis taisyklių, kurios nustato draudėjo (naudos gavėjo) ir už žalą atsakingo asmens santykius. Draudėjas (naudos gavėjas) privalo perduoti draudikui visą informaciją, kuri yra būtina, kad draudikas tinkamai įgyvendintų jam perėjusią reikalavimo teisę. Jeigu draudėjas (naudos gavėjas) atsisakė savo reikalavimo teisės arba ją įgyvendinti tapo negalima dėl draudėjo (naudos gavėjo) kaltės, tai draudikas atleidžiamas visiškai ar iš dalies nuo draudimo išmokos mokėjimo ir turi teisę reikalauti grąžinti jau išmokėtą išmoką.

Įdomi yra LAT 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „Ergo Lietuva“ ir UAB „Ritranspeda“, Nr. 3K-3-503. Šioje nutartyje teismas pasisakė dėl cesijos, regreso ir subrogacijos tarpusavio santykio (t.y. LR CK 6.101, 6.114, 6.1015 straipsniai) bei dėl subrogacijos civilinės atsakomybės draudimo atveju. Minėtoje nutartyje LAT išaiškino, kad LR CK 6.101 straipsnio 4 dalies ir LR CK 6.1015 straipsnio normos nėra konkuruojančios, nes LR CK 6.1015 straipsnio pavadinimas yra „Draudėjo teisių į žalos atlyginimą perėjimas draudikui

⁹³ Брагинский М. И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. – Москва: Статут, 2001.С. 477

⁹⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 140,

(subrogacija)“, o šio straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad reikalavimo teisė, perėjusi draudikui, įgyvendinama laikantis taisyklių, nustatančių draudėjo (naudos gavėjo) ir už žalą atsakingo asmens santykius. Tai visiškai atitinka CK 6.101 straipsnio 4 dalies nuostatą dėl to, kad reikalavimo teisė pereina kitam asmeniui įstatymų pagrindu, kai regresu tvarka draudimo įmonei pereina kreditoriaus teisės, susijusios su skolininku, atsakingu už draudiminį įvykį.

Subrogacija, numatyta CK 6.1015 straipsnyje, ir yra CK 6.101 straipsnio 4 dalyje numatyta įstatyminė cesija, t. y. CK 6.1015 straipsnis yra vienintelis atvejis, kai tai laikoma įstatyminė cesija draudimo teisiniuose santykiuose.

Subrogacijos sampratą, taip pat ir CK 6.1015 straipsnį reikia aiškinti ir taikyti atsižvelgiant į subrogacijos tikslus. Subrogacijos tikslas yra įtvirtinti įstatymo nustatytos bendrosios taisyklės išimtį, kad prievolės įvykdymas lemia jos pasibaigimą. Išimtyms nustatomos tam, kad kreditorius išlaikytų visas buvusio kreditoriaus teises, nes, įvykdžius prievolę, pagal bendrąją taisyklę ji pasibaigtų, todėl kreditorius prarastų senosios prievolės privalumus. Įstatymiškai numatant subrogacijos atvejus jau pati jos formuluotė nukreipia į kreditorių pasikeitimo būdą egzistuojančioje prievolėje, nes CK 6.1015 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad reikalavimo teisė, perėjusi draudikui, įgyvendinama laikantis taisyklių, nustatančių draudėjo (naudos gavėjo) ir už žalą atsakingo asmens santykius. Be to, vienas iš subrogacijos tikslų yra išvengti nepagrįsto praturtėjimo. Dėl to CK 6.1015 straipsnis turėtų būti aiškinamas bei taikomas laikantis ir šio principo⁹⁵.

Taigi apibendrinant reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad nors ir reikalavimo perleidimą reglamentuojančios normos subrogacijos atveju taikomos tiek, kiek ko kita nėra numačiusios subrogacijos skirsnio nuostatos, visgi subrogaciją reikia atskirti nuo iš dalies panašaus cesijos instituto. Esminis šių institutų skirtumas yra tas, kad subrogacijos atveju teisė yra sukuriama, o cesijos būdu perleidžiama jau sukurta teisė. Be to, subrogacijos atveju yra trys asmenys: skolininkas, kreditorius ir asmuo, įvykdęs prievolę, taip pat ne mažiau kaip du teisiniai santykiai.

IŠVADOS

Darbo rezultatai. Šiame moksliniame tiriamajame darbe buvo siekiama atskleisti teorines ir praktines asmenų pasikeitimo prievolėje instituto problemas, pateikti galimus jų sprendimo būdus ir kryptis. Minėtam tikslui pasiekti iškelti uždaviniai buvo sprendžiami, analizuojant tam tikrus probleminius klausimus kiekviename darbo skyriuje ir poskyryje.

⁹⁵ LAT 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „Ergo Lietuva“ ir UAB „Ritranspeda“, Nr. 3K-3-503/2005 kat. 37; 38; 73.2.6.1

Pirmasis uždavinys - pateikti pagrindines darbo temos sąvokas ir jų definicijas.- *įvykdytas*, išanalizavus mokslinę literatūrą, teisės aktus bei teismų praktiką, kiekvienas darbo skyrius buvo pradedamas nuo nagrinėjamo instituto sampratos. Tai pat buvo sprendžiami klausimai, ar įstatymų leidėjas, reglamentuodamas atskirus asmenų pasikeitimo prievolėje institutus įtvirtino tikslias sąvokas. *Autorius padarė išvadą, kad kai kurios sąvokos nepagrįstai sutapatinamos pvz. regresui ir subrogacijai suteikta tokia pati reikšmė, nors iš tikrųjų jos, nors ir neženkliai, bet skiriasi.*

Antras uždavinys - atskleisti asmenų pasikeitimo prievolėje instituto istorinę raidą, aptarti Romos privatinėje teisėje egzistavusius šio instituto ypatumus, palyginti naujojo LR CK reglamentaciją su senojo LR CK, bei aptarti kaip asmenų pasikeitimas prievolėje reglamentuojamas užsienio valstybėse – *įvykdytas*, pirmame darbo skyriuje buvo ieškoma asmenų pasikeitimo prievolėje instituto ištakų romėnų privatinėje teisėje, *atskleistos iki šių dienų išlikusios principinės nuostatos. Taip pat, patyrinėjus užsienio valstybėse egzistuojančius asmenų pasikeitimo prievolėje ypatumus, padaryta išvada, kad kai kuriose valstybėse cesijos, cessio debitis, subrogacijos ir faktoringo nuostatos gerokai skiriasi nuo atitinkamų LR CK nuostatų.*

Trečiasis uždavinys - aprašyti ir paaiškinti asmenų pasikeitimo prievolėje rūšis bei etapus – *įvykdytas*, kiekviename darbo skyriuje buvo nagrinėjamas atskiras institutas, atliekant svarbiausių cesijos, skolos perkėlimo, subrogacijos ir faktoringo realizavimui keliamų reikalavimų analizę, atkreipiant dėmesį į apribojimus ir draudimus, kurie nustatyti įstatymuose.

Ketvirtas uždavinys - atskleisti pagrindinius probleminius CK reglamentacijos magistrinio darbo tema momentus ir atlikti jų analizę – *įvykdytas*, darbe buvo keliami probleminiai klausimai, kuriuos išspėndus būtų palengvintas kelias civilinės teisės subjektams realizuoti savo teises. Taip pat, pasitelkiant lyginamąjį metodą, *išryškinti asmenų pasikeitimo prievolėje atskirų institutų ypatumai, kurie padės lengviau atskirti cesija, skolos perkėlimą, subrogacija ir faktoringą nuo panašių institutų.*

Penktas uždavinys - palyginti įvairių autorių teiginius dėl cessio, cessio debitis bei subrogacijos ir pateikti išvadas – *įvykdytas*, analizuojant asmenų pasikeitimo prievolėje ypatumus, buvo pateiktos įvairių mokslininkų nuomonės vienu ar kitu klausimu, kadangi tai padėjo plačiau pažvelgti į darbo temos probleminių klausimų aspektus ir jų sprendimo variantus.

Šeštasis uždavinys - pateikti praktinių pasiūlymų, siekiant tinkamai realizuoti asmenų pasikeitimą prievolėje – *įvykdytas*, išanalizavus esminius reikalavimo perleidimo, skolos perkėlimo, subrogacijos ir faktoringo elementus, pateikta konkrečių pasiūlymų (pvz. dėl skolos perkėlimo sutarties formos ir t.t.).

Taip pat *pasitvirtino* šiame darbe iškelta *hipotezė*, kad yra susiformavęs nevieningas teisinis požiūris į tam tikrus asmenų pasikeitimo prievolėje instituto aspektus yra kliūtis tinkamam šio instituto supratimui ir realizavimui. *Iš pateiktų skirtingų nuomonių dėl cesijos, skolos perkėlimo,*

subrogacijos bei faktoringo matyti, kad mokslininkų nuomonės tam tikrais klausimais skiriasi (nėra vieningos nuomonės dėl cesijos pagrindo, ne visi autoriai sutinka su tuo, kad galima perleisti dalį reikalavimo, vyrauja skirtingos nuomonės dėl cesijos, kylančios iš testinių sutarčių ir kt.), o toks skirtingas traktavimas gali lemti neigiamus teisinius padarinius.

Išvados ir pasiūlymai. Taigi atsižvelgiant į darbo pradžioje iškeltus tikslus bei uždavinius, išanalizavus tiek Lietuvos, tiek ir kai kurių užsienio valstybių teisės aktus, teisės doktriną bei apžvelgus teismų praktiką, galima nustatyti atitinkamų asmenų pasikeitimo prievolėje problemų ir galimų jų sprendimų vertinimą bei formuluoti tokias išvadas, kurios turėtų prisidėti prie Lietuvoje įtvirtinto asmenų pasikeitimo prievolėje instituto reglamentavimo problemų sprendimo būdų ir krypties praktinio panaudojimo.

1. Kreditoriaus ir skolininko pasikeitimas prievolėje *turi būti skiriamas nuo į jį panašių institutų sutarties sudarymo trečiojo asmens atžvilgiu, prievolės įvykdymo peradresavimo, novacijos, taip pat faktoringo sutarties, subrogacijos;*

2. Cesija yra kauzalus sandoris, *nes turi savo teisinį tikslą, kuris priklauso nuo pagrindinės prievolės, negaliojant sandoriui, kuriuo remiantis buvo perleistas reikalavimas, tai daro tiesioginę įtaką reikalavimo perleidimo sutarčiai, kitaip tariant reikalavimo teisės perleidimo sutartis nėra abstrakti, bet nuo savo tikslo (pagrindo) priklausanti sutartis;*

3. Esminiai kreditoriaus pasikeitimo prievolėje ypatumai, į kuriuos turi būti atsižvelgta, siekiant tinkamai realizuoti reikalavimo teisės perleidimą, yra šie:

a. gali būti perleidžiamas tiek esamas, tiek būsimas reikalavimas, taip pat - tiek visas reikalavimas, tiek jo dalis;

b. reikalavimo teisę perleisti draudžiama, kai tai numato įstatymas, arba kai tai daryti draudžia sutartis;

c. pranešimas skolininkui apie reikalavimo teisės perleidimą nėra privalomas, tačiau *reikšmingas prievolės tinkamo įvykdymo atžvilgiu;*

d. skolininkas turi teisę reikšti naujojo kreditoriaus reikalavimams visus atsikirtimus, kuriuos jis turėjo teisę reikšti pradiniam kreditoriui, pranešimo apie reikalavimo teisės perleidimą gavimo momentu; pradinis kreditorius privalo perduoti naujajam kreditoriui dokumentus, patvirtinančius reikalavimo teisę bei papildomas teises;

e. pradinis kreditorius atsako naujajam kreditoriui už reikalavimo negaliojimą, bet neatsako už jo neįvykdymą;

f. reikalavimo teisės perleidimo sutarties formai taikomi tokie patys reikalavimai kaip ir pagrindinei sutarčiai.

4. Nors kai kurie mokslininkai mano, kad cesija yra tik vienas iš faktoringo sandorio elementų, grįsdami tuo, jog faktoringas peržengia paprastos cesijos, kad skiriasi kai kurie jų elementai, tačiau

autorius sutiktų su nuomone, kad cesiją reikėtų laikyti ne vienu iš faktoringo sutarties elementu, o patį faktoringą laikyti viena iš cesijos rūšių, turinčią kvalifikuojančius požymius, kurie leidžia laikyti šią cesijos rūšį savarankiška sutartim.

5. Esminiai skolos perkėlimo ypatumai, į kuriuos turi būti atsižvelgta, siekiant tinkamai realizuoti skolos perkėlimą, yra šie:

a. skolai perkelti būtinas kreditoriaus sutikimas;

b. naujasis skolininkas turi teisę reikšti kreditoriaus reikalavimams tokius pačius atsikirtimus, kuriuos turėjo teisę reikšti pradinis skolininkas, išskyrus teisę reikalauti įskaitymo;

c. skola gali būti perkeliama pagal sutartį tarp pradinio ir naujojo skolininko arba pagal sutartį tarp kreditoriaus ir trečiojo asmens (pastarasis skolos perkėlimo atvejis kartu yra ir novacija);

d. skolos perkėlimo sutartis turi būti rašytinės formos.

6. Dvišalėse sutartyse, kuriose abi šalys yra ir kreditorius, ir skolininkas vienu metu, t.y. abi šalys turi ir teises, ir pareigas, asmenų pasikeitimas abiem atvejais – tiek kreditoriaus teisės perleisti reikalavimą, tiek skolos perkėlimo atveju – turi būti aptartas su kita šalimi ir gautas sutikimas.

7. Nors cesiją reglamentuojančios normos subrogacijos atveju taikomos tiek, kiek ko kita nėra numačiusios subrogacijos skirsnio nuostatos, bet subrogacija būtina atskirti nuo iš dalies panašaus cesijos instituto. *Esminis šių institutų skirtumas yra tas, kad subrogacijos atveju teisė yra sukuriama, o cesijos būdu perleidžiama jau sukurta teisė. Be to subrogacijos atveju yra trys asmenys - skolininkas, kreditorius ir asmuo, įvykdęs prievolę, taip pat ne mažiau kaip du teisiniai santykiai.*

Rekomendacijos ir pasiūlymai:

1. Pagal LR CK 6.118 str. skolos perkėlimo sutarčiai nereikalaujama tokios pat sutarties formos, kaip skolą pagrindžiančios sutarties t.y. užtenka vien rašytinės formos, pavyzdžiui nors skolą pagrindžianti sutartis turėjo būti ir buvo sudaryta notariškai, skolos, kylančios iš šios sutarties, perkėlimo sutartis vis tiek gali būti sudaryta paprasta rašytine forma. Ši norma abejotina, todėl *siūloma keisti skolos perkėlimo sutarties formą reglamentuojančias normas, numatant, kad skolos perkėlimo sutarties formai turi būti taikomi tokie patys reikalavimai, kaip ir pagrindinei sutarčiai.*

2. Įstatymų leidėjas nepagrįstai sutapatino regresio ir subrogacijos sąvokas, todėl tai gali būti kliūtimi civilinės teisės subjektam realizuoti savo teises. Derėtų pataisyti subrogacijos skyriaus nuostatas, atskiriant regresio ir subrogacijos sąvokas. Alternatyvus kelias šia problema spręsti yra - teismų praktika.

3. Laikantis pozicijos, kad subrogacija yra ne regresas o įstatyminė cesija, autoriaus nuomone *derėtų, kad įstatymų leidėjas pataisytų LR CK VII skyriaus nuostatas, ir subrogacijos, kaip įstatyminės, cesijos sąrašą pateiktų viename straipsnyje t.y. sujungiant LR CK 6.112, 6.114 ir 6.101 straipsnio 4 dalies punktus į vieną straipsnį.*

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

Norminė literatūra:

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138
3. Гражданский кодекс Российской Федерации. Полный текст (часть первая и часть вторая). – Москва: Изд-во «Гном-пресс», 1997.

Specialioji literatūra:

4. Ambrasienė D., Baranauskas E. ir kiti. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, Vilnius, 2004.
5. Auštrevičius P., Pupkevičius D., Treigienė D. Šiuolaikinių ekonomikos terminų enciklopedinis žodynas. – Vilnius: Lietuvos komersantas, 1991.
6. Vasarienė D., Civilinė teisė. Paskaitų ciklas. Vilniaus vadybos kolegija. Vilnius 2002
7. Kiršienė J., Pakalniškis, V. Ruškytė R., Vitkevičius P. Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas. - Vadovėlis: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, Vilnius, 2004.
8. Kazanovas K. Lotynų – lietuvių kalbų žodynas. Dictionarium latino – lituanicum. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
9. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002.
10. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003.
11. Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002.
12. Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996.
13. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius, 1999.
14. Papirtis V.L. , Baranauskas E., Kiršienė J., ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis, II tomas. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius. 2005
15. Principles of European contract law. Part III / edit. O. Lando. E Clive, A. Prum et. al. – The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2003.
16. Vaitkevičius P., Vėlyvis S., Mikelėnas V. ir kt. Civilinė teisė: vadovėlis. – Kaunas: Vijusia, 1997.
17. Salinger F. Factoring law and practice. Second edition. – London: Sweet & Maxwell, 1995.
18. Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. – Vilnius: Eugrimas, 2001.
19. Ансон, Вильям., Договорное право / В. Ансон ; под общей редакцией и с предисловием О. Н. Садикова Москва : Юридическая литература, 1984

20. Беленков Р. Гражданское право: конспект лекций. – Москва: ПРИОР, 2003
 21. Белов В. А. Сингулярное правопреемство в обязательстве: опыт исторического исследования, теоретической и догматической конструкции и обобщения российской судебной практики. – Москва: 2000.
 22. Брагинский М. И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. – Москва: Статут, 2001.
 23. Суханов Е. А. Гражданское право: учебник. – Москва: БЕК, 2003.
 24. Сергеев. А.П., Толстой Ю. К. Гражданское право: учебник. – Москва: Проспект, 2000.
 25. Гражданское и торговое право капиталистических государств / От. редактор Е. А. Васильев. Москва, 1993.
 26. Гражданское право: учебник / Под редакцией А. Г. Калпина, А. И. Масляева. – Москва:Юристь, 1997. Часть 1.
 27. Гражданское право. Учебник / Под общей редакцией А. Г. Калпина. – Москва: Юристь, 2000. Часть 2.
 28. Гражданское право. Том 2. Учебник. / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. — М.: ПБОЮЛ Л. В. Рожников, 2001.
 29. Научно практический комментарий к части первой Гражданского кодекса Российской Федерации для предпринимателей. 2-ое изд. доп. и перера. Москва, 1999.
 30. Новиский И.Б. Римское право: учебник. – Москва: Гуманитарное знание ТЕИС, 2002.
 31. Коммерческое право: Учебник / А. Ю. Бушев, О. А. Городов, Н. С. Ковалевская и др.; Под ред. В. Ф. Попондопуло, В. Ф. Яковлевой. – Санкт-Петербург: ГУ СПб, 1998.
 32. Комментарий части второй Гражданского кодекса Российской Федерации / Под ред. В. Д. Карповича. — М., 1999.
- Publikacijos:*
33. Ambrasienė D. Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)// Jurisprudencija, 2002, t. 28(20) p. 96-105
 34. Skibarkienė Ž. Reikalavimo perleidimas ir faktoringas // Jurisprudencija, 2004, t. 55(47) p. 114-128
 35. Skibarkienė Ž. Faktoringo samprata ir jo teisinė prigimtis // Jurisprudencija, 2005, t. 70(62) p. 54-64
 36. Гасников К. Д. Договор финансирования под уступку денежного требования и практика его применения арбитражными судами // Журнал Российского права. 2002. № 9.
- Teismų praktika:*
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003m rugsėjo 1d nutartis civilinėje byloje Lietuvos-Rusijos UAB "Stella Vitae" v. AB "Dirbtinis pluoštas" Nr. 3-3k-759 kat. 33

38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. spalio 28 d. nutartis, priimta byloje ieškovas R.Lisausko individuali įmonė v. AB „Daisotra“, bylos Nr. 3K-3-1255/2002, kat.33; 67
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „Ergo Lietuva“ ir UAB „Ritranspeda“, Nr. 3K-3-503/2005 kat. 37; 38; 73.2.6.1
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005m. gruodžio 5d. nutartis civilinėje byloje „Lietuvos draudimas“ v. V.S. Nr. 3k-3-636/2005 kat. 24.1
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004m. spalio 4d. nutartis civilinėje byloje UAB „Arminga ir Ko“ v. M.Paukštė Nr. 3k-3-465/2004 kat. 35, 36,2.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002m. birželio 24d. nutartis civilinėje byloje A.Laurikietis v. UAB "Šiaulių dujotiekio statyba" Nr. 3k-3-881/2002 kat. 15.2.2.6; 15.2.2.7; 35
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. Gegužės 15d. nutartis, priimta byloje ieškovas AB „Lietuvos žemės ūkio bankas“ v. AB “Šėtos sūrinė”, bylos Nr. 3K-3-545/2000, kat.14

Interneto svetainės:

44. RBC Inkaso <http://www.inkaso.lt/03-skolos.php> (apsilankyta 2006.09.27.).
45. UNIDROIT Convention on International Factoring. Opened to Signature at Ottawa on 28 of May 1998. <http://www.unidroit.org/english/conventions/1988factoring/1988factoring-e.htm> (apsilankyta 2006.08.27)
46. Юридическая Россия. образовательный правовой портал. Правовая природа цессии: Доклад на Международной студенческой научной конференции “Глобализация и право: Общеизвестные принципы и нормы национального законодательства” / Ю. В. Груздева. <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1220040> (apsilankyta 2006.07.13.).
47. Новоселова Л.А. Изменение лиц в обязательстве (некоторые теоретические и практические аспекты) (теория и практика)/ Законодательство, 1997, № 6 <http://www.bankr.ru/doc/940/> (apsilankyta 2006.09.10.).
48. Публикаций. Правовые аспекты уступки прав требования. Т.М. ПАНЧЕНКО, аудитор Аудиторской фирмы «АУДИТ А» <http://www.audita.ru/live/publication.asp?menu=2679&submenu=2783&id=5255> (apsilankyta 2006.07.13.).

SANTRAUKA

Pagrindinės sąvokos: asmenų pasikeitimas prievolėje, reikalavimo perleidimas (cesija), faktoringas, skolos perkėlimas, subrogacija.

Civilinės teisinės apyvartos dalyviai neretai savo teises ir pareigas realizuoja, taikydami asmenų pasikeitimo prievolėje institutą, tačiau netinkamas minėtą institutą reglamentuojančių teisės normų aiškinimas gali tapti kliūtimi įgyvendinant ir vykdant asmenų teises bei pareigas.

Todėl darbe keliama problema: kaip turi būti aiškinami kai kurie asmenų pasikeitimo prievolėje aspektai ir kokių reikalavimų turi būti laikomasi, siekiant tinkamai realizuoti kreditoriaus ir skolininko pasikeitimo sutartinėje prievolėje institutus.

Siekiant išspręsti iškeltą problemą šiame darbe atskleidžiama asmenų pasikeitimo sutartinėje prievolėje samprata, apžvelgiami reikalavimo perleidimo, faktoringo, subrogacijos skolos perkėlimo reglamentavimo ypatumai pagal romėnų teisę, kai kurių užsienio valstybių teisę, būsimąjį Europos civilinį kodeksą, reikalavimo perleidimas ir skolos perkėlimas atskiriami nuo į juos panašių institutų. Darbe taip pat atskleidžiami esminiai reikalavimo perleidimo ir faktoringo teoriniai ir praktiniai aspektai: atvejai, kai draudžiama ar ribojama perleisti reikalavimo teisę, skolininko padėtis perleidžiant reikalavimą, cesijos ir faktoringo sutarties samprata, forma, turinys, pradinio kreditoriaus atsakomybės ypatumai. Parodant kai kuriuos skolininko pasikeitimo sutartinėje prievolėje aspektus, atkreipiamas dėmesys į draudimus perkelti skolą, skolos perkėlimo būdus, skolos perkėlimo sutarties sampratą, formą bei turinį, analizuojama kreditoriaus sutikimo reikšmė, skolos perkėlimo sutarties negaliojimo pasekmės. Taip pat atskleidžiami kai kurie subrogacijos ypatumai.

PECULIARITIES UNDER PERSONS CHANGES IN OBLIGATION

SUMMARY

Keywords: change of persons in an obligation, assignment of claims (cession), factoring, delegation of debts, subrogation.

The participants of civil legal turnover often use the institute of a change of persons to implement their rights and obligations. However, inaccurate interpretation of legal norms regulating this institute may hamper the realization of the rights and obligations.

Therefore, the problem arises - how some aspects of a change of persons in an obligation should be interpreted and what particular requirements should be followed in pursuance of appropriate realization of institutes of a change of creditor or debtor in a contractual obligation.

In order to solve the problem pointed out this work reveals the concept of a change of persons in a contractual obligation, analyses peculiarities of regulation of the assignment of claims, factoring, subrogation and delegation of debts upon Roman law, law of some of the foreign countries and the future European Civil Code, as well as distinguishes the assignment of claims and delegation of debts from similar institutes. The work also covers the essential theoretical and practical aspects of the assignment of claims and factoring: the injunctions and restrictions to assign a claim, the status of the debtor of the assignment of the claim, the conception of the cessio and factoring agreements, its form, content, and undertakings of an assignor. While analysing some aspects of the change of a debtor in a contractual obligation the analysis of restrictions to delegate a debt, the ways of delegation, the conception of the agreement to delegate a debt, its form and content are presented. The work also analyses the importance of the creditor's consent and the consequences of invalidity of the agreement to delegate a debt. Also some peculiarities of subrogation are being disclosed.